



Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 6 верасня 1985 г. № 36 (3290) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

НАСУСТРАЧ
XXVII З'ЕЗДУ
КПСС

УЧОРА І СЁННЯ

Лісты з РАПА



Бірута МАСЁНЕНЕ

НЕБЯСПЕКА

КАМПРАМІСУ

БАЛЮЧАЯ ПАМЯЦЬ
У БЕЛАРУСКАЙ
ВАЕННАЙ ПРОЗЕ



ПАЭЗІЯ

НОВЫЯ ВЕРШЫ

Дануты
БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВАЙ
Яўгена КРУПЕНЬКІ
Міхася КУРЫЛЫ



ПРОЗА

АПАВЯДАННЕ
Вячаслава ЛАПЦІКА



Пераклады

Багуслаў ХНЁУПЕК

Партызанская
шапка

РАБОЧЫ ЧАЛАВЕК.

Токар Мінскага вытворчага аб'яднання імя Кастрычніцкай рэвалюцыі Васіль Яфімавіч Трасейкін.

Фотааэрод М. АМЕЛЬЧАНКІ.



АДКАЗЫ АМЕРЫКАНСКАМУ ЧАСОПІСУ

Выйшла ў свет брашура «Адказы амерыканскаму часопісу «Тайм». У ёй змешчаны адказы Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова на рад пытанняў амерыканскага часо-

піса і яго гутарка з амерыканскімі журналістамі, якая адбылася 28 жніўня 1985 года.

Брашура выпушчана Выдавецтвам палітычнай літаратуры. ТАСС.

НА СЕСІЮ ГЕНЕРАЛЬНАЙ АСАМБЛЕІ ААН

У сувязі з саракавой сесіяй Генеральнай Асамблеі ААН, якая адкрываецца 17 верасня, Савет Міністраў ССРС зацвердзіў дэлегацыю ССРС на чале з членам Палітбюро ЦК КПСС, міністрам замежных спраў ССРС Э. А. Шварцнадзе.

Савет Міністраў Украінскай ССР зацвердзіў дэлегацыю УССР на чале з міністрам замежных спраў рэспублікі В. А. Краўцом.

Савет Міністраў Беларускай ССР зацвердзіў дэлегацыю БССР на чале з міністрам замежных спраў рэспублікі А. Е. Гурыновічам.

ТАСС.

НОВАЕ ВІДАННЕ

Выйшаў у свет трэці том чатырохтомнага выдання «У. І. Ленін, КПСС аб арганізацыйна-партыйнай рабоце».

Том пад загалоўкам «Работа з кадрамі. Кантроль і праверка выканання» змяшчае, поўнасцю або часткова, творы У. І. Леніна, дакументы КПСС, у якіх раскрываецца дзейнасць партыі па выпрацоўцы і ажыццяўленні кадровай палітыкі, правядзенні ў жыццё прынцыпаў і метадаў падбору, расстаноўкі і выхавання кадраў, кантролю за іх дзейнасцю.

Кніга выпушчана Выдавецтвам палітычнай літаратуры.

ТВОРЧАЯ САДРУЖНАСЦЬ МАЦНЕЕ



Гутарка ў СП БССР з балгарскім госцем (трэці справа).

Фота Ул. КРУКА.

Мінск наведваў балгарскі пісьменнік Пенё Йоўчаў. Нарадзіўся ён у 1943 годзе. Скончыў факультэт журналістыкі Сафійскага ўніверсітэта. Першае апавяданне надрукаваў у 1964 годзе. Аўтар зборнікаў апавяданняў «Мужчынскае жыццё», «Жанчына ў доме» і рамана «Эй, ты!». З 1973 года працуе загадчыкам аддзела прозы часопіса «Тракія» (г. Плоўдзіў).

Прыехаў ён з мэтай замацавання тых творчых кантактаў, якія ўзніклі паміж часопісамі «Неман» і «Тракія». У мінулым годзе ў Плоўдзіве пабываў галоўны рэдактар часопіса «Неман» Анатоль Кудравец. Было вырашана наладзіць творчае супрацоўніцтва паміж балгарскім і савецкім часопісамі.

У Саюзе пісьменнікаў Бела-

русі адбылася гутарка з балгарскім госцем. У ёй удзельнічалі першы сакратар праўлення СП БССР Ніл Гілевіч, сакратар праўлення Барыс Сачанка, галоўны рэдактар часопіса «Неман» Анатоль Кудравец, намеснік галоўнага рэдактара часопіса Геннадзь Бубнаў, літкансультант СП БССР Аляксей Гардзіцкі.

Саюз пісьменнікаў Беларусі падтрымаў ініцыятыву творчага супрацоўніцтва паміж часопісамі «Неман» і «Тракія». Першы нумар «Немана», прысвечаны братняй культуры і літаратуры, выйдзе на пачатку будучага года. Нумар, прысвечаны беларускай літаратуры, рыхтуюць балгарскія сябры.

Л. ЧАРЭШНЯ.

ЛЕНІНСКІ СТЫЛЬ — АСНОВА ЭФЕКТЫўНАСЦІ

На сучасным этапе развіцця савецкага грамадства значэнне важнейшага фактара, які забяспечвае далейшае ўзрастанне ролі Камуністычнай партыі, набывае лінінскі стыль работы. Не выпадкова Генеральны сакратар ЦК КПСС таварыш М. С. Гарбачоў на нечарговым савецкім (1985 г.) Пленуме ЦК КПСС падкрэсліваў: «На ўсіх участках, скрозь і ўсюды камуністы павінны быць прыкладам выканання грамадзянскага абавязку, добрасумленнай працы на карысць грамадства, паўсюдна ўсталёўваць лінінскі стыль у рабоце. У першую чаргу гэта адносіцца да

кадраў партыі, да партыйных і дзяржаўных кіраўнікоў».

Словы гэтыя прыводзяцца ў кнізе М. Канцавога «Ленінскі стыль у ідэалагічнай рабоце» — яна пабачыла свет у выдавецтве «Беларусь» у серыі «Ідэалагічная работа — справа ўсёй партыі». Аўтар, раскрываючы і падагульняючы вопыт партыйных камітэтаў, а таксама партыйных арганізацый рэспублікі па сцвярджэнні лінінскага стылю ў ідэалагічнай рабоце, паказвае, што ён з'яўляецца асновай эфектыўнасці намаганняў партыі ў забеспячэнні кіруючага ўздзеяння на ўсе бакі сацыяльна-эканамічнага і

палітычнага жыцця ўсяго савецкага грамадства.

«Абавязак ідэалагічных кадраў, — заўважае ў заключэнне гаворкі М. Канцава, — няспына вясці творчы пошук шляхоў далейшага павышэння эфектыўнасці палітыка-выхаўчай дзейнасці, настойліва авалодаваць лінінскім стылем работы. У гэтым зарука іх новых поспехаў у камуністычным выхаванні працоўных, у мабілізацыі мас на рашэнне задач удасканалення развітога сацыялізму».

З. СОМАУ.

ІНТЭР'Ю У НУМАР

НА СЛУЖБЕ МІРУ І ПРАГРЭСУ

10 верасня пачынаецца Маскоўская міжнародная кніжная выстаўка-кірмаш

У наш час, калі, як ніколі раней, набыла вастрывую барацьба за мір і прадурхленне ядзернай вайны, а чалавецтва з усёй прамай і рашучасцю павінна даць адказ на пытанне: быць ці не быць? асабліва ўзрастае роля і значэнне друкаванага слова, як аднаго з магутных сродкаў, здольных садзейнічаць утаймаванню сіл рэакцыі і агрэсіі. У сувязі з гэтым павялічваецца значэнне і міжнародных кніжных выставак і кірмашоў, якія ў многім актывізаваюць грамадскую думку, дапамагаюць выкарыстанню лепшых выданняў па розных галінах ведаў у інтэрэсах мірнага супрацоўніцтва паміж народамі свету, незалежна ад іх сацыяльнага ладу, пашыраюць духоўнае ўзаемаўзбагачэнне нацый.

Асабліва гэтым задачам адпавядае Маскоўская міжнародная кніжная выстаўка-кірмаш, якая раз у два гады праходзіць у сталіцы нашай Радзімы. Яе арганізуе і праводзіць Дзяржаўны камітэт ССРС па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю сумесна з Усесаюзным агенствам па аўтарскіх правах, знешнегандлёвым аб'яднаннем «Міжнародная кніга» пры актыўным удзеле іншых ведамстваў, грамадскіх арганізацый і творчых саюзаў. Дэвізам выставкі сталі словы «Кніга на службе міру і прагрэсу».

Сёлета Маскоўскі кніжны кірмаш праходзіць у пяты раз. Ён адбудзецца з 10 па 16 верасня. І, як заўсёды, актыўны ўдзел у правядзенні яго прымаюць кнігавыдаўцы нашай рэспублікі. Як і на папярэдніх маскоўскіх выстаўках-кірмашах, беларуская кніга будзе прадстаўлена шырока і разнастайна. Пра ўдзел Беларусі ў ММКВК-85 наш карэспандэнт папрасіў расказаць першага намесніка старшыні Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю Р. А. Ткачука:

— Маскоўская міжнародная кніжная выстаўка-кірмаш-85 праходзіць у год 40-годдзя Перамогі чалавецтва над нямецкім фашызмам, у год падрыхтоўкі нашай краіны да XXVII з'езда КПСС, — сказаў Рэм Андрэвіч. — Гэтыя дзве знамянальныя даты, зразумела, прад'яўляюць да ўсіх выдавецкіх, паліграфічных і кнігавыдаўчых арганізацый свае асаблівыя патрабаванні, тым больш у такім прадстаўнічым выдавецкім форуме, якім з'яўляецца ММКВК-85. Усведамляючы ўсё гэта, кнігавыдавецкія работнікі рэспублікі загадзя распачалі падрыхтоўку да міжнароднай выстаўкі-кірмашу. Вялікая ўвага была звернута на складанне спісу кніг, права на пераклад і выданне якіх будзе ўступлена нашым замежным партнёрам. Гэтаксама дэтальна абмеркаваны і спіс кніг, што будуць прапанаваны на выстаўцы-кірмашу для продажу гатовымі тыражамі.

— Рэм Андрэвіч, калі ласка, раскажыце падрабязней, на якія з кніг будуць уступацца права на выданне?

— У гэтым спісе больш за 150 назваў. Асабліва ўвага звернута на выданні, якія паказваюць і прапагандаюць дасягненні нашай рэспублікі за гады Савецкай улады, адлюстроўваюць здабыткі ў галіне эканомікі, навукі, культуры, сведчаць аб росце дабрабыту савецкіх людзей. Назаву толькі некаторыя з іх. Кніга Ю. Харына «Марксісцкая сацыяльная дыялектыка» з'яўляецца па сутнасці першай спробай у савецкай літаратуры цэласнага сістэматычнага выкладання тэорыі матэрыялістычнай дыялектыкі ў сацыяльным аспекце. Важныя праблемы закранаюцца ў манаграфічным даследаванні Я. Бабосава «Духоўны свет савецкага чалавека». Нашым замежным партнёрам прыёмна будзе пазнаёміцца і з такімі выданнямі, як «Імпэрская паранойя» С. Паўлава, «Мы і рэлігія» А. Круглова, «Неаканалізізм: сацыяльна-палітычны мэты і метады экспансіі» А. Байчорава, «Вартасці чалавека ў ацэнцы этызму і рэлігіі» Д. Мацяса і іншыя.

— Шырока прадстаўлена і мастацкая літаратура? — Творы беларускіх пісьменнікаў карысталіся папулярнасцю на ўсіх чатырох папярэдніх маскоўскіх выстаўках-кірмашах. Спадзяёмся, што і на гэты раз яны выклічуць цікавасць. У спісе, які прапануецца на ўступку правоў, творы Янкі Купалы, Якуба Коласа, І. Мележа, П. Броўкі, І. Чырынава, І. Шамякіна, а таксама зборнік «Беларуская байка», аднатомнік выбранных твораў К. Чорнага, зборнік апавяданняў і эсэ Я. Брыля «Сення і памяць», раманы «Доказ ад процілеглага» В. Гігевіча, «Алімпіада» І. Пташнікава, «Кататрофа» Э. Скобелева, кніга апавесцей і апавяданняў А. Карпюка «Сучасны канфлікт», пэтычныя зборнікі «Лясныя воблакі» П. Панчанкі, «Свет мой ясны» М. Стральцова, «За мамі сталом» М. Танка.

Яшчэ больш кніг літаратуры для дзяцей і юнацтва — «Час ранішняй зоркі» П. Ткачова, «Браніаезд «Таварыш Ленін» І. Шамякіна, «Лёдавая адысея» А. Міронава, «Тайна бункера нумар сем» У. Паўлава, «Пасевы вецер...» А. Суляянава, «Кошкі ў кошыку» Р. Барадуліна, «Сняжок і Волечка» Я. Брыля, «Слон купіў веласіпед» і «Дзевяноста пяць вожыкаў» І. Бурсава, «Жывая вада» А. Грачаникава, «Лета — круглы год» В. Лукшы, «Як я быў вундэркіндам» У. Машкова, «Прыгоды Бульбобаў» П. Місько, «Ехаў казачнік Бэй» М. Танка і іншыя.

— Гэткі ж разнастайны спіс кніг, якія прапануюцца гатовымі тыражамі?

— У ім — 133 назвы кніг. Яны выпушчаны выдавецтвамі рэспублікі ў апошнія гады як на беларускай мове, так і рускай, а таксама перакладныя — з беларускай на рускую і замежных моваў. Па раздзеле «Мастацкая літаратура» пазначаны «Узор вясілька» М. Багдановіча, «Чорны вол маёй трывогі» Р. Барадуліна, «Пошукі слова» Я. Брыля, «Знак бяды» В. Быкава, «Як нараджаўся новы свет» М. Лужаніна,

«Пылаючы факел» М. Танка, «Загад № 1» М. Чаргінца і іншыя, па раздзеле «Літаратура для дзяцей і юнацтва» — «Над ракой Шушай» Я. Бяганскай, «Жураўліны крык» В. Быкава, «Зямля пад белымі крыламі» У. Караткевіча, «Донька-Данэль» П. Броўкі... — Відаць, у сувязі з такой колькасцю выданняў, прапанаваных на ММКВК-85, узрастае і роля рэкламы?

— Зразумела. Аб гэтым таксама паклапаціліся загадзя. Анатаваныя каталогі ўсіх кніг накіраваны не адрас многіх кнігавыдавецкіх і кнігавыдаўчых фірм свету. Акрамя каталогаў, падрыхтаваны спецыяльныя лістоўкі, буклеты, іншыя выданні інфармацыйна-рэкламнага плана — усяго каля 30 назваў, якія расказваюць і пра дасягненні рэспублікі ў кнігавыдавецкай справе, і пра поспехі яе ў розных галінах дзейнасці. Вядома, матэрыялы гэтыя падрабязней знаёмяць і з творчасцю вядучых беларускіх пісьменнікаў, такіх, скажам, як І. Шамякін, Я. Брыль, І. Пташнікаў, і іншых. Усе яны выпушчаны на асноўных замежных мовах, разасланы кнігавыдавецкім і кнігавыдаўчым фірмам, а таксама будуць прадстаўлены на выстаўцы-кірмашы.

— Выстаўка-кірмаш, Рэм Андрэвіч, кутэй за ўсё — свайго роду культурна-навуковы пункт ва ўзаемных кантактах і сувязях выдаўчоў розных краін. Бо і на працягу гэтых двух гадоў, якія праходзяць паміж двума чарговымі маскоўскімі выдавецкімі форумаў, нямала робіцца ў галіне ўзаемаперакладу?

— Спраўды так. На ММКВК-83 беларускія выдавецтвы падпісалі 64 кантракты на ўступку правоў па выданні кніг і 44 кантракты па выпуску кніг у нашай рэспубліцы. Работы па ажыццяўленні дагаворных абавязацельстваў вялася за прайшоўшы час мэтанакіравана, плённа. Нельга не сказаць у сувязі з гэтым і аб выпуску выдавецтвамі Беларусі кніг на замежных мовах. На мінулай выстаўцы-кірмашы пры садзеянні «Міжнароднай кнігі» былі аформлены дагаворы на выпуск і мільёна 900 тысяч экзэмпляраў кніг беларускіх аўтараў. Асноўным пастаўшчыком такіх выданняў на замежных мовах з'яўляецца выдавецтва «Юнацтва».

Ды і напярэдадні ММКВК-85 выдавецтвы рэспублікі паклапаціліся, каб загадзя дамовіцца з замежнымі партнёрамі па заключэнні кантрактаў. Напрыклад, у выдавецтва «Мастацкая літаратура» такія ўзгодненасці ёсць з выдавецтвамі і кнігавыдавецкімі фірмамі ГДР, Польшчы, Чэхаславакіі, Югаславіі, Балгарыі, Вялікабрытаніі, ЗША, Фінляндыі і іншых краін.

— Магчыма, ММКВК-85 у нечым адрозніваецца ад папярэдніх выставак-кірмашоў?

— Для нас яна адметная тым, што ўпершыню праводзіцца Дзень Беларускай ССР. Адбудзецца ён 12 верасня. Удзельнікі і госці выстаўкі-кірмашу змогуць падрабязна пазнаёміцца з выдавецкай справай у рэспубліцы. У экспазіцыйным плане беларускага раздзела будзе прадстаўлена 520 кніг рознага профілю, Афармляюцца і два спецыяльныя стэнды. На адным — кнігі замежных аўтараў, якія выйшлі ў Беларусі, другі пазнаёміць з кнігамі беларускіх аўтараў, выдадзеных за мяжой. На кожным стэндзе размесціцца па пяцьдзесят кніг. У час Дня пройдзе прэс-канферэнцыя для прадстаўнікоў замежных фірм, журналістаў, у якой прымуць удзел і пісьменнікі — Аляксей Гардзіцкі, Віктар Казыко і Іван Чыгрынаў.

Інтэр'ю ўзяў
Алесь МАРЦІНОВІЧ.



«Калі мы цвёрда перакананы ў тым, што на зямлі павінен быць адзіны гаспадар і аграпрамысловыя аб'яднанні нясуць усю паўнату адказнасці за выкананне Харчовай праграмы, — у чым, думаецца, ні ў кога сумнення няма — то трэба ажыццявіць меры, якія дазваляць кіраваць, планавать і фінансаваць аграпрамысловы комплекс як адзінае цэлае на ўсіх узроўнях».

(М. С. ГАРБАЧОУ. Доклад на красавіцкім [1985 г.] Пленуме ЦК КПСС).

III

Я перачытаў свае папярэднія лісты, і падумаў — ці не занадта ідылічную карціну намалюваў? Тым больш, што Дзяржынскі раён на Міншчыне ходзіць толькі ў сярэдніх. У такіх раёнах наш брат-журналіст ездзіць не любіць. І хваліць не выпадае — сярэднячок, і ганіць асабліва няма за што.

Сёй-той можа і папракнуць, маўляў, тры моцныя гаспадаркі, пра якія расказаў аўтар, можна знайсці сёння ў самым адсталым раёне, яны не даюць аб'ектыўнай карціны.

Адразу скажу, што Дзяржынскі раён моцны, вядома, ж, не толькі гэтымі гаспадаркамі. Можна назваць яшчэ шэраг. Напрыклад, калгас імя Леніна, што некалі быў вядомы толькі сваімі няскамі, на якіх, калі выдавалася гарачае лета, ледзь вярталі насенне.

У годзе пяцьдзесят дзевятым, ці шасцідзесятым, дакладна ўжо не помню, мы разам з тагачасным старшынёй гэтага калгаса Сафронавым — высокім, нездаровай паўнаты чалавекам, з нечакана для такой фігуры тонкім галаском, — былі ў складзе дэлегацыі, якая ездзіла ў калгас сяла Калінаўкі на Куршчыне, славуты па тым часе на ўсю краіну.

Хто толькі тады з кім не спаборнічаў. Наш Дзяржынскі раён чамусьці спаборнічаў з чарназёмным Хамугоўскім раёнам, дзе знаходзілася тая Калінаўка.

Помню, Сафронаў хадзіў тут па цэнтральнай сядзібе, забудаванай катэджамі для калгаснікаў, Палацам культуры і палацамі-фермамі, зусім ачмурэлы. Ен цмокаў языком і паўтараў: «Бацюхны, вось дык чуд!»

Сёння ў калгасе імя Леніна, яго ўжо больш як дваццаць гадоў узначальвае Мікалай Антонавіч Козел, самыя сучасныя фермы, на якіх утрымліваецца 4 тысячы галоў буйной рагатай жывёлы, столькі ж свіней. Пабудавана бройлерная фабрыка на 200 тысяч галоў птушкі. Незапамятальна змяніла сваё аблічча вёска. На будаўніцтве жылля, культурна-бытавых аб'ектаў штогод у калгасе выдаткоўваюць да 800 тысяч рублёў.

Я мог бы расказаць і пра саўгас імя Фрунзе, размешчаны ў былой Путчынскай зоне — таксама некалі адну з самых адсталых гаспадарак у раёне. Сёння тут пабудаваны каля 200 кватэр для рабочых, дзіцячы садзік, сельскі Дом культуры з танцавальнай залай, лазне-прачны камбінат, сталова, Дом механізатара, інтэрнат для моладзі, участковая бальніца на 75 месц, пры якой ёсць і паліклініка.

Але ж я, вядома, паграшыў бы супраць ісціны, калі б сказаў, што ў дзяржынцаў няма сёння аніякіх праблем. Есць і сёння тут гаспадаркі з вельмі нізкім узроўнем інтэнсіфікацыі, дзе жывуць на крыдзты, ільготы і розныя надбаўкі, якімі дзяржава падтрымлівае адстаючыя калгасы і саўгасы.

Нямала дагтуль праблем у сферы, калі можна так сказаць, зносінах гаспадарак са знешнім светам. Дзесяткімі ніццямі звязаны яны з рознымі арганізацыямі. Купляюць тэхніку, запчасткі, мінеральныя ўгнаенні, будаўнічыя матэрыялы, заключаюць падряды з будаўнічымі арганізацыямі, зноў жа, прадаюць сваю сельскагаспадарчую прадукцыю. Скажаце — звычайная справа? Так. Але механізм гэтых зносінаў часта буксуе.

Ведаецца, хто сёння ў калгасе-саўгасе адзін з самых занятых людзей? Забеспячэнне.

Ведаю аднаго такога чалавека, таксама з Дзяржынскага раёна. Яго асноўны занятак — хадзіць па розных мінскіх арганізацыях і выбіваць усё, што можа спатрэбіцца гаспадарцы — шкло, шыфер, запчасткі і г. д.

Аднойчы я сустрэў яго ў Міністэрстве сельскай гаспадаркі, дзе ён бегаў па кабінетах.

— Вось такое сабачае жыццё, — паскардзіўся забеспячэнне, на хвіліну прыпыніўшыся. — З раніцы бегаю, выбіваю, упрошваю...

— А як жа ваша РАПА? — спытаў я. — Па ідэі, павінна ўсім забяспечваць. Знаёмы мой уздыхнуў.

У гэтую паездку па Дзяржыншчыне я імкнуўся даведацца, як дзейнічае механізм РАПА. Ідэя аб'яднаць «агра» і «прам» нарадзілася, вядома ж, не на пустым месцы, і падрыхтавана самім жыццём.

У ЧО РА І СЁННЯ

Лісты з РАПА

Людзі майго пакалення помняць спробы — наадварот, аддзяліць, раз'яднаць гэтыя сферы. Лічылася, што гэта дасць магчымасць больш канкрэтна, дэталёва займацца справай. Але ў большасці выпадкаў атрымлівалася, як з тымі паралельнымі лініямі, што ніколі не перасякаюцца...

Вядома ж, лепей, калі ўсё ў адных руках, калі намаганні аграпрамысловага аб'яднання і дзейнічаюць у адным напрамку. Як у РАПА...

Тут я вымушаны ўздыхнуць і вымавіць сакраментальнае — на жаль...

— Пасляз'яўра ў саўгасе імя Фрунзе адбудзецца выязное пасяджэнне савета РАПА, — сказаў мне намеснік старшыні савета Фёдар Паўлавіч Каркашын.

— Пашанцавала, — адзначыў я пра сябе, — Пабачым на свае вочы, як ён дзейнічае, гэты савет.

— А якія пытанні будуць абмяркоўвацца? — пацікавіўся я. — Чаму рашылі праводзіць у саўгасе імя Фрунзе?

— Першы сакратар гаркома партыі зробіць даклад, як раён падрыхтаваўся да жніва, — сказаў Фёдар Паўлавіч, — а пасля прысутныя пазнаёмяцца з рознымі прыёмам і ўборкамі на прыкладзе гэтай гаспадаркі. У іх там шмат рознай тэхнікі.

Падумалася, што ўсё гэта нагадвае звычайны раённы семінар, якіх давалася мне пабачыць нямала.

І сапраўды, у рэдакцыі раённай газеты, куды я зайшоў, гэта мерапрыемства называлі семінарам. У райкоме партыі — саветам-семінарам. Але мне так і не давалася на ім прысутнічаць — у апошні момант гэты савет ці семінар быў па нейкіх прычынах адменены.

Убачыўшы мой засмучаны твар, Фёдар Паўлавіч супакойў мяне, сказаўшы, што нічога новага на тым савете я б не па-

чуў, што такія мерапрыемствы заўсёды праводзіліся і да арганізацыі РАПА.

Было да РАПА, ёсць і цяпер... Гэтую фразу мне неаднойчы давалася чуць у гаспадарках. Мелася на ўвазе не форма работы (семінар, ці не семінар), а тое, што многія арганізацыйныя «мінусы» засталіся з мінулага і пад новай шыльдай.

Фармальна ў Дзяржынскім РАПА 15 калгасаў, 6 саўгасаў, дзяржплемстанцыя, аддзяленне «Сельгастэхнікі», «Сельгасхімія», маслазавод, ільнозавод, птушкафабрыка і тры будаўнічыя перасоўныя калоны.

Я сказаў «фармальна» не выпадкова. Многае ў аб'яднанні не аб'ядноўвае, а наадварот, раз'ядноўвае. Паміж «агра» і «прам» часам узнікаюць бар'еры, якія пераадолець вельмі цяжка. Чаму? Таму што гэтыя састаўныя часткі аб'яднання праходзяць па розных ведамствах. «Агра» — па Міністэрстве сельскай гаспадаркі, «прам»... тут ужо складаней. «Сельгастэхніка» падначалена Дзяржкамсельгастэхніцы БССР, адна з ПМК — рэспубліканскаму аб'яднанню «Міжкалгасбуд», другая — Міністэрству сельскага будаўніцтва, трэцяя — Міністэрству меліярацыі і воднай гаспадаркі, маслазавод — Міністэрству мяса-малочнай пр-

Путчына Цярэшчыка: «Далі б нам запчасткі, рамантавалі б самі, было б і больш тавара, і больш надзейна».

Галоўны інжынер «Сельгастэхнікі» ў сваю чаргу крытыкуе раённыя гаспадаркі за няўвагу да ўласнай інжынернай службы.

— Калгасныя і саўгасныя інжынеры прыязджаюць з самымі дробнымі заказамі, — паскардзіўся Мікалай Піліпавіч. — Не могуць у сябе нават элементарную дзірку прасвідраваць, ці выраўняць простую дэталю, хоць станочны парк ёсць у кожнай гаспадарцы.

Усе гэтыя дробязі, і не дробязі, вядома ж, адмоўна адбіваюцца на адносінах паміж партнёрамі па РАПА. А калі больш дакладна — паміж яго «агра» і «прам» часткамі.

Што і казаць, партнёрства гэтае, як кажуць, не нароўнае. Узяць той жа ўдзел у грашовым фондзе РАПА. Спачатку ў ім удзельнічалі ўсе партнёры. Сёння ўсе тры ПМК адмовіліся ўносіць у фонд грошы. Больш правільна — не яны адмовіліся, а іх рэспубліканскія ведамствы.

Мэта фонду (летась ён склаў 635 тысяч) — дапамагчы слабым гаспадаркам у будаўніцтве, у набыцці тэхнікі, гатунковага насення і г. д. Менавіта на гэтыя грошы будуюцца дзіцячы садзік і звераферма ў саўгасе «Маяк».

...Перада мной кніжка былога першага сакратара Дзяржынскага гаркома партыі, а цяпер першага намесніка старшыні Мінскага аблвыканкома Анатоля Міхайлавіча Жука: «Сялю — наш клопат». Увагу маю прыцягнулі наступныя радкі аднаго з раздзелаў: «Добра запомнілася мне першае пасяджэнне савета РАПА. На ім прысутнічалі кіраўнікі калгасаў і саўгасаў, прадпрыемстваў і арганізацый, якія ўвайшлі ў склад аб'яднання, спецыялісты раённых службаў, адказныя работнікі гаркома і райвыканкома... Робячы першыя крокі, вельмі важна было выбраць правільны кірунак, артыцір, вырацаваць сумеснюю перспектыўную праграму дзейнасці. А ў склад аграпрамысловага аб'яднання ўвайшлі і арганізацыі, якія абслугоўваюць сяло, — «Райсельгастэхніка», «Сельгасхімія», будаўнічыя і іншыя арганізацыі. Да аб'яднання ў РАПА гаспадаркі, арганізацыі, якія іх абслугоўвалі, жылі сваімі інтарэсамі, калі, напрыклад, у калгасе клапаціліся аб тым, каб даць больш прадукцыі, дык у «Райсельгастэхніцы» — як перавыканаць план у рублях.

— У аб'яднанні так не павінна быць, — заўважыў на першым пасяджэнні РАПА старшыня калгаса імя Леніна Мікалай Антонавіч Козел. — Нам неабходна разам падумаць, як прыцягнуць партнёраў да сельскагаспадарчай вытворчасці...

Так і не прыцягнулі дагтуль...

Я сустрэўся з аўтарам кніжкі. Анатоля Міхайлавіча яшчэ і старшыня абласнога аграпрамысловага аб'яднання. Я сказаў яму, што толькі што з Дзяржыншчыны, і ён жыва пачаў цікавіцца, у якіх гаспадарках мне давалася пабыць, якое наогул уражанне пакінуў «агра» раён. Я падзяліўся з ім і сваімі сумненнямі наконт дзейнасці РАПА. Анатоля Міхайлавіч уздыхнуў:

— Есць тут вялікія праблемы. Не так проста знішчыць ведамасныя бар'еры, але справа ідзе да гэтага. Дзвюх думак быць тут не можа — усе без выключэння пратнёрч па аграпрамысловым аб'яднанні павінны працаваць толькі на канчатковы прадукт.

Адразу ўспомніўся саўгас Дзямідавічы, дзе летась, па словах дырэктара Уладзіміра Іванавіча Карнейчыка, работнікі «Сельгасхіміі» так палалі капусту, што на гэтым месцы больш нічога не хоча расці. Падумалася — каб ад таго ўраджаю меў той «хімік» сабе прыботак — сто разоў бы адмераў, каб не атруціць пасевы.

...Я ад'язджаў з Дзяржынска за дзень-два да пачатку жніва. І ўжо ў цяжкіх думках сваімі яшчэ і яшчэ раз вяртаўся да ўсяго, што ўбачыў і пачуў у некалі блізкай і ўсё ж з гадамі забытай старонцы, да людзей, якія любяць майму сэрцу.

Цяжкі спыняўся на знаёмых станцыях — Станькава, Фаніпаль, Воўкавічы... Вось за акном праплыла, на колькі хвілін вока, спелая ніва. Тут яшчэ бязлюдна, ціха, але вось-вось гэтую цішыню абудзіць гул матораў. Так было, і так заўсёды будзе. Кругазварот зямлі і працы. Тут высываюць і нашы лепшыя надзеі...

М. ЗАМСКІ.

Дзяржынскі раён.

Данута БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА



Да Нёмана

Прыслалі мне воблакі чысты вечар.
Вясёлка ў акне.
І Нёман свае мужчынскія плечы
падставіў мне.

Ідзеш ты, Нёман, здалёк аднекуль
пешкі праз край.
Вазьмі мяне пад сваю апеку
і сілы мне дай.

Каб не цягнулася я да багацця,
як жабяня да гразі.
Каб я магла пра сябе не дбаць,
а падумаць пра ўсіх.

Падумаць, што свет не такі, як трэба:
хто дужы, той і крычыць.
Падумаць, што дзеці не маюць хлеба,
і як ім дапамагчы.

Што ў нашым свеце шчасце
з няшчасцем
накрыты адным радном.
Мой чысты Нёман,
не дай прапасці
ў тваё патайнае дно.

Сонца

Сонца пляч.
У вясновай промні
рукі даверна ўзнямаю.
Ані каханьня, ні шчасця не помню.
Яснае сонейка маю.

Мне, як і іншым, належыць таксама,
ходзіць са мною па свеце.
Шчыра смяецца і любіць, як мама.
Будзе свяціць і па смерці.

Вось ад бяссонніцы ўночы адна я
плачу, сябе мне не шкода.
Сонейка ўстане—мяне паяднае
з вёскай, з людзьмі і з прыродай.

Сонейка грэе. Нічога не хоча.
Промні рассявае жменям.
Але ж зялёныя любяга вочы
грэюць нікольнікі не меней.

Сонца збірае з лісцейка росы,
коціцца краем бацькоўскім.
Тут жа ўсміхаўся пад сонейкам босым
смелы Кастусь Каліноўскі.

Тут жа да сонца маліліся продкі...
Косы цяпла на заходзе
перапляталі сонейку Цётка
і Караткевіч Валодзя.

— Кінь жа ты скардзіцца голасам чаекі—
вокам агністым мігнула...
Сонца людзей са светам злучае,
з новым жыццём і з мінулым.

Ракуцёўшчына

23 чэрвеня 1985

У Ракуцёўшчыну зранку ўрачыстым
угоднікам
шчырых сяброў Максім Багдановіч
збірае,
вабіць крынічным напевам роднага
краю
на саматканы дыван з чабару
і расходніку.

Хлопцам з русявай чупрынай
з'явіўся нанова.

Стаў супраць сонца
і вымавіў роднае слова,
роднае слова выказаў сэрцам
на споведзь,
родныя сэрцы крынічкай Максімавай
поіць.

Кліча зязюля Максімава гасцейкаў
зранку
выйсці на ўзгор'е ў краіну святочную—
бранку.

Так размаўляе з вачамі жалеек
і жнеек
шчыра, тужліва,
сумна і сцішана неяк.

Не разыходзяцца гасцікі і на сутонні...
Быццам баяцца чабор і расходнік
прымаць.
Слухаюць разам: «лятуць і лятуць тыя
коні,
срэбнай збруяй далёка грываць...
...не спыніць, не стрымаць».

Дуб, да якога вуха прыкладваў і ён,
чуў нашы крокі праз лецейкі семдзесят
тры,
ў шапцы сваёй пракаветнай трымае
вятры,
каб адпусціць іх за сынам сваім
наўздагон...
У Ракуцёўшчыне ў поўдні Максімава
свята.
Вершы чытаюць чытачкі з палёў
і лугоў.
О, беларуская мова з песенным
складам,
з песеннай доляй Максіма,
жыві за яго!

А на Палессі...

А на Палессі чорцікаў хутка не стане.
Чуеш, адзін яшчэ тузае ў поўнач
прабой.
Шклянку надзеі ты мне нальеш
на світанне.

— Я акуну цябе ў боль.

Дзе дываны дамацканыя сохнуць
на плоце,
шаластуны старажытныя звоняць
тугой,
так я хацела б з табою згубіцца
ў балоце...

— Тут падарыў табе боль.

Хоць бы ў Закозельскай той
пахавальні-капліцы,
каб не вяртацца да жорсткай рэальнасці
больш,

з бровару зелля напіцца,
маной атруціцца...
— Тут напаіў цябе боль.

Нас не шукалі б ні родны твой Мінск,
ні Еўропа.

Што ім—якая прапала натура
з табой!

Ты мне пакажаш барвы Агова і Опаль.
— Я падару табе боль.

Тут яшчэ плачуць жанчыны
з адданасцю хорам.
Звон з вёскі Ляскавічы адап'ецца
нагбом.

Хай непразная багна накоціцца
морам!

— Тут падару табе боль.

Недзе ў аблоках буслікі клёкат
купалі.
Нішчыў надзею драўляны язычніцкі бог.
Мы не прапалі ні ў будзень, ані
на Купалле.

— Зноўку вярну цябе ў боль.

Бегла дарога старая здалёку да Пінска.
Крышку па ёй праімчаўся ў згодзе
з табой.
Ведама ўжо, што ў Пінску так,

як у Мінску,—
Пінай і Прыпяццю боль.
Апроч наўнай надзеі, нічога не маю,
што адраджуся на градцы з назовай
«любоў»,
дзе пасадзілі цыбулю і буйную
мальву...
— Шчэ я ўзрасціў табе боль.

Не, мой каханы, ты памыляешся ў часе.
Ты да мінулай мяне прамаўляеш дарма.
У забабонах, у варажбе засталася...
Боль не здалее ў абдымках нас
утрымаць.

Постаць змянілася, тварык змарнеў...
Руж не малое на шчоках вясна.
Клопат і клопат з начы і звідна.
Сцежка ўдоўж Нёмана мучыць мяне.

Вось ты цянек свой спрабуеш
дагнаць.
Дробная хваля яго абміне...
Нават і ценямі нам не дастаць
мне да цябе, а табе да мяне.

Зранку спяшаемся кожны ў свой бок.
Кожны нясе адзіноты цяжар
хісткаў сцежкай між сонца і хмар,

Не пазнаем па пастацах здалёк...
Лёс, насланне, нецярпенне віной?
Кожны ў свой бок і да мэты адной...

Не відно пераправы.
Збунтавала лаводкай раку.
Але наш бераг правы—
і праўда на нашым баку.

Разбудзілі прыроду...
І разбуджана прагнем прыгод.
І няма нам звароту
ў заспакоены сонцаварот.

І дагэтуль гады—чарапахі...
А цяпер нашы досвітки—птахі.
Заспявалі вяснова шпакі.

Крыгаломам ачысціўся Нёман.
І каменне з плячэй—крыгаломам.
І настрой лаўнаводнай ракі...

Апынуся ў пашчы грому.
Прытаюся ў вушку хмаркі.
Вочы—хмельныя дзве чаркі—
раптам засцяць белы свет.

Раскрываюцца на ўсходзе,
як марылькі каля хаты.
Белы свет не вінаваты,
што душа—прадонне бед.

Сядзеш хмелікам высока
на здарожаную зёлку.
Каляровую вясёлку
выпівай нагбом да дна...

Саграваюць вочы-промні,
покуль схіл нябёсаў цёмны...
Забывай мяне, не помні,
як засвецяць вочы дня.

Чорнае возера

Лета відовішчы мерала меркай.
Аднак вачам было мала.
Чорнае возера малюнічай талеркай
млела каля высокага вала.

І на возеры хатка ў чароце стаяла.
Палюнічы за качкамі з хаткі сачыў.
На світанні яго дубальтоўка страляла.
Але Чорнае возера тут ні пры чым.

Галышом разагнацца з пясчанага
схілу—
і на дно раздражнёнасць, жуда,
мітусня!

Хай завабіць сутонне гаючага ілу.
І у чорных азёр на душы—чысціня.
Нават промні сасмяглыя падаюць
вобземлю

ды з прадоння вадзіцу крынічную
чэрпаюць.
Берагоў не злучыць ані летам,
ні восенню,

нібы з жоравам чаплю—
вунь, у казачку чэпаюць.
О, бяскрай прахалоды—
Радзімы азёры!
Таямніцай сваёй зачаруйце мяне!
Мушу бераг адолець да ўпартае
зморы.

Супакоіцца мушу ў бязмэтнай вайне.
А драбязу—на стос!
Зарой гару,
пакуль Вялікі Воз
не ўз'ехаў на гару.

Высокая гара
расце між нізкіх гор.
Зблуканых лёсаў-зор
шукаць пара...

Дастаць жывой вады,
каб сонейка ўзышло.
У выйгрышы заўжды—
хто творыць зло.

Каб уключыцца зранку
ў высокіх дзён чарод,
да дня злавіць Іванку
жар-птушчына пяро.

Праслыць лепш прастаком,
чым правіць зло.
Прыносіць шчасце ў дом
навучымся ў буслоў!
З няпраўдай на нажы
наступны дзень сустрэць.
Не жыць як набяжыць—
зарой гарэць!



НАДВЯЧОРАК.

Фотаўзвод С. КАЛТОВІЧА.

КНИГАПІС

МАТЫЎ балочай паміці з'яўляецца ці не асноўным у цяперашняй савецкай літаратуры (Ю. Бондараў, В. Распуцін, А. Ганчар, Ч. Айтматаў), ён злучае мінулае і цяперашняе. «Жыві і помні» — сімвалічны назоў аповесці В. Распуціна. Помні і не будзь манкуртам, помні пра свае карані, сваё мінулае, свой абавязак. Вайна і абавязак таго, хто ваюе, — паняцці непадзельныя. Беларус Васьлі Быкаў, адзін з самых буйных прадстаўнікоў сучаснай ваеннай прозы, лічыць, што пісьць пра вайну, толькі пра вайну змушае абавязак, які адчуваюць людзі, што бачылі кроў, пакуты, пот пехацінцаў. Як і І. Шамякін ці А. Адамовіч, В. Быкаў піша пра тое, што сам бачыў, перажыў на вайне і не бярэ нічога «з чужых рук». Адрозненне вайны ён не спышаў друкаваць свой вопыт. Відаць, перашкаджалі адсутнасць дыстанцыі і спрощаны

вае дарогу да здрады. На звычайным фоне (зімой два партызаны ідуць у вёску шукаць харчоў для атрада) адбываюцца звычайныя падзеі. Здаецца, няма і не можа быць нічога гераічнага, тым больш, што Сотнікаў прастудзіўся, прыварэў... З-за фізічнай слабасці абодва хутка трапляюць у рукі паліцаю, «воўчай зграі». Характэрна, што для гэтай аповесці былі падобраны персанажы, у якіх спалучаюцца супольныя (абодвум па дваццаць шэсць гадоў, абодва партызаны, абодва правяраныя) і індывідуальныя асаблівасці (Рыбак — здаровы, дужы, хуткі, Сотнікаў — нездаровы, здаецца нават, што гэта чалавек запаволенай арыентацыі). Пад час доўгай дарогі ўсё было супольнае, усім дзяліліся да таго часу, пакуль Рыбак не адчуў падвойнага пацучы да Сотнікава: шкадавання і злосці (каб толькі не наклікаў бяды). Аўтар старанна падрыхтоўвае рашаючую сітуацыю — у душы

ра) і ў апошнім рамане Л. Яцкунічуса («Пяргалё», 1985, №№ 3—4). Аднак было б няправільна лічыць творчасць В. Быкава, як і вышэйназваных аўтараў, толькі аналізам прычын і вынікаў маральнага кампрамісу.

І. Дзядкоў заўважае, што «мірны час у творчасці Быкава (...) не аналізуецца і асэнсоўваецца толькі ў кантэксце ваенных падзей...» Гэта так, але, з другога боку, «мірны час» дзякуючы вайне свеціць асаблівым святлом, падкрэслівае сувязь часу, важнасць маральных традыцый, стабільнасць этычных норм. Смерць настаўніка Мароза ў «Абеліску» даказвае, што сапраўдны чалавек не аддзяляе слоў ад учынкаў, перакананняў ад практыкі. Пісьменнік гаворыць пра тое, чаго не хапае і што падкрэсліваецца ў сучаснай літаратуры, — пра гарманічную асобу. Мароз лічыць, што мэта настаўніка не толькі вучыць, але, што важней, і выхоўваць

на гэтай зямлі, не пасвілі каровы, не кармілі курэй, не даглядалі дрэваў, выганяюць сапраўдных гаспадароў з хаты, застрэльваюць карову, рэжучь курэй, трасуць яблыкі, топчучь агарод... «Людзі гэтак не робяць», — дакарае іх Сцепаніда. Наіўны сялянскі светапогляд — тое, што ты заробіў, тваё; або: маладзейшы павінен шанаваць старэйшага — трапляе ў тупік. В. Быкаў піша ненармальную сітуацыю: вайна спіхвае селяніна з зямлі, нішчыць гарантыі ягонага існавання, разбурае старую інстынктыўную веру ў сваю зямлю, сваё месца, сваю працу. Е. Авіжус у рамане «Калі пусцеюць сядзібы» вуснамі Міхася Джугаса кажа: «Што б ні здарылася, селянін не застаецца адзінокай — ён мае жывёлу». Сяляне ў В. Быкава трацяць і яе. Джугас упэўнены: што б ні здарылася, «чалавек павінен заставацца ў сваёй хаце і рабіць сваю работу». Гэтаксама думаюць уласніца гаспадаркі Бэ-

Л. АРАВЕЙ. Паласа джэду. Аповесці, апавяданні і падарожжныя нарысы. Аўтарызаваны пераклад з беларускай Т. Гарбачовай. М. «Советский писатель», 1985.

Цэнтральнае месца ў кнізе займае аповесць «На крыжавых пуцывінах» пра колішняга франтавіка Анатоля Малевіча, што ў маладым узросце застаўся інвалідам. Пісьменніца паказвае, як юнак знаходзіць сваё сапраўднае шчасце, месца ў жыцці. Маральна-этычная праблематыка вырашаецца і ў шэрагу іншых твораў, у тым ліку і ў апавяданні, што дало назву ўсяму зборніку.

Увайшлі ў кнігу і падарожжныя нарысы, што былі напісаны пасля паездак за мяжу. Л. Аравей расказвае пра злучаныя Штаты Амерыкі і Канаду, Японію, дзельца ўражаннямі, ад наведвання Турцыі, Грэцыі, Італіі, Францыі і іншых краін.

Дакументальнае апавяданне «Дзень добры вам...» — зварот да жыцця Героя Савецкага Саюза генерала Карбышава, які ў час выхаду з вароннага акружэння быў і ў вёсцы Нізком Уздзенскага раёна, дзе нарадзілася пісьменніца.

В. КУДРЭЯКА.



Л. КОЛАСАЎ. Філатэлія аб Беларусі. На рускай мове. Мінск. «Польмя», 1984.

Л. Коласаў належыць да людзей, якія прысвяцілі вольны час цікаваму занятку. Багатая калекцыя ў яго, не адна тысяча марак, мастацкіх канвертаў, канвертаў, пагашаных памятных штэмпелямі. Асаблівы гонар збіральніка — філатэлістычная калекцыя, прысвечаная Беларусі, што атрымала высокую ацэнку на многіх айчынных замежных выстаўках. Гэта калекцыя і паказана ў аснову кнігі.

Знаёмыя чытача з маркамі, канвертамі, якія выходзілі ў розныя гады, а таксама з памятнымі штэмпелямі, Л. Коласаў прасочвае гісторыю нашай зямлі з сёвай мінуўшчыны па сённяшні дзень. У кнізе вылучаны раздзелы «Падарожжа ў глыб стагоддзяў», «Уступішы ў ХХ стагоддзе», «Вайна свяшчэнная», «Ад разрухі — да насічных вышыняў», «Беларусь спартыўная».

Асабліва цікавыя выклікае раздзел «Старонкі паміці аб выдатных людзях», у якім расказваецца пра матэрыялы, прысвечаныя вучным, грамадскім дзелам, пісьменнікам.

У Л. Коласава выйшаў яшчэ адзін зборнік — «Паштовыя дарогі Беларусі», выпушчаны ў бібліятэцы газеты «Голас Радзімы». У ёй аўтар знаёміць з развіццём пошты на тэрыторыі рэспублікі. І ў першай, і ў другой кнізе прыводзіцца нямала цікавых звестак, якія пашыраюць уяўленне аб той ці іншай падзеі, адлюстраванай на марцы, малюнку канверта, дазваляючы падрабязней пазнаёміцца з біяграфіямі паштовых людзей.

Абодва выданні карысныя для чытача і тым, што, так сказаць, на наікротных прыкладах паказваюць, наколькі важная справа калекцыянараванне, калі яно для чалавека з'яўляецца не самамэтай, а адным са спосабаў далучэння да ведаў.

А. КУНЦЭВІЧ.

Арткул Біруты Масёнене быў надрукаваны ў газеце «Літаратура і мастацтва» (№ 24 за г. г.) пад загалоўкам «Балочай паміці ў беларускай ваеннай прозе». Арткул друкуецца з нязначнымі скарачэннямі.

Небяспэка КАМТРАМІСУ

Бірута МАСЁНЕНЕ

паказ вайны, які панаваў у літаратуры таго часу. Яго першыя апавяданні паявіліся ў 1956—1957 гг., калі ў савецкай літаратуры зноў ажыла тэма вайны. Спачатку паднялася хваля мемуараў, і К. Сіманаў перасцерагаў, каб сіла мастацкага абагульнення не блякла перад праўдай фактаў... Аповесць «Трэцяя ракета» (1961) прынесла В. Быкаву заслужанае прызнанне і Рэспубліканскую прэмію імя Якуба Коласа. У літаратурнай крытыцы з'явіўся тэрмін «быкаўская аповесць». І яшчэ «быкаўская сітуацыя», «быкаўскі герой». Гэты герой — найчасцей пехацінец, ён кожны дзень робіць нечалавечна цяжкую ваенную работу. Яго вачыма бачым (разглядаць дакладней няма часу) штодзённую вайну, несупынна глядзім у вочы смерці. В. Быкаў неяк гаварыць, што на вайне яго цікавяць не батальныя сцэны, не тэхналогія бою, а духоўныя магчымасці чалавека («Вопросы литературы», 1975, № 1), якія, відаць, найлепш раскрываюцца тады, калі чалавек выбірае тое ці іншае выйсце. Паводле В. Быкава, праблема выбару, бадай, найважнейшая з усіх маральных праблем. Палонны, які ўцёк з канцлагера, выбірае як надзвычайную вартасць дапамогу другому, слабейшаму чалавеку, якога напаткала няшчасце («Альпійская балада», 1964). Лейтэнант Іваноўскі выбірае смерць, без усякага разліку; пра ягоны гераізм ніхто ніколі не даведаецца, пасля няўдалай вылазкі да склада боепрыпасаў ён мог вярнуцца з салдатамі назад, але не вярнуўся, выканаў да канца ўзяты на сябе абавязак («Дажыць да святання», 1972).

Пытанне маральнага выбару хіба найбольш ярка выяўляецца ў партызанскіх аповесцях В. Быкава, дзе чалавек дзейнічае ў іншых абставінах, можа быць, менш, чым на фронце, залежыць ад дыктату гэтых абставін. У гэтым аспекце асабліва важная аповесць «Сотнікаў» (1970). У пазнейшых творах («Дажыць да святання» ці «Абеліск», 1972) пісьменнік паказваў, як ідуць на подзвіг, а ў «Сотнікаве», наадварот, паказ-

Рыбака збіраецца і нарэшце ўсё перамагае думка аб сабе самім. Гэта і вырашае, што Рыбак, па сутнасці не подлы чалавек, здрадзіў таварышу. Ён хацеў жыць за ўсюю цану. Сотнікаў, які ўвесь час думаў, што толькі жыццё «адзіная рэальная вартасць», быў павешаны. В. Быкаў на гэты раз сцвярджае сэнс не смерці, а жыцця: немагчыма жыць, калі ў цябе няма ўкараненых маральных прыняццяў. Тут можна ўспомніць словы Ч. Айтматава: «Скажам, што гэта зусім нармальны чалавек, але ў глыбіні душы схавана жорсткасць. Як ён будзе паводзіць сябе ў крытычных сітуацыях? Што перамога, дабро ці зло? Які ён, добры, злы? Ці добры да пэўнага часу?» («Вопросы литературы», 1976, № 8). У душы Рыбака і раней была небеспечная пагарда да слабых, вера ў сябе: мне мусяць усё ўдавацца, мушу перахітрыць... Пісьменнік аналітычна раскрыў такі механізм здрады, які пачынаецца з кампрамісу. Ужо Л. Талстой у сваіх пазніх апавяданнях і драмах (асабліва ва «Уладзе цемры») паказаў, як адзін дрэнны ўчынак вядзаша да другім і творыць неразрыўны ланцуг, які губіць чалавека. Рыбаку не хапіла дробнага кампрамісу — ён вымушаны ўдзельнічаць у павешанні Сотнікава, хоць тут і кажа словы «Даруй, браток!». У літаратурным працэсе здараецца, што розныя пісьменнікі, працуючы над розным матэрыялам, у адзін час ствараюць амаль аналагічныя сітуацыі, уздымаюць аналагічныя праблемы. У тое самае дзесяцігоддзе, калі з'явіўся «Сотнікаў», пытанне сутнасці кампрамісу разглядаў эстонец І. Крос (у гістарычных навалах, раманых, апавяданнях). Хлопчык Ч. Айтматава («Белы паракход») згодны лепш стаць рыбнай, чым застацца жыць з людзьмі кампрамісу. Праблема кампрамісу суправаджае і герояў раману эстонца П. Куусберга («Сярэдзіна лета», «Кроплі дажджу»), і людзей Е. Авіжуса («Калі пусцеюць сядзібы»), своеасабліва гучыць у Ю. Балтушыса («Легенда аб Юзасе»), Р. Кашаўскаса («Цаной даб-

у чалавеку чалавека, а гэтага можна дасягнуць асабістым прыкладам. І калі немцы абяцалі вызваліць іх, калі Мароз сам здаецца, настаўнік, хоць ён і не верыць абяцанкам, прыходзіць, здаецца, таму, што не можа ратаваць сваю скуру, калі другім пагражае згуба. Ён павінен смерцю даказаць той маральны кодэкс, якому ён вучыў. «Абеліск», дзе разглядаецца сапраўднае геройства, гэта твор, які аддае заслужаную даніну вясковым настаўнікам, што, паводле Ткачука, стагоддзямі былі светачамі ў вёсцы, а ў тым, што «мы цяпер нацыя і грамадзяне, вялікая заслуга вясковых настаўнікаў».

Колькі гадоў таму назад В. Быкаў нечакана (для сябе ці для іншых?) напісаў аповесць не пра чалавека, які ваюе, а пра селяніна, пра таго, на кім трымалася і трымаецца цывілізацыя, культура, без пладоў працы якога немагчыма існаванне нікога з нас. У аповесці «Знак бяды» (1982), якая быццам аб'ядноўвае ваенную і сялянскую прозу, вайну бачым толькі вачыма земляроба, і ўсё гора вайны, яе трагізм перажываюць невінаватыя людзі, лепш кажучы, вінаватыя ў тым, што іх сядзіба пры дарозе, на вачах «ва ўсіх». Сядзіба была ціхая да таго часу, пакуль цераз рэчку не быў збудаваны мост, «знак бяды», таму што пасля наехалі і немцы, і «свае» — паліцаі. Пытанне Сцепаніды — і як жыць далей? — гэта пытанне аб магчымасці жыцця. Яе муж Пятрок, хваравіты, павольны чалавек, думае, што ўсё як-небудзь пройдзе, перацерпіцца. Сцепаніда — актыўны, непрымірны характар, яна больш, чым Пятрок, адчувае сябе гаспадыняй сядзібы, таму не можа даць для немцаў карову Бабоўку, злуецца, калі муж гоніць самагонку і верыць, што як ён іх напоіць, дык яны пакінуць яго ў спакой.

Усё жыццё яны жылі сумлена, як загадалі правілы добра і справядлівасці і вось немцы, якія часова пасяліліся на іх сядзібе, якія ніколі не працавалі

ніта і яе бацька ў рамане эстонкі Э. Бэжман «Глухія звонкі». У аповесці В. Быкава і хата ўжо не твая, і работы рабіць нельга. Змястоўны і назоў твора — «Знак бяды»; спачатку ён азначае мост цераз раку, пасля ператвараецца ў сімвал. Сцепаніда прадчувае: пасля малой бяды прыйдзе вялікая... Пятрака выганяюць з хаты, і ён не вярочаецца, а перад Сцепанідай узнікае апошняе пытанне: што яна цяпер змагла б? Рэальнасць вайны даказала сялянцы, што людская дабрага бясцільная перад злом, зло лічыцца толькі з сілай... Толькі незабегнасць расплаты можа змусіць задумацца. У канцы аповесці Сцепаніда падпальвае хату і сама згарае ў ёй, але не кажа, дзе закапала бомбу, якую выменяла на парсючка (!). Логіка жанчыны такая: калі ёй не ўдалося зацягнуць бомбу на бераг і ўзарваць «знак бяды», дык хай і не спаўняецца жаданне другіх — хай яны ходзяць і дрыжаць, не ведаючы, калі і дзе можа выбухнуць бомба, а гэта станецца няшчасцем і для такіх варадкаў, як Гуж ці Каландзёнак, і для чужынцаў...

«Знак бяды» — цяжкі твор. Трагічны канец, іншы, чым заўсёды, вобраз вайны. У сядзібе немцы не застаюцца даўжэй, пісьменнік (...) выяўляе бясконы прычыны сваіх «паліцаюў». Колькі ў гэтай аповесці, якую можна было б па справядлівасці назваць «малым раманам», вытанчанага выяўлення сялянскай псіхалогіі, дэталей у паводзінах людзей і жывёл; колькі поўнага экспрэсіі пейзажу! І горка элегічны пачатак: вобраз пажарышча, калі здаецца, што ўсё ўжо скончылася, усё, апроч непадуладнай часу, цяглівай і негаваркай чалавечай памяці, надзеленай спрадвечнай здольнасцю ператвараць мінулае ў цяперашняе, звязваць сучаснае з будучым.

Вельмі па-рознаму, найчасцей дакументальна, узнікае памяць у прозе другога беларускага пісьменніка, вядомага літаратуразнаўцы і крытыка Алеся Адамовіча. Гэта ён разам з Д. Граніным узяўся за вялі-

(Заканчэнне на стар. 6—7).

3 БОЛЬШАСЦЮ артыкулаў, уключаных у новую кнігу Варлена Бечыка «Прад высокую красою...», давялося пазнаёміцца ў розны час дзякуючы рэспубліканскай перыёдыцы. Кніга, аб якой і пойдзе размова, — плён амаль дзесяцігадовай працы аўтара, які сабраў пад адной вокладкай больш чым 20 літаратурна-крытычных артыкулаў, самы «ранні» з якіх пазначаны 1976 годам, а самыя «познія» — 1983-м. У асноўным яна прысвечана праблемам развіцця сучаснай беларускай паэзіі, хоць ёсць публікацыі, у якіх гаворка вядзецца і аб творчасці празаікаў, крытыкаў і літаратуразнаўцаў.

Своеасаблівым праграмным пажаданнем сабе і іншым гучыць думка крытыка ў артыкуле «Хвалявацца за ўсіх і ўсё...»: «Паэта мала проста чытаць — яго трэба любіць». Менавіта любоў да паэзіі — адна з прывабных рыс мастацкай манеры даследчыка, якая ў поўнай меры выявілася і ў кнізе «Прад высокую красою...» Разважаючы аб вартасцях паэтычных твораў, аб ролі і месцы іх у сучасным жыцці, аб прызначэнні мастацкага слова, В. Бечык дакладна і слухна ўсведамляе

В. Бечык. Прад высокую красою... Літаратурна-крытычныя артыкулы. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1984.

«адчуванне неабходнасці паэзіі як спосабу найлепшага выяўлення... душэўнай паўнаты, чуйнасці, хвалявання».

Пяць першых артыкулаў кнігі прысвечаны старэйшым нацыянальнай паэзіі — Петрусю Броўку, Максіму Танку, Ар-

Зусім правамерна, што ў размове аб вершах П. Броўкі 20 — 30-х гадоў, дзе былі і рыторыка, і пэўная самастойнасць, і праявы агульшчыны, аўтар выяўляе разуменне агульнага характару светаадчування людзей той ужо далёкай і гераіч-

нага спрощвання. Часам у гэтым сінтэтычным стылі назіраецца і пэўная пачуццёвая патэтычнасць, не заўсёды неабходная. Сустрэкаюцца і перагрукі ў азначэннях, якія, бывае, вар'іруюцца, але вглядаючы ўрэшце вядомым нанізваннем лексічных адзінак, накітавалі «напружаныя духоўны пошук, глыбокі роздум, няспыннае парыванне да праўды, святла, да верша-песні...» і г. д. Такія слоўныя «блокі» звычайна мала што раскрываюць, бо прывільнасць іх выглядае ўсё ж такі занадта агульнай.

Аўтар не абмяжоўваецца толькі ходкай літаратурнай лексікай, але шукае і знаходзіць незвычайныя словы. Прывабляюць, напрыклад, такія выразы, як «на жыццёвым быстраку», «выцярэблівана з гладкапісу» (замест распаўсюджанага — «пераадольваў гладкапіс»), «прыхінаецца душою», «пагрозлівага навалнічча», «шчымлівінка».

Гаворачы пра таго ці іншага аўтара, В. Бечык не зложывае крылатым выслоўем (якое стала штампам) «быць самім сабою». Ён імкнецца паказаць непадобнасць кожнага майстра, знайсці такія рысы і дэталі ў іх творчай манеры, каб паэты той ці іншай генерацыі пры ўсёй іх ідэя-эстэтычнай, грамадзянскай агульнасці не вглядалі «сіямскімі блізнятмі».

З УДУМЛІВАЙ ЛЮБОЎЮ

кадзю Куляшова, Пімену Панчанку і Максіму Лужаніну. Пра іх напісана шмат, і сказаць сваё адметнае слова — задача не простая. Ці здолеў рашыць яе В. Бечык? Так, здолеў. Пры гэтым рашэнне, дадзенае ім, не толькі не паўтарае ранейшых, але і ў нечым узбагачае наша веданне творчасці даўно прызнаных майстроў. Ён не ідэалізуе тыя этапы, якімі яны прайшлі, не спрашчае складанасцей, з якімі яны сустрэліся непасрэдна ў сваёй практыцы, але, разам з гэтым, ён ясна бачыць і галоўнае, — тую дамінанту, што вызначае творчае аблічча мастака, яго сутнасць.

най пары, прасякнутай і пафасам стваральнай працы, і рамантыкай новых, няпрыйдзеных шляхоў, і гарачым імкненнем сцвердзіць няведаны да гэтага лад жыцця з яго разнаволенам чалавекам — калектывістам і першапраходцам. Таму і не выклікае няўражліва наступнага выснова, якая датычыць шэрагу ранніх твораў паэта: «Да паўнаты паказу духоўнага жыцця асобы, скіраванай у сацыялізм, яшчэ вельмі далёка. Але гэта і не па-за светам людзей, і не па-за паэзіяй. Усенародны энтузіязм, агульнасць вялікай мэты, роўнасць жыццёвых умоў усведамляліся праз гіпербаліч-

В. Бечык не распіляецца ў надзвычайнасць, хоць яго і не называе «сухім» каментатарам. Наадварот, мова ягоных фраз поліфанічная, разнапланавая, без «акадэмізму» і без баналь-

нага спрощвання. Часам у гэтым сінтэтычным стылі назіраецца і пэўная пачуццёвая патэтычнасць, не заўсёды неабходная. Сустрэкаюцца і перагрукі ў азначэннях, якія, бывае, вар'іруюцца, але вглядаючы ўрэшце вядомым нанізваннем лексічных адзінак, накітавалі «напружаныя духоўны пошук, глыбокі роздум, няспыннае парыванне да праўды, святла, да верша-песні...» і г. д. Такія слоўныя «блокі» звычайна мала што раскрываюць, бо прывільнасць іх выглядае ўсё ж такі занадта агульнай.

Аўтар не абмяжоўваецца толькі ходкай літаратурнай лексікай, але шукае і знаходзіць незвычайныя словы. Прывабляюць, напрыклад, такія выразы, як «на жыццёвым быстраку», «выцярэблівана з гладкапісу» (замест распаўсюджанага — «пераадольваў гладкапіс»), «прыхінаецца душою», «пагрозлівага навалнічча», «шчымлівінка».

Гаворачы пра таго ці іншага аўтара, В. Бечык не зложывае крылатым выслоўем (якое стала штампам) «быць самім сабою». Ён імкнецца паказаць непадобнасць кожнага майстра, знайсці такія рысы і дэталі ў іх творчай манеры, каб паэты той ці іншай генерацыі пры ўсёй іх ідэя-эстэтычнай, грамадзянскай агульнасці не вглядалі «сіямскімі блізнятмі».

Гэткай жа трапнай назіральнасцю, сучасным поглядам на з'явы, умненнем з фатаграфічнай дакладнасцю высветліць жыццёвыя рэаліі, у якіх суседнічаюць адвечнае і сённяшняе, ствараючы гарманічны малюнак, вызначаюцца і іншыя творы У. Скарыніна. Вось строфы з верша «Пасла дажджу»:

На радэ шумеў чарот,
Грукнуў гром далёкі,
Сонца, вышпам электрод,
Зварвала аблокі.
Асаку да долу тнуў
Вецер па-за плотам.
Дождж па даху лупануў
Буйным шротам
Потым.
Ледзь адбарабаніў шрот —
Дрот
Над ярыною
Рэактыўны самалёт
Нацягнуў струною.

Як бачым, прырода і тэхніка ў паэта не ў супярэчнасці, а ў добрым суладдзі.
Мы ўжо зазначалі, як плён-

ЧЫТАЮ ТАВАРЫША

СЛОВА НА ЎЗЛЁЦЕ

Нехта параўнаў паэзію з самалётам, які, перш чым узняцца ў неба, павінен зрабіць зямны разбег па ўзлётнай паласе. Думаецца, гэтае параўнанне добра разумее Уладзімір Скарынін, паэт, па адукацыі інжынер грамадзянскай авіяцыі, дзейнасць якога на працягу многіх гадоў была звязана з аэрафлотам. Натуральна, што прафесія, працоўны вопыт не маглі не адбіцца на ягонай творчасці. І справа тут не толькі і не столькі ў вонкавых атрыбутках гэтай прафесіі, не ў тым, што яна падказала яму прывабныя назвы кнігі: «Буслы над аэрадромам», «Гукавы бар'ер», «Дазволяць ўзлёт», «Чацвёрты разварот». Істотна тое, што працоўная біяграфія арганічна ўваходзіць у паэзію У. Скарыніна, надае пераканаўчасць і рэльефнасць яго

У. Скарынін. Пасадачны агні. Паэма, вершы. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1985.

вобразам, робіць своеасаблівым яго мастакоўскае мысленне, у якім шчасліва спалучаецца зрокавае жыццёвых рэалій, эмацыянальна непасрэднасць і эстэтычная абагульненасць роздому над зведаным і перажытым. Гэтыя якасці выразна выявіліся і ў новай кнізе У. Скарыніна «Пасадачны агні», у якой паэт працягвае свой дыялог з чытачом аб грамадзянскай адказнасці сучасніка за захаванне самай вялікай каштоўнасці — міру на зямлі, аб стваральнай місіі чалавека, аб любові да роднай прыроды, аб лёсе сваіх равеснікаў, маленства якіх апаліла вайна, аб сувязі часоў, у якой выяўляецца рух грамадства да сацыяльнай справядлівасці і духоўнай дасканаласці. Гэтыя тэмы паэт так ці інакш закранаў і раней. І ўсё ж у новым зборніку ёсць нешта адметнае. Гэта ўзбагачэнне характару лірычнага героя, які паўстае перад чытачом каларытнай чалавечай індывіду-

альнасцю, яркай асобай з яе актыўнымі адносінамі да рэчаіснасці — захопленнем, заміланнем, гарэзлівай жартулівасцю, гумарыстычнай усмешкай, сатырычнай з'едлівасцю...

Рэха грознага мінулага, вогненнага гадоў стукіць ў строфы многіх твораў У. Скарыніна. І трэба сказаць, што ён знаходзіць уражлівыя мастацкія сродкі для ўвасаблення гэтай тэмы. Так, у вершы «Ці скоро сыночак мой прыйдзе з вайны?» удала выкарыстоўваецца фальклорны матыву. Твор гэты настолькі кампазіцыйна цэласны, што цытаваць яго паасобныя строфы немагчыма, яго можна прывесці толькі цалкам:

— Скажы мне, званочак,
Званочак лясны:
Ці скоро сыночак
Мой прыйдзе з вайны?
— Завялы вяночак
На хваліх Дэвіны.
Не скоро сыночак
Твой прыйдзе з вайны.

— А як жа, званочак,
Даведацца мне:
Калі мой сыночак
Мяне прыгарне?
— Ты з рэчкі пясочак
На ганку пасей,
Як селяў сыночак
Пястун Аляксей.

— Навошта, званочак,
Званочак лясны,
На ганку пясочак
Мне селяць рачны?

— Калі ён узыйдзе,
Як руць, зеляны,
Сыночак твой прыйдзе
Дадому з вайны.
Цяжка сказаць, ці адштур-

хоўваўся тут аўтар ад канкрэтнага фальклорнага арыгінала, але бяспрэчна адно: у творы таленавіта выкарыстоўваецца прынцып народнай паэтыкі, якая дазваляе ў форме такога шчырага дыялога сказаць гэтую «святую няпраўду» аб магчымым вяртанні дадому сына, у што непахісна верыць маці.

У зборніку У. Скарыніна змешчана паэма «Узнясенне» з падзагалоўкам «Аўтабіяграфія душы». Відаць, тым самым аўтар хацеў падкрэсліць асабісты характар твора, народжанага канкрэтным падзеямі, якія перажыты паэтам. Фактычна паэма — аб жыцці і смерці яго бацькоў, аб іх пакутным, але мужным лёсе. Драматычныя моманты біяграфіі бацькоў аўтар асэнсоўвае ў сацыяльным і гістарычным кантэксце выправаўнаў цэлага пакалення людзей, на плечы якіх лёг страшэнны цяжар вайны. І хоць змест паэмы трагедыі, яе ўспрымаеш, як ачышчэнне болям, як сцвярдзэнне трыумфу жыцця, таму што на змену сваім папярэднікам прыходзіць тыя, хто працягне іх справу.

Ад роздому пра мінулае У. Скарынін натуральна пераходзіць да сённяшняй рэчаіснасці: ён і ў адным, і ў другім выпадку застаецца паэтам сучасным, бо яго муза настроена на хвалі нашага часу. Звернем увагу, як праўдзіва перадае

паэт гаму складаных адчуванняў чалавека, якога крылы самалёта адрываюць ад зямлі, уздымаюць у неба:
Вышпам Салавей-разбойнік,
Свіснуў Лайнер «ТУ-154».
Неадолны смутак
Сэрца сціснуў:
Мы —
І я ў тым ліку —
Пасажыры.
Хочацца прызнацца
Сцюардэсам,
Што я доўга
Небам быў шчаслівы.
Сонца вечаровае
За лесам
Робіць, як і мы,
Разбег імклівы.

Гэткай жа трапнай назіральнасцю, сучасным поглядам на з'явы, умненнем з фатаграфічнай дакладнасцю высветліць жыццёвыя рэаліі, у якіх суседнічаюць адвечнае і сённяшняе, ствараючы гарманічны малюнак, вызначаюцца і іншыя творы У. Скарыніна. Вось строфы з верша «Пасла дажджу»:

На радэ шумеў чарот,
Грукнуў гром далёкі,
Сонца, вышпам электрод,
Зварвала аблокі.
Асаку да долу тнуў
Вецер па-за плотам.
Дождж па даху лупануў
Буйным шротам
Потым.
Ледзь адбарабаніў шрот —
Дрот
Над ярыною
Рэактыўны самалёт
Нацягнуў струною.

Як бачым, прырода і тэхніка ў паэта не ў супярэчнасці, а ў добрым суладдзі.
Мы ўжо зазначалі, як плён-

ВАЧАМІ СЯБРОЎ

НЕБЯСПЕКА КАМПРАМІСУ

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 5).

кую работу — сабраць успаміны ўсіх перажыўшых блакаду ленынградцаў, стварыць бялоса праўдзівую «Блакадную кнігу». Гэта ён напісаў вядомыя кнігі «Хатынская аповесць» і «Я з вогненнай вёскі...» (разам з Я. Брылем і У. Калеснікам). А. Адамовіч мае рэдкі талент палымянага публіцыста (глядзі яго найноўшы артыкул у часопісе «Дружба народаў», 1985, № 1), які спыняецца выключна на самых важных праблемах

нашага стагоддзя: мір ці вайна, захаванне чалавечтвa ці глабальнае знішчэнне? Паводле Д. Граніна, людзі пасля вайны нядоўга цешыліся спакоем, пачалося «быццам даваеннае жыццё», якое працягваецца і да гэтага часу, а гэта «няздорава і ненармальна». Кажучы словамі А. Адамовіча, той факт, што пасляваенны час перайшоў быццам у даваенны, сілкуе бязлітасны рэалізм найлепшых твораў пра мінулае вайну, родзіць думку, якую падкрэсліваў і В. Быкаў: нель-

га мانیць, калі пішаць пра найважнейшыя справы. Літаратура, як лічыць А. Адамовіч, павінна няспынна пераконваць у вечнай праўдзе — якое дарагое і непаўторнае людское жыццё, існаванне чалавечтвa, ісціну, што забіваць нельга («Вопросы литературы», 1984, № 6). А вось у дакументальнай аповесці гэтага пісьменніка «Карнікі» (1980) паказваецца не толькі анамалія, што можна, нават трэба забіваць, але і крок за крокам раскрываецца страшная хроніка дзейнасці карнікаў, якімі кіраваў О. Дырлевангер — знішчэнне беларускіх вёсак з людзьмі. (Падлічана, што на працягу вайны ў Беларусі знішчана 209 гарадоў і мястэчак, 9200 вёсак, у вёсках спалена 1200000 будынкаў, у вайну загінуў кожны чацвёрты жыхар). Пісьмен-

нік выбраў не звычайныя персанажы і не звычайнае бачанне рэальнасці — дзейнічаюць карнікі (сярод іх ёсць і былыя савецкія салдаты і афіцэры), іх вачыма бачым хаты, вокны, за імі спалохана глядзяць жаучыны, палаючыя свірны з людзьмі, чуюм крык дзіцяці, бачым ямы. Праўда, гэты аднапланавы вобраз часам перарываецца ўнутраным маналагам цяжарнай жанчыны, жанчыны, якую гоняць, жанчыны ў яме, але якая яшчэ паспела накрыць спадніцай голыя ногі (якая дэталі), жанчыны, якая думае: добра, што не паспела нарадзіцца дзіця, не паспела пабачыць... Неўсвядомлена ацэньваем стыль пісьменніка — дзелава, амаль без выяўлення эмоцый. Гэта стыль, прыглушаны болям, як і ў рамане эстонскага пісьменніка І. Тууліка «Пад

ботамі вайны». А. Адамовіч цытуе адказы карнікаў на судзе (пасля вайны), просьбы аб памілаванні (...), дае ўнутраны маналог Гітлера, першага карніка, маналог з «філасофіяй» знішчэння нацыі. Гэта матэрыял, які гаворыць сам за сябе, кампазіцыя якога (цытаванне дакументаў) робіць вялікае ўражанне. Творчасць В. Быкава, І. Шамякіна, Я. Брыля ці іншых беларускіх пісьменнікаў прываблівае мастацкай выдумкай, псіхалагічнай глыбінёй, матывіроўкай учынкаў, а аповесць А. Адамовіча — дакументальнасцю, сінтэзам вымыслу. Гэта, можа, і не рабіла б такога вялікага ўражання, каб не стала філасофскае мысленне пісьменніка. Параўноўваючы твор з аповесцямі В. Быкава, можна сказаць, што і персанажы «Карнікаў» дзейнічаюць у

Пранікаючы ў спецыфіку вобразнасці паэта, В. Бечык у большай ступені разглядае грамадзянскі напрамак твораў, характар лірычнага героя ў сваім часе і вернасць яго праўдзе жыцця, пазіцыю аўтара ў стаўленні да з'яў рэчаіснасці і ў разуменні яе гістарычнай зменлівасці, чым аналізуе ўласна версіфікацыйныя прыёмы і элементы. Такі падыход правамерны, хоць і не універсальны. Магчыма, таму ў кнізе менш за ўсё разглядаюцца рыфмы і эпітэты, строфіка, асацыятыўнае мысленне і гукапіс, рытміка і інтанацыя... Відавочна, гэта ў нечым і збядняе размову пра асаблівасці структуры паэтычных твораў, пра іх неадна тыпную жанрава-кампазіцыйную, графічную і фаналагічную прыроду. І як выйграюць у гэтым дачыненні цудоўныя артыкулы пра П. Панчанку і М. Лужаніна, у якіх аднаўляюцца ў адзінае цэлае сацыялагічны аналіз і аналіз структуры твораў.

Адзін з важных матываў кнігі — сувязь паэтычнага слова з жыццём народа — выяўляецца найбольш пераканаўча ў артыкулах «Песня аб Радзіме», «Урокі Куляшова», «Хвалявацца за ўсіх і ўсё...», «Свет увесь жывы табой...», «На аснове чалавечай роднасці...», «Голас душы народнай», «Радзіме — радок і жыццё».

Грунтоўна разглядае В. Бечык асаблівасці вобразнага ўспрымання і адлюстравання свету ў паэзіі прадстаўнікоў сярэдняга, барадулінскага пакалення. Часта, калі чытаеш кнігу, узнікае ўражанне, што нібы на адным дыханні напісаны цэлыя артыкулы — столькі ў іх паяднана ўдумлівай любові і натхнёнага роздуму, столькі душэўнай самааддачы і страсці, падмацаваных выключным веданнем. Тут адсутнічае ўсякая прыблізнасць, цямянасць, размытасць у ацэнках, меркаваннях, вывадах. І што яшчэ адметна: кожны з артыкулаў — са сваім абліччам, з адпаведнай танальнасцю ад пачатку да завяршэння, са сваімі кампазіцыйна-стылявымі нюансамі і з лексіка-інтанацыйным і эмацыянальным ладам, якія шмат у чым сугучны характару творчай асобы, пра якую ідзе размова. Пра гэтым паміж артыкуламі няма супярэчлівага разнабою, ніводзін з іх не «выбіваецца» з агульнай карціны.

У даволі вялікай галерэі паэтаў прызыву другой палавы 50-х — пачатку 60-х гадоў асабліва ўвага ўдзелена Рыгору Барадуліну, Анатолю Вяцінскому, Сцяпану Гаўрусёву, Нілу Гілевічу, Будаціі Лосю. Парознаму прыходзілі яны ў літаратуру, парознаму заяўлялі аб сваім прыходзе. Калі, напрыклад, Барадулін адразу ж, з першага зборніка «Маладзік

над стэпам», заявіў пра сябе метафарычна-ярка, вобразна-экспрэсіўна і тэмпераментна, дык Вяцінскі — ішоў спаваля, «творчае самавызначэнне паэта адбывалася нялёгка». Каштоўныя тут і крытычныя рэтраспекцыі, якія прыводзіць Бечык, у прыватнасці, спасылкі на рэцэнзію Веры Палтаран на першую кнігу паэта «Песня пра хлеб» і на выступленне на пленуме праўлення СП БССР (1968 год) Янкі Брыля.

У артыкулах аб паэзіі прадстаўнікоў сярэдняга пакалення, як і ў размове пра іхніх старэйшых калег, дарэчы і без натугі закранаюцца пытанні судносін традыцыйнага і навабарскага, эмацыянальнага і рацыянальнага ў творы, праўды мастацкай і праўды жыццёвай. Багаты матэрыял даюць для гэтага лірыка і ліразнас А. Вяцінскага, аўтара з рэпутацыяй сур'эзнага мастака, актыўнага ў роздуме і пошуках адказаў на самыя актуальныя і хваляючыя праблемы рэчаіснасці.

Адметнае слова сказана ў кнізе пра С. Гаўрусёва, Н. Гілевіча і Е. Лосю, якім прысвечаны артыкулы «Водсветы», «Любоўю кроўнай...», «Ад сакавіка — да ліпеня...». Глыбінёй і бескампліментарнай сімпатыяй да абраных пісьменнікаў насычана размова аб працы ў літаратуры Івана Мележа, Рыгора Бярозкіна, Віктара Каваленкі і

Анатоля Кудраўца. Цікавымі назіраннямі дзеліцца крытык, калі гаворыць пра беларускую баладу, пра творчасць паэтаў, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. У артыкуле «Час галоўнай службы» разглядаюцца асаблівасці паэзіі Генадзя Бураўкіна, Янкі Сіпакова, Уладзіміра Караткевіча, Васіля Зуёнка, Петруся Макаля і іх равенскаў.

Варлен Бечык умеє быць строгім і патрабавальна-бескампрымісім у тых выпадках, калі справа датычыць рэчэй сырых, павярхоўна-паспешлівых. Пацвярджэннем таму — артыкул пра паэзію для дзяцей «Толькі без сю-сю...».

Калі ж гаворыць пра тыя «агрэхі» кнігі, што ляжаць на паверхні, дык гэта, у першую чаргу, некаторыя недакладнасці механічнага плана. Напрыклад, замест «сякера ваеннай навалы» — «сякера народнай навалы» (с. 93), замест «Андрэй Ушакоў» — «Алесь Ушакоў» (с. 179). Можна, пэўна, не пагадзіцца і з некаторымі тэзісамі аўтара, палічыць іх праблематычнымі.

Пытанні, пастаўленыя ў кнізе, і характар іх асвятлення вылучаюцца сапраўднай прычыповасцю і неабыякавасцю. Не мінае даследчык і аўтабіяграфізму ў творах, і публіцыстыч-

насці, і сувязі з фальклорам. Усё гэта ў той ці іншай ступені вырашаецца ў многіх артыкулах, асабліва ў гаворцы аб паэтах старэйшага і сярэдняга пакаленняў.

Клопатам пра маладое пакаленне літаратараў напоўнены артыкулы «Набыццё вышыні», «У чаканні галоўнага» (слова ў дыскусіі пра сучасную паэзію). Аўтар не абыходзіць вострых вуглоў, нявырашаных праблем творчага працэсу. Ён спрачаецца, адстоюючы свой погляд, сваё разуменне, сваё ўспрыманне. А тое, што не заўсёды могуць супадаць нашы ацэнкі «гарачых падзей» літаратуры, — з'ява заканамерная і зразумелая.

Новая кніга В. Бечыка заняла пачэснае месца побач з аналагічнымі даследаваннямі Уладзіміра Калесніка, Віктара Каваленкі, Рыгора Семашкевіча, Міколы Ароўкі, Міхаса Стральцова, Уладзіміра Гыламедава, Алы Сямёнавай, Янкі Шакоўскага, выдадзенымі ў апошнія гады. Яна (вершыца ў гэта) будзе з поспехам несці сваю «службу святла» на карысць роднай літаратуры.

І апошняе. Хацелася б папытаць у работнікаў кнігагандлю: як так здарылася, што ў другім горадзе рэспублікі, у Гомелі, не было ў продажы аніводнага экзэмпляра гэтай кнігі?

Віктар ЯРАЦ.

КАРОТКІЯ РЭЦЭНЗІІ

Шмат даўніх і добрых сяброў у нашага народа ў розных кутках планеты, ды толькі словы «Балгарыя», «балгары» асабліва шмат гавораць сэрцу кожнага беларуса. За імі — гады дружбы, эканамічнага і культурнага супрацоўніцтва, шматлікія абмены дэлегацыямі. А яшчэ — пабрацімства. У 1966 годзе былі ўстаноўлены пастаянныя сувязі Магілёўскай вобласці з Габраўскай акругай. Здавалася б, не так і шмат

мунізму Магілёўскага педагогічнага інстытута імя А. Куляшова І. Сяровай «Дружбы глыбокія карані». Прыводзіцца таксама шэраг іншых прыкладаў, што сведчаць аб адзінастве мэтай і інтарэсаў народаў-братоў. Пра сённяшні стан сувязей Магілёўшчыны з братняй Балгарыяй расказваецца ў гутарцы першага сакратара Магілёўскага абкома КПБ В. С.

справу дружбы і супрацоўніцтва, неаднаразова меў магчымасць сустрэцца з калегамі па сацыялістычным спарорніцтве. Усе яны не проста называюць тыя ці іншыя факты, а імкнучыся падаць іх у сацыяльным аспекце, раскрыўшы сутнасць такой важнай з'явы, як дружба, народжаная на аснове марксізму-ленінізму.

У гэтым сэнсе набывае значнасць артыкул карэспандэнта «Магілёўскай праўды» А. Гуляева «Землякі, ці Тры інтэр'ю на тэму дружбы, якой не перашкаджаюць адлегласці», з якога відаць, што пайначы «дружба», «сяброўства» для працаўнікоў Магілёўшчыны выходзяць за межы звычайнага супрацоўніцтва, а сталі самай сутнасцю паўсядзённага жыцця, таму і называюць яны сваіх калег землякамі. Дарэчы, у Быхаве, адкуль і вядзе сваю гаворку аўтар, знойдзена цікавая форма, каб надаць спарорніцтву дзейсны, па-сапраўднаму творчы характар: на раённую Дошку гонару заносіцца і прозвішчы лепшых рабочых балгарскага горада Дранава, з якім сябруюць быхаўчане.

Закранаюцца ў кнізе і розныя аспекты літаратурных і культурных кантактаў і ўзаемасувязей. Падрабязна пра іх гаворыцца ў артыкуле сакратара Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР І. Аношкіна «Славянскае слова роднае», а таксама ў выступленнях дырэктара Палаца культуры і тэхнікі творчага аб'яднання «Хімвалакно» імя У. І. Леніна М. Кіракозава «У танцы і песні — душа народа», дырэктара Габраўскага Дома гумару і сатыры С. Фартунова «Габрава для ўсіх», дырэктара сярэдняга спецыяльнага мастацкага вучылішча прыкладнога мастацтва ў горадзе Траўна Г. Георгіева «Выхоўваць рабочую змену».

Гэтую шчырую і ўсхваляваную гаворку пра жыццё і працу народаў-братоў дапаўняе не адзін дзесятка каларных чорна-белых здымкаў.

С. ЛУКАШЭНКА.

на адбіўся фальклорны ўплыў на вершы У. Скарынікіна «Ці скоры сыночак мой прыйдзе з вайны?». Стыхія народнай песні, народнага гумару даволі часта ўрываюцца ў творчасць паэта, надаючы ёй лірычную задуманасць, гарзліваю ўсмешліваць, моўную трапнасць (вершы «Жаварончкі прыляцелі», «Папараць-кветка», «Беларускае застолле», «Вакантная пасада»). Цымбалісты, выканаўчае майстэрства якой дорыць слухачам непаўторныя чары народных мелодый, паэт прысвечвае пранікнёны, метафарычна акрылены радкі:

Мне вельмі хочацца
Улюбена
Ізноў зірнуць
На дзве рукі,
Што над цымбаламі ўтрапена
Трапечуцца,
Як жаўрукі.

Нельга не аддаць належнае У. Скарыніну і за тое, што ён уважліва і адказна ставіцца да слова, да гучання радка, да мастацкай формы, якая часамі ў яго дасягае высокай ступені дасканаласці («Кусты лазы і дзеразы, які абразы ля рэчкі. І на сасонцы ў два разы ярчэй заззялі свечкі!»).

Натуральна, можа ўзнікнуць пытанне: а недахоп? Вядома, ёсць у кніжцы творы рознай мастацкай вагі. Відавочна, не ўвойдуць у творчы актыў паэта некаторыя з яго сатырычна-парадыійных вершаў («Парады ўрача членам СП», «Карагач-рагач», «А шчасце так было маг-

чыма»). Аднак гэтыя творы можна зразумець як разведку паэта ў новых формах, як яго імкненне пашырыць жанравы дыяпазон сваёй творчасці. Хочацца толькі пажадаць, каб ён больш дакладна знаходзіў мішэні для свайго сатырычнага агню. Калі прайсціся прыдзірлівым алоўкам па радках кнігі, не цяжка адшукаць і іншыя творчыя пралікі аўтара. Прыводжу прыклады з розных вершаў: «Я маці абяцаў, што напішу пра бацьку гераічную пазму», «І ніколі тое, што калісьці напісаць хацеў, не напішу», «Наўцяям табе, чаму я згоды на творчы вечар не даю», «Бабульцы або дзеду верш прысвячу... Наўрад ці трэба дэводзіць, што паэту не варта захапляцца ўжо адным тым, што ён піша. Вядома, і сам творчы працэс можа быць тэмай паэзіі, але пры ўмове, калі ён выклікае роздум аб сутнасці чалавечай дзейнасці, аб таямніцы нараджэння мастацкіх каштоўнасцей. На жаль, паэт у прыведзеных радках не ідзе далей фіксацыі факта, у чым нельга не адчуць прысмак аўтарскага самалюбавання.

У цэлым жа новая кніга Уладзіміра Скарынікіна дае падставы сказаць, што ён упэўнена набірае творчую вышыню, што ад яго можна чакаць яшчэ больш прыкметных паэтычных здабыткаў.

Петрусь МАКАЛЬ.

экстрэмальных сітуацыях, стаяць на парозе, за якім канчаецца жыццё і пачынаецца смерць. І тут паказваецца небяспека кампрамісу.

А. Твардоўскі казаў, што беларуская ваенная проза ідзе ў авангардзе ўсёй савецкай прозы. Яе выяўленчыя сродкі найчасцей традыцыйныя. У ёй не спаткаем такой жанравай разнароднасці, як, прыкладам, у сучасным эстонскім рамане, дзе згодна сусенуюць і рэалістычная, амаль прагматычная манера П. Куусберга, і ўмоўны раман У. Бэжмана («Начныя лёгчыкі» ці ягонь ж «Калідор», напісаны ў эпісталажным стылі), і гратэскавы раман Э. Бэжман «Глухія званочкі». Аднак беларуская проза не дае спрощаных сітуацый, вырашэнняў, характараў. Яна праблемная, яна балочная, як праўда. Яна

не вычарпалася і не ўсё яшчэ сказала. Вось цяпер публікуецца («Дружба народаў») новы раман І. Чыгрынава «Свае і чужынцы», які раскрывае механізм фарміравання партызанскага руху. Гэта сучасная проза, таму што чалавечнасць, маральная ацэнка, аналіз філасофскай сутнасці жыцця, чалавечай адказнасці не забываюцца. Не выпадкова ў творчасці і В. Быкава, і А. Адамовіча столькі дзяцей — іх позіркаў, іх нездзіцячай даросласці, іх страху. А ўсё дзеля таго, каб, кажучы простымі словамі В. Шукшына, «мы былі крыху лепшымі, каб мы са сваімі вялікімі хуткасцямі не забывалі, што мы — людзі. Мы адзін раз, так ужо ёсць, жывём на зямлі».

З літоўскай мовы пераклала Г. ВОЯЦК.

ДРУГАРЫ, СЯБРЫ— НАЗАЎСЁДЫ!

Часу мінула, а колькі добрых спраў ужо зроблена. Яны садзейнічаюць пашырэнню брацкага супрацоўніцтва, актывізацыі далейшых намаганняў на развіццё сацыялістычнай інтэграцыі.

Дружба, народжаная на ідэях марксізму-ленінізму, змацаваная імі, служыць справе пабудовы камуністычнага грамадства. А як развіваецца яна і мацуецца, можна даведацца з кнігі «Ад сэрца на сэрца», выпушчанай выдавецтвам «Беларусь». Глыбока сімвалічна, што яна з'явілася на паліцах кнігарань, прыйшла да чытача ў дні, калі братні балгарскі народ рыхтуецца ўрачыста адзначыць сваё нацыянальнае свята — 15 верасня 1946 года Балгарыя была абвешчана Народнай Рэспублікай. Уласна кажучы, гэтая падзея і аказала глыбокі ўплыў на развіццё сувязей з іншымі народамі, хоць вытокі дружбы бяруць свой пачатак у мінулым стагоддзі, калі за свабоду балгарскага народа аддлілі сваё жыццё больш за 200 тысяч лепшых сыноў Расіі, сярод якіх нямала было беларусаў.

Пра гэта гаворыцца ў артыкуле загадчыцы кафедры гісторыі КПСС і навуковага ка-

Лявонава і першага сакратара Габраўскага акружжыма Балгарскай камуністычнай партыі Трыфана Пашава «Сацыялістычны інтэрнацыяналізм у дзеянні».

Кніга пабудавана так, што матэрыялы агляднага характара, якія закранаюць пэўныя аспекты пабрацімства, суседнічаюць з нарысамі пра лепшых прадстаўнікоў двух братніх народаў, людзей цікавых лёсаў. У прыватнасці, карэспандэнт газеты «Балканска знаме» С. Севярын знаёміць з патрыётам-інтэрнацыяналістам Сімеонам Ангелавым, якому ў Бабруйскім краязнаўчым музеі прысвечана спецыяльная экспазіцыя і які прымаў удзел у вызваленні тутэйшых мясцін ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Якаў Ляўкоў — герой нарыса пісьменніка М. Шумава «Братушкі» — нёс свабоду балгарскаму народу, калі ў гады Вялікай Айчыннай вайны знаходзіўся ў дзеючай арміі.

Сярод аўтараў сакратары партыйных камітэтаў Магілёўшчыны і Габраўшчыны, кіраўнікі і спецыялісты народнай гаспадаркі — найперш тыя, хто сваёй паўсядзённай дзейнасцю ўносіць важкі ўклад у

Яўген КРУПЕНЬКА



Сквозь годы мчасць...
У. МАЯКОУСКИ.

Нябачная у цішыні бяссонніц,
Як быццам нерухома заўжды,
Куды імчышся, вечнасць, ты, куды?
Спыніся ля бяроз каля ваколіц.

Табе сябе патрэбна сулакоіць,
А не ляцець галолам праз гады,
Праз вецер, праз спякоту, халады
У неакрэсленую невядомасць.

Спыніся і засні спакойна, вечнасць,
Пакінь у чалавека чалавечнасць,
Ласкавую пяшчоту, цеплыню.
Пад Млечным Шляхам ноччу
жураўлінай
Пабудзь ты ў бязмойнасці хвіліну,
Як чалавек ля вечнага агню.

Я люблю, калі цішыню парушае
На вясеннім ворыве плуг;
Я люблю, калі цішыню парушае
Каса, з якою ранкам
Касец выходзіць на луг;
Я люблю, калі цішыню парушае
У калысцы, прачнуўшыся ўночы,
дзіця.
Без такіх парушэнняў цішыні
я не ўяўляю
Жыцця.

Не запытайшы ў мяне згоды,
гады—вясною крыгаходы—
сплылі, нібыта парходы,
сплылі—не ведаю—куды.
Стаю на беразе Дняпра я.
Сышла паводка веснавая.
Раку паром пераплывае
адсюль—туды, адтуль—сюды.
Удалеч светлую гляджу я
і на гады свае крыўдую—
на беразе якім яны?
У думках позіраю акінуў,
дзе я згубіў іх, дзе пакінуў?
і толькі ў сэрцы успаміны
далёкія, нібыта сны.

Самыя прыгожыя рукі, на якіх
ад плуга, касы і сярпа
выраслі цвёрдыя курганы
мазалёў;

Самы найлепшы друг той, які
не хваліць у вочы,
а ў бяду—на дапамогу першы
прышоў;

Самая цудоўная яблыня—
калі ўвосень яе галіны
згінаюцца ад цяжару пладоў;

Самая любімая жанчына,
якая дзяцей нарадзіла
і песціць малых унукаў;



Спелыя травы.

Фотаэцюд І. ПАУЛАВА.

Самая сардэчная песня—
якую табе
не праспявала яшчэ маё сэрца.

Незасфальтаваная дарога.
Краскі пазавялі на лугах.
Клубы пылу—не відно нічога,
Бойкі шлях.

Чэрвень. Невыносная спякота.
А зямля дрыжэла і гула.
Ехалі падводы, і пяхота
На усход ішла.

Цёткі з хат выходзілі: «Сыночкі!
Вы куды спяшаеце? Куды?
Дзе нам вашы адшукаць слядочкі?
Уратуйце ад бяды!»

Выціралі слёзы. Галасілі.
На руках трымалі немаўлят.
А байцы са смуткам гаварылі:
«Вернемся назад!»

Я глядзеў, хлапчук белагаловы,
На знясіленых байцоў,
Стомленых, запыленых, суровых,
На пілотках—кроў.

Многія, хістаючыся, ледзьве
Адступалі на сваіх дваіх.
Тату я хацеў хутчэй угледзець
Сярод іх.

Ды не ўгледзеў тату—плакаў горка:
Як жа не заўважыў ён мяне
На шляху, дзе зняў з пілоткі зорку
Невядомы дзядзька і даў мне?

Паўзучае слова атруту затоіць
і ўкусіць знянацку, нібыта змяя.
Ласкавае слова ўсе раны загоіць,
і заіскрыцца ў вясёлках зямля.

Пакуль ішоў я па жыцці з табою,
дарослы, а наўны, як дзіця,
не разумеў: жыццё, як поле бою,
хвіліны шчасця і хвіліны болю—
два полюсы адвечныя жыцця.

Яно адклікаецца чалавечым голасам
у лесе,
крыкам савы і выццём ваўка уначы,
смахам тваім і птушынай песняй,
і хаця яно нідзе і ніколі не маўчыць,
але ўся бяда яго заключаецца ў тым,
што яно свайго ўласнага голасу не мае
зусім—
і таму
вельмі лёгка ў жыцці быць рэхам
такім.

І адкуль гэта голас паклікаў мяне?
Азірнуўся—нікога няма нідзе.
Над жытам, пад сонцам жаўрук звінеў,
і сонца купалася ў сажалцы, дзе
мыла бялізну, пляскала пранікам
маладзіца.
Дзе гэты голас? Няжэ ён мог
заблудзіцца
у лузе, дуброве ці ў жыцце?
Куды мне падацца, дзе яго адшукаць?
О, як цяжка знаходзіць! О, як лёгка
губляць!

Міхась КУРЫЛА



Міхасю Курылу 29 гадоў. Нарадзіўся ён у вёсцы Зафільцы Валожынскага раёна. Закончыў завочна філалагічны факультэт ВДУ імя У. І. Леніна. Працуе загадчыкам сельскай бібліятэкі. Сёння штотыднёвік змяшчае яго першыя вершы.

ВЫТОКІ

— Добры дзень!..
— Добры.
— Сорак пяць, тры нулі, восем!..
— Так. Вы не памыліліся. (Голас жаночы, ласкавы).
— А хто ля тэлефона? Таня ці Оля?..
— Вольга Аляксандраўна... (Сарваўся голас). А хто вы такі? І што вам патрэбна?
— Маё прозвішча А... Мы з вашым бацькам фарсіравалі Одэр. Прыведзце я ў вашым горадзе. Калі ласка, гаспадаре да тэлефона можна?..

РАЗАГРЭТЫ асфальт задушліва-цяжка дыхаў, па-тыхаючы расплаўленай смалой, і калі раптоўна пацягнула лёгкім ветрыкам — адразу пасвяжэла. Абдасы лезлі так глыбока, што туфлі ледзь адрываўліся: вязлі, нібы ў раскіслым глеі.

Васілю Кількову ўжо надакучыў гэты манатонны гук «шмяк-шмяк...» пасля кожнага кроку — з такім цмоканнем адпускаў туфлі асфальт. Васіль схваўся ў засень прывакзальнага парку і чакаў электрычку. Яна ціха прысунулася з чыгуначнага тушка хвілін за дзесяць да адпраўлення, але ён не спяшаўся: ад духаты ў вагонах можна задыхнуцца. Пастаяў у сваім зялёным укрыцці, назіраючы, як заспяшаліся пасажыры, а пасля спакваля пасунуўся на перон.

Васіль прымасціўся з таго боку, дзе сонца не пякло праз вокны. У дынаміку затрашчала, хрыпла і глуха пра штосьці прабурчалі — папярэдзвалі пра адпраўленне.

Грукнулі дзверы. Ціха і аспярожна, быццам баючыся некага разбудзіць, зайшоў юнак. Ён быў у светлых, акуратна адправаных штанах у абдыжку і жоўтай кашулі. Тугая, мускулістая шыя, пакатыя плечы і шырокія ў далонях рукі паказвалі на вялікую сілу. Затое твар быў незвычайна белы. Белізну яшчэ больш адцянялі шэрыя вялікія вочы, упрыгожаныя выгнутай лініяй густых броваў.

Юнак няспешна прайшоў па вагоне і стомлена апусціўся насупраць Кількова. Цяжка ўздыхнуў, паклаў на сядзенне каля сябе гаспадарчую зялёную сетачку. Выцягнуў акуратна складзеную насоўку, правёў ёй па твары, выцер узмакрэлы лоб. Зняможана адкінуўся на спінку сядзення і ўгледзеўся ў акно электрычкі, за якім пралывалі пажоўклыя і высушаныя спякотай палі.

Васілю было маркотна, рухіла перакінуцца словам: заўсёды любіў пагаманіць. Ён не вытрымаў і сказаў першае, што прыйшло ў галаву: пра засуху. Успомніў аднаго дзеда, які кляўся, што будзе мокраць, бо вольха распусцілася раней за бярозу, а вунь як пячэ. Сусед зірнуў Васілю проста ў вочы, згодна кінуў.

Пагляд яго быў ясны і адкрыты. Такімі вачыма глядзяць мяккія, далікатныя людзі, якім у штодзённым, будзённым жыцці не так проста існаваць: з-за дабыні, няўмення даць здачы, такіх часта крыўдзяць, хоць яны нічога благага людзям звычайна не робяць.

З ляскатам расчыніліся дзверы — на чарговым прыпынку ў вагон усцпала чародка дзяцей. Напэўна, ехалі

— Тата падысці не можа... (І голас прапаў, патануў у слязах). Ужо год, як яго пахавалі...

Страшна прыйсці на паляну,
дзе летась быў пажар лясны...
А як было вяртацца ветэранам
на папалішчы

ВАЙНЫ?!
●

Калі вяртаюся ізноў
у тыя росы і зарніцы,
да тых, святальных, берагоў,
што называюцца—дзяцінства,
шчаслівы, памяць берагу
пра залатыя свае вёсны—
не думаць, людзі, не магу,
што я—даўно ўжо дарослы:
даўно ў адказе я на свеце
за Мір і Сонца ваша,

ДЗЕЦІ!
●

У кожнага, кажучы, свой бог...
Не будзем пра багоў! А толькі—
вытокі дарогі, бацькоўскі парог,
гэта—жыцця вытокі.
Я не пытаюся пра біятокі:
ў якую веру цябе ахрысцілі.
Які б ні быў твой шлях далёкі,
высока ці нізка лятаеш,—
скажы адно:
ты
рукі
тыя
памятаеш,

на нейкую экскурсію. Яны радысна штурхаліся, стараючыся выклікаць увагу дарослых, іх расчырванелыя, узбуджаныя тварыкі дыхалі той непазрэднай вяселасцю, якая можа быць толькі ў маленстве.

Добрыя вочы юнака сачылі за чародкай. Так можа маці сачыць за сваім дзіцем, якога даўно чакала і ўжо было змірылася з думкай, што яго не будзе.



Вячаслаў ЛАПЦІК

Вячаслаў Лапцік нарадзіўся ў 1952 г. у вёсцы Сімань Мядзельскага раёна Мінскай вобласці. Закончыў факультэт журналістыкі Белдзяржуніверсітэта імя У. І. Леніна. Зараз працуе ў рэпертуарна-рэдакцыйнай налегіі Міністэрства культуры БССР.

— Мой таксама ад першай жонкі амаль гэтакі. Носіцца дзесьці цяпер па вёсцы, — Васіль гаварыў з усмешкай. Ён пакінуў сваю былую жонку шэсць год назад, завёў сабе новую сям'ю, у яго было ўжо двое дзяцей ад другой жонкі, і таму ўнутраны боль даўно прапаў і разважаў ён пра свой развод спакойна, як пра рэч звычайную.

— Сям'я не склалася? — Сусед зірнуў запытальна. — Э-эх, невясялая гэта справа...

— Вам таксама не пашанцавала? — Кількоў унутрана ўзрадаваўся, што знайшоў агульную тэму. — Ты не гаруй: такога дабра на твой век хопіць. Прыгожых яны любяць...

Юнак перасмыкнуў плячыма і зноў адварнуўся да акна. Пасля кінуў у адказ.

— Прыгожых ды здаровых. Во як. Ён выняў з кішэні кашулі невялікі фотаздымак, прыжмурыўшыся, быццам штосьці ўспамінаючы, доўга ў яго ўзіраўся.

— Дачка Наташа... Чатыры гады... На фотаздымку сядзела на табурэтакцы і ўсміхалася маленькая беленькая дзіўчынка, з твару акурат ён.

Глуха ляскалі колы электрычкі. Кількоў, стараючыся быць непазрэдным, бо сусед раптам знікаеў, зра-

што цябе праз парог
падсадзілі?

Помню, калі быў маленькім,
да нас прыезджалі госці
на кані...
Маці прыветліва сустракала гасцей,
і я вельмі, вельмі радаваўся ім.
Сёння таксама прыехалі госці
на аўтамашыне...
Маці выбегла сустракаць іх,
а я раптам адчуў, што радасці той
чамусьці няма на душы.

Запалі мне зорку, запалі
блізкую, далёкую—любую.
Я нічога ад цябе не патрабую,
толькі б ты жыла тут, на зямлі!—
Запалі мне зорку, запалі.
Запалі мне зорку—спалілі
чорную трывогу і сумненне.
Назаўсёды ці хоць на імгненне,
каб мы размінуцца не маглі—
запалі мне зорку, запалі.
Усе шляхі, што да цябе вялі,
спрасаваны ў адно жаданне—
быць патрэбным да апошняга дыхання
той, хто любіць мяне... Бязроўна
святальнай
светлыя пачуцці прараслі,—
запалі мне зорку, запалі.

Няхай душа даўно ўжо адбалела,
ён будзе памятны, вясновы гэты
дзень:

Калі вярба, прыпаўшы на калена,
Цягнулася падняць свой доўгі цень.

Гляджу на куст вярбы,
што крылы распраўляе,
пытаюся:
— Куды?
— Да зорак адлятаю.
Рашаю, рушу з ім,—
жывём жа раз на свеце!..
— А што, калі згарым?
— Мо шлях каму асвецім.

Вясна!..
Сцяжынай палявою
Нацянькі дамоў шыбую.
Высока ў небе нада мною
Жаўрук пра лецейка шчыруе.
Жыву!..
Крывіць душой не ўмею:
І сею хлеб, гадую дзетак...
Не ўсё магу—ды ўсё сумею,
Бо гэтак жыў калісь і дзед мой!

Што паміж намі? А паміж намі—
Снежных прастораў блакіт...
Шум прывакзальных... Ды вось часамі—
Ціхай пяшчоты магніт.
Шчасце,
што немагчымым аднойчы здалася.
Жаданыя словы:
— Вяртайся хутчэй!..
Што паміж намі? Усё, што збылося
І што адбудзецца з намі яшчэ.



У лесе.

Фотазвод Т. ЛУПОВСКАЯ.

біўся самотным і панурым, праця-
нуў руку:

— Будзем знаёмы: Васіль... Кіль-
коў... Далёка нам шыбаваць.
— Жэня Серада.

Змоўклі і пачалі, быццам згва-
рыўшыся, зноў сачыць за дзецьмі.
Першым парухнуў маўчанне Жэня:

— Дык што ў цябе атрымалася?
— Нічога. Як кажучы, не сышліся

загарэлыя грудзі і плечы. Інтуітыўна,
як часта бывае, тая адчула на сабе
чужы позірк, ускінула на Васіля во-
чы. Позірк няпэўна-млявы і адначас-
на бесцырмонны. Так звычайна кі-
даюць вокам прыгажуні, якія веда-
юць пра свой поспех у хлопцаў. Пера-
ступіла з нагі на нагу, звывла папра-
віла выпрацаваным рухам пафарбава-
ныя доўгія валасы і перавяла раско-
сыя вочы на Жэню. Сачыла за ім

толькі ні ездзіў, у каго толькі ні быў
на кансультацыі! Таму не закончыў
інстытут. На судзе нічога гаварыць
не хацеў, маўкліва згадзіўся на раз-
вод. Яе довад — выскачыла замуж не
па каханні і адумалася — успрынялі
ўсур'ез. Не прычыў — адзін чорт,
яна ўжо мне жонкай не будзе. А на-
вошта жыць проста так?

Размова зачэпіла незарубцаваную
душэўную рану, і сусед ужо больш не

рымлівае невялікія грошы? Ці яна
сама перабіваецца з капейкі на ка-
пейку?

— Ну што ты! Яе бацька — ваен-
ны ў адстаўцы. Адна дачка. Кватэра
добрая, трохпакаёвая.

— Во як...

— Выскачыла нядаўна замуж, —
працягнуў Жэня. — Раней наогул
не дазваляла бачыць Наташку, цяпер
маўчыць, толькі ў хату не пускае. Ча-
каю Наташку ў двары, сустракаемся
там. Вось, падарунак ёй вязу...

Ён кінуў на зялёную сетачку з не-
вялікімі пакункамі, падсунуў бліжэй.
Узяў за матузкі і хацеў развязаць,
але Васіль яго спыніў: навошта?

— Цябе, відаць, нельга аднаго пу-
скаць у дарогу. Ці мала што...

— Нічога. З вакзала без перасадкі
проста туды...

У Мінску спякота крыху апала. Ва-
сіль разам з Жэнем няспешна брылі
на гарадскі аўтобус, бо ехаць было ў
адну дарогу.

— О, Васіль... — Кількоў аж пад-
скочыў, так нечакана і рэзка гаркнуў
каля вуха Петракоў з міністэрства. —
Вярнуўся!

Яны даўно не бачыліся і развілі
тары-бары, а Жэня падаўся ў прамта-
варны магазін: прыкупіць даччэ яшчэ
нейкую цацку. Размову Васіля з Пе-
траковым перабіў рэзкі скрыгат тар-
мазоў. Людзей на вуліцы было шмат,
і адразу нельга ўбачыць, што здары-
лася. Каля прамтаварнага шырэў на
вачах натоўп. Кількоў здрыгануўся,
нібыта кропля кіпеню трапіла на ску-
ру, сэрца сцялася, адчуўшы дрэннае.
І ён бегма кінуўся туды.

«Хуткую!.. Хуткую!..» — нервава-
ліся ў натоўпе. Але яна ўжо з'явіла-
ся, бо некуды якраз неслася на вы-
клік. Васіль, піхаючыся ў нервовай
гарачцы, з цяжкасцю прабіўся напе-
рад. Там двое міліцыянераў з чырво-
нымі ўспацелымі тварамі адсоўвалі
людзей. Уноперак дарогі на тратуары
застылі жоўтыя «Жыгулі», каля іх
стаяў збялелы шафёр, які ў стане шо-
ку паўтараў: «Ехаў нармальна... Зва-
ліўся перад самымі коламі, хацеў вы-
руліць...»

На чорным асфальце ляжала знаё-
мая сетачка. З яе высыпалася некаль-
кі апельсінаў.

Натоўп узбуджана абмяркоўваў ня-
шчасце. Кількоў перашуча зрабіў не-
калькі крокаў да сетачкі і ўбачыў
знаёмы фотаздымак. Ён, напэўна, вы-
наў з кішэні. Наташка, беленькая На-
ташка, да якой чалавек ехаў, міла і
хітравата ўсміхалася.

характарамі.

— А ў мяне хвароба.

Васіль са здзіўленнем паглядзеў на
яго, паціснуў плячымі:

— Якая трасца можа скруціць та-
кого волата?

Хлопец маўчаў.

Змоўк і Кількоў, няёмка было лезці
ў душу. А запытаць хацелася. Чужое
гора заўсёды чамусьці цікавіць друго-
га чалавека, хоць і ведае той, што не
дапаможа. Маўкліва, цікавіць таму,
што большасць людзей па натуре ня-
дрэнныя і хочучы хоць на словах па-
спачуваць, лічачы, што іншаму толь-
кі тое і трэба.

Жэня аднак растлумачыў пра ўсё
сам.

— Лятаў на поўнач чатыры разы
пасля кожнага курса, калі займаўся ў
інстытуце... Грошы патрэбны былі,
вырашлі пажаніцца з Галіяй. А маці
ў мяне адна і на пенсіі...

Быў прыпынак. Дзеці дружна вы-
сыпалі на перон. У вагоне засталася
толькі адна маленькая бабуля, якая
ўсю дарогу ўсіх уважліва разглядала,
і малады, на добрым паднітку хлопец
у пацёртых і няўмела зацывраваных
на каленях джынсах. За акном прай-
шлася і прышнілася, якраз насупраць
іх, мілавідная дзяўчына. Была яна ў
кароценькай летняй сукенцы, шлейкі-
матузкі агаліялі як нельга больш яе

доўга і ўпарта, з выклікам, аж пакуль
электрычка не тарганулася з месца.

— Як, нічога? — спытаў Васіль.

Той скептычна, суха ўсміхнуўся:

— Усе яны — толькі да раны пры-
кладаць, пакуль не ажэнішся.
— Што там здарылася ў цябе на
поўначы?

У позірку Жэні — дзіцячы спакой
і шчырасць. Васіль зноў падумаў
пра тое, што людзей з такімі вачыма
чакае нешчаслівы лёс на белым све-
це. Яны не ўмеюць адстойваць сваю
праведнасць. У спрэчных пытаннях,
якіх хапае ў жыцці, яны праіграюць
і замаўкаюць, утуліўшы галаву ў
плечы, нібы вынаватыя... Жонкі такіх
трымаюць пад пятой, на рабоце яны
ва ўсіх за «казла аддушчэння».

Жэня пачаў шорхлым голасам:

— Мы пажаніліся на чацвёртым
курсе. З поўначы я вяртаўся заўсёды
з «доўгім рублём». Цяпер разумею,
што колькі жанчыне грошай ні давай —
будзе мала. Нельга іх раздурваць гра-
шымі. Сышлеш, як у бяздонную боў-
ку. Тады не думаў пра гэта. На поў-
начы я цудам застаўся ў жывых: на
мяне звалілася спілаванае дрэва...
Цяжкая траўма галавы. Пачаліся
прыпадкі. Эпілепія... І развод.

— Як? Яна цябе пакінула?

Ён праглынуў цяжкі камяк:

— Так. Пачаў я лячыцца, куды

мог маўчаць: проста не хапала сіл.
Тое вымучанае, што накіпела ў душы,
вылівалася болем і горыччу:

— Перабраўся ў свой райцэнтр, дзе
жывём удваіх з маці. Прыпадкі зда-
раюцца часта, зарабляю мала. На ра-
боту, дзе рубель большы, не магу іс-
ці, ды і ніхто не возьме... Больш таго
— два разы выклікалі ў раённы суд
— чаму вылічваецца мала аліменту.
Можа, абдурваю яе — так у заяве на-
пісала жонка. У маці бяру — у той
на плячах толькі адна выцэртая плю-
шавачка — кожны месяц дваццаць
пятку з шасцідзесяці рублёў пенсіі і
пасылаю іх на пошце былой жонцы...

Кількоў быў у многіх сітуацыях
хлопцам наўным. У першыя месяцы
жыцця ў горадзе ён, як вучылі ў
школе, заўсёды ў транспарце ўступаў
месца дзяўчатам, а сам стаў на ад-
ной назе ў цесным праходзе пад хіхі-
канне сваіх сяброў, што сядзелі і
кпілі, хітра цікуючы за дзяўчатамі:
«Вось якога мы выхавалі вам хлопца!»
Тады ён чырванеў, адчуваючы сябе
няёмка, быццам зрабіў нешта не тое.

Усё, пра што апавядаў Жэня Сера-
да, яго моцна ўражвала. Ён, насупіў-
шы бровы і ўпіўшыся позіркам у твар
Жэні — ці не манім? — ціха паці-
кавіўся:

— Галія ведае, што твая маці ат-

Разбудзіў нашы спячых
душы
і стаючую кроў узбудзіў,
Зацярдзелыя сэрцы
Зарушыў,
Розум светлаю думкай
наліў...

Вера ВАЦЮЛЕВІЧ.
(Рыга, 1932 г.).

120 гадоў таму назад на хутары Варславаны ў Латгалі нарадзіўся Яніс Пліекша. Пад імем Райніса мы ведаем яго як народнага паэта Латвіі, вялікага, шчырага сябра беларускага народа.

Яго спарадненне з беларусамі пачалося на яго бацькаўшчыне з першых жа гадоў жыцця. Згодна Усерасійскаму перапісу 1897 года (праз 32 гады пасля нараджэння паэта), на тэрыторыі тагачаснай Латвіі было зарэгістравана каля 80 тысяч беларусаў. Вось чаму становіцца зразумелымі такія радкі з аўтабіяграфіі латышкага паэта: «Першыя мае патэтычныя ўражання звязаны з нашымі народнымі песнямі, якіх мая маці ведала вельмі многа і ахвотна спявала... З пяці гадоў свайго жыцця і ажно да пятнаццаці чуў я літоўскія народныя песні і сумныя беларускія народныя мелодыі. У памяці засталіся падобныя напеву асенняга ветру песні старога начнога вартаніка беларуса Нядзвецкага».

Безумоўна, спатыкаўся Райніс з беларусамі і ў час вучобы ў Пецярбургскім універсітэце, і калі працаваў у Віленскім абласным судзе, дзе, дарэчы, меў службу і Францішак Багушэвіч.

Успамінаючы сёння Яніса Райніса (нарадзіўся ён 11 верасня 1865 г., а памёр 12 верасня 1929 г.), асабліва важна прыгадаць тры старонкі з біяграфіі Райніса — грамадскага дзеяча, які асветлены беларускай тэматыкай.

У 1921 годзе ў Латвіі было створана Беларускае культурна-асветнае таварыства «Бацькаўшчына», якое пачало дабівацца для беларускай нацыянальнай меншасці культурнай аўтаноміі. Але па прычыне слабай арганізаванасці беларусы не змаглі вылучыць у сейм сваіх дэпутатаў. Тады інтэлігенцыя звярнулася да Райніса з просьбай узяць на сябе абарону правоў беларусаў. Вось некалькі дакументаў, выяўленых у архіве Райніса.

«Яго Міласці, Высокапаважанаму Грамадзяніну Дэпутату Устаноўчага Сейму Латвіі, Яну Райнісу.

Высокапаважаны Грамадзянін Дэпутат!

Беларускае культурна-асветнае таварыства «Бацькаўшчына» з вялікай прыемнасцю даведалася аб ласкавай згодзе Вашай узяць на сябе абарону культурна-асветных інтарэсаў беларускай меншасці ў Латвіі, якую Вы гэтак добра ведаеце і з якой жылі разам з самых малых дзён Вашага жыцця.

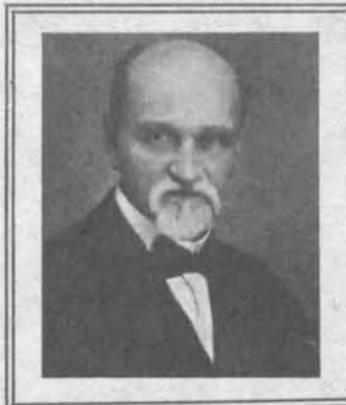
Выказваючы сваю глыбокую падзяку за выяўленыя Вамі цікавасці і прыхільнасць да нашай нацыянальнай школы, асветнай працы, мы, не маючы на Устаноўчым Сейме свайго дэпутата, гэтым лістом маем вялікі гонар і адвагу афіцыйна прасіць Вас і даручыць Вам абарону нашых нацыянальных інтарэсаў перад Латвійскім урадам і, у першую чаргу, зрабіць патрэбныя фармальныя крокі да стварэння пры Міністэрстве асветы Латвіі Беларускага аддзела.

Прыміце, **высокапаважаны грамадзянін дэпутат, запэўнены ў вялікай і шчырай да Вас павазе.**

Старшыня Цэнтральнага праўлення т-ва «Бацькаўшчына» — Ян Харлап.

Райніс, атрымаўшы гэтую просьбу, напісаў праект афіцыйнай заявы на імя міністра асветы, у якой акрэсліў становішча беларускай меншасці,

паведамляў міністру, што бярэ на сябе абарону беларускіх культурна-асветных інтарэсаў і падтрымлівае просьбу Таварыства аб стварэнні Беларускага аддзела. Гартую старонкі перапіскі т-ва «Бацькаўшчына» з Райнісам. Заступніку паведамляецца ад 26.VII. 1921 г., што міністр асветы станоўча вырашыў пытанне аб адкрыцці Беларускага аддзела. Але «каб даць справе законны ход, трэба ў Міністэрстве ўзяць назад папэры і дадаць да іх Ваша пісьмовае, як члена Устаноўчага Сходу, патраба-



ванне, каб просьба беларускага насельніцтва была ўлічана». Далей Райнісу паведамлялася: «...курсы для настаўнікаў-беларусаў у Дзвінску дазволены і лектар-беларус туды ўжо выехаў; час адкрыцця Беларускага аддзела зараз будзе поўнаасцю залежыць ад таго, як хутка Вы перашлеце ў Міністэрства папэры і Вашу заяву...»

У архіве паэта захаваўся такі ліст Уладзіміра Пігулеўскага ад 17.II.1924 г. (У. Пігулеўскі выкладаў у Дзвінскай беларускай гімназіі гісторыю і рускую мову):

«Высокапаважаны грамадзянін Райніс.

Па-першае, карыстаюся зручнасцю, каб прыпомніць Вам аб сабе, а па-другое, пераслаю Вам далучаную да гэтага афіцыйную просьбу Гімназіі наконт салі даручанага Вам тэатра.

Аб Вашай згодзе на адданне нам тэатра 10.III. прашу не адмовіць паведаміць нам.

З вялікай пашанай У. Пігулеўскі.

Райніс на той час быў дырэктарам Нацыянальнага тэатра. У кнізе Паўліны Мядзёлкі «Сцежкамі жыцця» ёсць згадка пра тое, што зімою 1924 года хор і драматычны гурток Дзвінскай беларускай гімназіі былі запрошаны ў Рыгу на выступленне, зноў жа дзякуючы Райнісу. А перад самымі гасцролямі ён напісаў артыкул — своеасаблівую рэкламу маючаму адбыцца культурнаму мерапрыемству беларусаў («Сацыял-дэмакрат», № 58, 9.III.1924):

«Нашы суайчыннікі-беларусы ўладкоўваюць вечар у панядзелак, 10 сакавіка: тэатральны спектакль («Паўлінка») на беларускай мове і канцэрт (народная песня) — у памяшканні Нацыянальнага тэатра. Распарадчыцай з'яўляецца прадстаўніца беларускай інтэлігенцыі адной з гімназіяў Дзвінска (маецца на ўвазе П. Мядзёлка, якая выкладала беларускую мову ў гімназіі. — С. П.). Удзельнікі канцэрта і акцёры — беларускія навучэнцы гімназіяў. Уся гэтая інтэлігенцыя ідзе не з сярэдняй праслойкі, а з ніжэйшых пластоў грамадства: сялян, рамеснікаў, рабочых. У асяродку гэтага працоўнага люду ёсць к'яраз тыя, хто імкнецца да культуры і брацкага супрацоўніцтва з латышскім народам. Мы, латышы, працоўны люд, вельмі мала знаем нашых суайчыннікаў-беларусаў, мы нават не ўмеем іх па-сапраўднаму адарознічы ад велікарусаў; гэтакую

беднаму народу адмаўлялі ў праве на самавызначэнне як народа самастойнага: і палякі, і рускія хацелі іх залічыць да сваёй народнасці. Беларусы яшчэ і зараз вядуць за сваё самавызначэнне барацьбу, такую ж самую, якую і наш народ веў у часы абуджэння.

Зараз група беларускай інтэлігенцыі зрабіла першыя крокі да збліжэння з нашым народам, на паказ сябе і на абарону сваіх інтарэсаў. Амаль дзёрзкім можна назваць гэты крок: ісці ў Рыгу, чужую і раўнадушную, ісці беднаму працоўнаму люду без асаблівых на гэта сродкаў, без патрэбнай рэкламы. Гэта вялікі давер да латышкага народа, да яго брацкіх пачуццяў справядлівасці з боку тых нібыта чужакоў, якія ўсё-ткі — нашы суайчыннікі і якія гістарычна і географічна з'яўляюцца нашымі бліжэйшымі суседзямі. Паглядзім іх культурнае мерапрыемства і прымем іх як суайчыннікаў».

Да наступных дакументаў з архіва Райніса патрэбен больш шырокі ўступ-тлумачэнне. І пачнецца ён даволі значнай цытатай з кнігі, выдадзенай у

ад імя школьнай і педагогічнай рады звяртаюся да Вас, грамадзянін дэпутат, з ласкавай просьбай: ці не змаглі б Вы са сваёй боку прасіць латышскія грамадскія арганізацыі — Жаночы корпус, Культурны фонд і іншыя, каб дапамагчы навучэнцам, якія маюць у гэтым патрэбу.

Дырэктар гімназіі С. Сахараў.

Справа была настолькі важнай, што на другі ж дзень С. Сахараў зноў піша Райнісу:

«Глыбокапаважаны грамадзянін Райніс!

У дапаўненне да афіцыйнай папэры ад 6.X.25 г. за № 543 лічу сваім абавязкам сцвердзіць Вам, што становішча дзяцей, якія жывуць у інтэрнаце, сапраўды страшотнае: асобныя з іх кормяцца толькі чорным хлебам і п'юць кіпень з сахараў.

Адлучаны ад сям'і, дзеці аніякай адтуль дапамогі не могуць атрымаць як па беднасці бацькоў, так і па прычыне далёкай адлегласці. Просім дапамогі з Міністэрства, якое, зачыніўшы Люцынскаю беларускую гімназію, маральна і

яшчэ і на тое, каб зрабіць некалькі пазначэнняў адносна выбару Вашых вершаў для перакладу, мы былі б вельмі ўдзячныя...».

І зноў чытаю радкі да Райніса: «...Вялікую радасць Вы падарылі нам Вашым цудоўным перакладам верша Бартуля «Бунтаўшчык». Гэты нумар «Яўнакас Зінас» можна знайсці ў кожнага. Вялікі, вялікі Вам дзякуй. Карыстаючыся выпадкам, хочам спытаць: гэты верш першы Ваш пераклад з беларускага ці былі іншыя, але мы не заўважылі?».

Пераклад верша А. Бартуля «Бунтаўшчык», на жаль, першы і апошні выяўлены пераклад Райніса — маю на ўвазе надрукаваны. Райніс пераклаў яшчэ верш Пятра Глебкі, збіраўся перакласці на латышскую мову вершы Максіма Багдановіча.

У згаданым пісьме да Райніса была таксама просьба заступіцца за выпускнікоў беларускай гімназіі, якія спрабуюць паступаць у вышэйшыя навучальныя ўстановы, але не вы-



1980 г. Акадэміяй навук Латвійскай ССР «Этнографические и лингвистические аспекты этнической истории братских народов». Цытую ўрываек з артыкула Р. Грыгор'евай «Некоторые стороны этнических процессов белорусского сельского населения Латгале»:

«У гады буржуазнай Латвіі ўрад напачатку [1921—1925] прадставіў нацыянальным меншасцям, у тым ліку і беларусам, некаторую культурную аўтаномію. Былі адкрыты беларускія школы, гімназіі, настаўніцкія курсы і інш. Выдаваліся газеты і часопісы на беларускай мове. Гэты перыяд характарызуецца некаторым уздымам этнічнай самасвядомасці беларусаў... Аднак буржуазны ўрад Латвіі, занепакоены тым, што беларусы жылі па суседстве з БССР, зрабіў захады ў мэтах іх прымушовай асіміляцыі».

Пісьмы Сяргея Сахарава з архіва Райніса дакументальна сцвярджаюць прыведзеную цытату.

«Урадавая беларуская гімназія. 6 кастрычніка 1925 г. № 543. Даўгаўпілс.

Высокапаважаны грамадзянін Райніс!

У сувязі з закрыццём Лудзенскай беларускай гімназіі адна частка вучняў гэтай школы (27 чалавек) пераходзіць у давераную мне гімназію і прынята ў школьны інтэрнат.

Большая частка іх — дзеці беднякоў, і яны вымушаны пакутаваць ад голаду ў поўным сансе гэтага слова. А гэта ўсё можа прывесці да захворванняў, калі ўлічыць, што ў дзяцей і вучыцца, і выконваць усе школьныя работы.

Гімназія намагаецца палепшыць становішча, шукае розных сродкі, але яны аказваюцца мізэрнымі, недастатковымі.

У сувязі з вышэйзгаданым,

юрыдычна абавязана прысці на дапамогу ні ў чым не вінаватым дзецям. Чакаем гэтай дапамогі больш як месяц, але яе няма і да гэтага часу.

Засталася адзіная надзея на Вас, чалавек, які прымае сапагадны ўдзел у справах беларускай нацыянальнай меншасці. Можна, Вы, карыстаючыся сваім аўтарытэтам, у прыватных ці дабрачынных арганізацыях, у Жаночым корпусе ці ў Культурным фондзе зможаце атрымаць хаця б невялікую субсідыю для нашых бедных навучэнцаў і тым палегчыць іх цяжкую долю. Мы, педагогі, рознымі спосабамі вышукваем сродкі, але іх заўсёды мала.

Вельмі прабачаюся, што вырашыў Вас патурбаваць сваёй просьбай: толькі крайнасць прымушвала мяне гэта зрабіць.

Шчыра жадаю Вам моцы і бадзёрасці ў Вашай працы і дзейнасці.

Запэўніваю ў сапраўднай маёй павазе да Вас — С. Сахараў. 7.X.1925 г. Даўгаўпілс, вул. Варшаўская, 16.

Р. С. Хадаініцтва ў Культурны фонд і Жаночы корпус пераслааны. Выбары ў Сейм праходзяць для беларусаў неспрыяльна, і, здаецца, на гэты раз нам не выпадзе правесці свайго кандыдата.

Сёй-той аджукнуўся на кліч аб дапамозе. Райніс таксама. Гэта сцвярджае наступнае пісьмо С. Сахарава:

«Урадавая беларуская гімназія. 10.XI.1925 г. № 682.

Высокапаважаны грамадзянін Райніс!

Ад імя школьнай рады выказваю сардэчную падзяку Вам за ахвяраванне ў суме 10 латаў на паліпшэнне ўмоў жыцця нястачлівых навучэнцаў даверанай мне гімназіі.

Дырэктар гімназіі С. Сахараў.

У лісце ад 29 ліпеня 1926 года чытаем:

«Да Вас, грамадзянін Райніс, вялікая просьба: дазвольце нам перакласці некалькі Вашых твораў... Калі б Вы згадзіліся

трымліваюць экзаменаў па латышкай мове. Райніса просяць «перагаварыць з універсітэцкім начальствам, каб яно прапусціла хоць некалькі нашых юнакоў ва універсітэт. Хай там зразумеюць, якое вялікае значэнне мае адчыненне дзвярэй Латвійскага універсітэта для беларускіх юнацтва з прыгранічных валасцей далёкай Латгалі».

І Райніс сапраўды паспрыяў, каб у вышэйшых навучальных установах вучыліся беларусы. Так у Акадэміі мастацтваў вучыўся М. Калінін, закончыў курс вучобы Л. Тамашыцкі...

І яшчэ адна цікавая просьба была выказана Райнісу:

«У Латвіі да гэтага часу думаюць, што беларусы не маюць сваёй культуры і не з'яўляюцца асобнай народнасцю. Каб пакончыць з гэтым шкодным для двух народаў поглядам, відаць, патрэбна ўтварыць асобнае таварыства латышка-беларускага ўзаемнага вывучэння і збліжэння. Гэтае таварыства складалася б з латышскіх і беларускіх літаратурна-грамадска-эканамічных сіл з патрэбнымі секцыямі. Таварыства рабіла б даклады і выдавала працы на дзюжых мовах, і гэта б сілала моцны падмурак будучай гэтак нам неабходнай дружбы...».

Незадоўга да смерці Райнісу ўсё ж удалося стварыць падобнае таварыства, толькі з шырэйшымі мэтамі. 2 чэрвеня 1929 года Ян Райніс як арганізатар і першы старшыня Таварыства па культурных сувязях з народамі Савецкага Саюза на сходзе па абвясцінні таварыства зазначыў: «З гэтага дня мы пачынаем збліжэнне з усходам, з народамі ўсходу. Два вялікія народы, з якімі мы хочам збліжаць нашу культуру, гэта беларусы і велікарусы. Асабліва сімпатычным нам беларусы, гістарычна блізкія літоўцам... (Райніс Я. «Літаратурная спадчына», Рыга, 1957, т. 1, с. 535).

14 лістапада 1926 года Я. Райніс прыбыў у Мінск на акадэмічную канферэнцыю па ўдакладненні беларускага правапісу. Праз тыдзень, пасля пленнай і важнай для яго пабыўкі ў сталіцы Савецкай Беларусі, Райніс прыбывае ў Віцебск — на ўрачыстае адкрыццё тэатра. Чытаем дакумент-запрашэнне на імя Райніса:

«Беларускі другі Дзяржаўны тэатр, Віцебск, Смаленскі пляц, 4. Запросіны на ўрачыстае адчыненне Тэатра, у нядзелю, 21 лістапада 1926 г. у Віцебску. Члены Акадэмічнай канферэнцыі 14—20.XI.1926 г. Яну Райнісу».

Арганізацыйная камісія, Дырэкцыя, Мастацкая Рада і ўся грамада Беларускага Другога Дзяржаўнага Тэатра запрашаюць Вас на ўрачыстае адчыненне тэатра, якое мае адбыцца ў нядзелю, 21 лістапада 1926 г.

Праграма быцця ў Віцебску гасцей, што прыедуць на адчыненне тэатра. Нядзелю, 21.XI.26. Агляд Віцебскага Дзяржаўнага Музея. Агляд выстаўкі студэнцкіх прац Беларускага Дзяржаўнага Мастацкага тэхнікума. Пасяджэнне секцыі Беларускага Мастацкага Інстытута Беларускае культуры. Адчыненне Б.Д.Д.Т. 1) Урачыстае пасяджэнне. 2) Паказ «У мінулы час», народнай трагедыі ў чатырох дзеях Ільі Бэна. Наведанне ў Беларусі Дзяржаўнага Ветэрынарнага Інстытута і агляд яго музеяў. Азнаямленне з горадам і агляд помнікаў старасветчыні. «Сон у летнюю ноч».

Віцебск быў для Райніса асабліва прыцягальным не толькі як асяродак адраджанай беларускай культуры. Яшчэ ў гады першай сусветнай вайны ў Віцебску ўзнікла латышская арганізацыя РСДРП. Тут многія латышскія сацыял-дэмакраты, з якімі несумненна сустракаўся ў сваёй рэвалюцыйнай дзейнасці Я. Райніс, сталі балшавікамі-ленінцамі. Нездарма намнога пазней першы сакратар ЦК КП(б) Беларусі В. Кіорын сказаў пра Райніса ў выступленні перад сваімі землякамі:

«Я ведаю, што сярод вас многіх на рэвалюцыйную барацьбу першым абудзіў Райніс. Я таксама адношу сябе да гэтага ліку. Магчыма, больш, чым нехта іншы, я ўдзячны Райнісу за тым балшавіцкія навалічныя настроі, якія ён здолеў абудзіць, рыхтуючы шлях да ўспрыняцця Леніна нашым розумам».

Віцебск стаў у свой час апошнім прытулкам для маці Райніса Дарты Пліекшан, тут некалі жыла сястра Райніса Дора разам са сваім мужам Петэрам Стучкам.

З Віцебска Райніс праз пагранічную тады станцыю Бігосава вярнуўся на радзіму.

Рыхтуючыся адзначыць 5-годдзе Дзвінскай беларускай гімназіі, педагогічны савет гімназіі запрасіў Райніса быць ганаровым госцем на святкаванні:

«Урадавая беларуская гімназія. 20.V.1927 г. № 252. Даўгаўпілс».

Высокапаважаны грамадзянін міністр!

Далучаючы запрашэнне школьнага і педагогічнага савета, шчырае «калі ласка» да нас на школьны 5-гадовы святочны юбілей.

Мушу падкрэсліць, што Вы былі першым, хто пайшоў насустрач беларусам дамагачыся свабоднага нацыянальнага аўтаноміі, падтрымлівалі на тым часе адкрыццё беларускай дзяржаўнай гімназіі ў Даўгаўпілсе. Спадзяюся сустрэць Вас на нашым свяце не толькі як міністра, але і як дарагога гасця.

З павагаю — дырэктар Дзяржаўнай Беларускай гімназіі С. Сахараў».

У дзень святкавання гэтага юбілею прыйшлі тэлеграмы і з Савецкай Беларусі: ад старшыні Інбелкульту У. Ігнатоўскага, былога дырэктара гімназіі Я. Краскоўскага і настаўніцы П. Мядзёлка, ад прафесара БДУ Б. Эпімах-Шыпілы. Міністр ас-

веты Латвіі Яніс Райніс прыслаў наступную тэлеграму:

«Даўгаўпілскай Дзяржаўнай Беларускай сярэдняй школе. Жадаю поспеху на пяты ўгодкі і ў далейшай працы вядзення свайго народу на шляхах культуры да святлейшай будучыні. Ян Райніс».

Райніс прыслаў, акрамя прывітальнай тэлеграмы, і падарунак. Гімназія адказала:

Урадавая беларуская гімназія. 17.VI. 1927 г. № 313. Даўгаўпілс».

Высокапаважаны грамадзянін міністр!

Ад імя Даўгаўпілскай Дзяржаўнай Беларускай гімназіі выказваю Вам, грамадзянін Міністр, самую сардэчную падзяку за віншаванне з выпадку 5-гадовага юбілею гімназіі, а таксама за фотакартку з Вашым подпісам.

На падзяку за Вашу ўвагу гімназія пасылае Вам, грамадзянін Міністр, як маленькую памятку — выраб са школьнай выстаўкі: ручнік і кайстру для газет.

З павагаю — дырэктар гімназіі С. Сахараў».

У Музеі гісторыі літаратуры і мастацтва імя Я. Райніса, які месціцца ў старажытным Рыжскім замку, захоўваецца многа сведчанняў таго, што Райніс прадаўжае гутарыць са сваімі даўнімі і новымі беларускімі сябрамі. Прывяду толькі адзін ліст з Беларусі пасляваеннага часу:

«Музею Яна Райніса. Дасылаю Вам фотакартку Яна Райніса, якая захавалася ў мяне з 1926 года».

Гэты фотаздымак быў зроблены ў Мінску, калі Ян Райніс прыязджаў у Мінск на Акадэмічную канферэнцыю. Язэп Пушча».

Чытаю другую частку ліста: «Да гісторыі напісання санета «Яну Райнісу»».

З Янам Райнісам я пазнаёміўся ў 1926 г., калі ён прыязджаў на Акадэмічную канферэнцыю па рэформе беларускага правапісу. У часе канферэнцыі я з Бядулем знаёміў дарагога гасця беларускага народа з Мінскам.

У маім архіве захаваўся групавы фотаздымак узвышэнцаў з Янам Райнісам і Янкам Купалам, а таксама захаваліся і іншыя тагачасныя мінскія фотакарткі Яна Райніса.

Калі я перабіраў свой архіў, гэтыя фотаздымкі напамінілі мне жывога Яна Райніса, яго цёплыя словы пра беларускі народ і Беларусь. Усё гэта ўсхвалявала мяне, і я тады ж у Чаадаева напісаў санет «Яну Райнісу». Ён яшчэ нідзе не друкаваўся, і я мяркую змясціць яго ў зборніку выбраных вершаў, які зараз рыхтуе да друку.

Язэп Пушча. 2.XI.1958. Малы Трасцянец».

І яшчэ адно пісьмо ў музей. Напісана па-беларуску, з пазначаным націскам на кожным слове:

«Шаноўная Лівія Волкава! З прыемнымі ўспамінамі і ўражаннем ад вашага слова пра Яніса Райніса выконваю сваё абяцанне: я дасылаю Вам здымачак — Я. Райніс і беларускія пісьменнікі. Прозвішчы іх напісаны на чыстым баку картчкі».

Дасылаю таксама бібліяграфічную даведку: Я. Райніс у беларускім друку [часопісы, газеты, кніжкі]. Сабрала бібліяграфію наша аспірантка В. Горленка».

З пакаданнем усяго найлепшага Вашым супрацоўнікам шчыра праф. Ф. Янкоўскі. 20.X.1971».

Так памяць пра Райніса пераходзіць з пакалення ў пакаленне. Райніс заўсёды застаецца з намі, як найлепшы і шчыры сябар, дарадца, наш спадкаемца на шляхах у будучыню. Ён заслугоўвае таго, каб схіліць голаў перад незгасальнай памяццю і, шануючы імя, падоўжыць гэтую памяць у нашчадках.

Сяргей ПАНІЗНІК.

Спектакль, пра які я хачу расказаць, цікавы тым напалам роздому пісьменніка і тэатра пра сённяшняга чалавека, які перадаецца і глядачу. Вось што падкрэсліў галоўны рэжысёр калектыву заслужаны дзеяч мастацтваў ТАСССР Ігар Пятроўскі:

намы твора — людзі з вельмі складаным і адметным адчуваннем неабходнасці рабіць выбар...

У спектаклі вызначаюцца два сюжэтныя хады — знешні і ўнутраны. Знешні перадаецца ў сценах, якія адбываюцца ў Венецыі, у майстэрні Васільева, у доме маці Ільі Рамзіна, у

цікавы артыст А. Акчурын (гэта яго першая работа ў Гродзенскім абласным тэатры). Акцёр надзяляе свайго героя скільнасна да самааналізу. Чулы чалавек з добрай душой, ён у напружаны момант, якім з'явілася для яго апошняя сустрэча з Рамзіным, паўстае перад былым сябрам па-ранейшаму асобай з чыстым сумленнем. У час размовы з Рамзіным ён імкнецца знайсці патрэбны тон, спрабуе спачатку ўбачыць у заморскім гасці таго маладога Ілью, дружба якога даражыў, з кім гатовы быў пайсці, як кажуць, у агонь і ў ваду. Перад намі — жывы чалавек з даволі складаным унутраным светам. Есць штосьці адметнае і па-чалавечы непасрэднае і ў тым, як рэагуе герой А. Акчурына на тырады Каліцына (В. Смірноў) і як успрымае даверлівую споведзь Ляпаціна (У. Шакала). Як сапраўды таленавітая натура, Васільеў умее адгукнуцца на шчырасць, адрознівае прыхаваны фальш, можа ахвяраваць сваім часам для добрай справы і паводзіць сябе вельмі далікатна ў складаных сітуацыях.

У нечаканым для гродзенскага глядача амплуа выступае артыст В. Смачнеў. Ён знаходзіць цікавыя фарбы для ўнутранага і знешняга малюнка вобраза Ільі Рамзіна. У Рамзіне В. Смачнева ёсць штосьці ад персанажаў Дастаеўскага — загадкавае, таямнічае, нераздаваемае. Лепшаму сябру юнацтва ён гаворыць: «Баюся, Уладзімір, што ты вычарпална не ведаў мяне ні ў школе, ні на вайне...». Інакш кажучы, гэта і ёсць «таямніца выбару». І гучаць шчыра словы Ільі аб тым, што ўсё жыццё — гэта бясконцы выбар. Ды бываюць у жыцці моманты, калі патрэбна рабіць адзіны — галоўны — выбар. Нават паміж жыццём і смерцю. Ілья Рамзін зрабіў такі выбар у чэрвені 1943 года — ён выбраў жыццё любой цаной. Але — якое, як, чаму? У пошуках адказу на гэтыя пытанні мы і прыглядаемся да вобраза Рамзіна і глядзім тэатральную версію вядомага рамана.

Рамзін В. Смачнева — чалавек бязрадасны і стомлены. Нават разлотаваны. У маналогох Ільі няма слоў выпадковых. Ён нездарма так упарта абыходзіць словы «абавязак», не вымаўляючы яго ні разу, бо пад націскам гэтага слова складаныя і ўсцешныя канцэпцыі «перабегчыка» разбураюцца. Ілья ж чалавек разумны, ён можа і прызнаць свае «грахі», ды толькі ніколі не прызнае, што свядома адмовіўся ад сваіх абавязкаў як сын і грамадзянін.

Сцэну сустрэчы Рамзіна з маці В. Смачнеў і Р. Лявонова вядуць з глыбокім адчуваннем жыццёвай праўды. У гэтай сцэне мы адчуваем трагічную адзіноту Рамзіна, усведамляем яго жахлівасць яго ўчынкаў. Нам становіцца зразумелым і яго замкнёнасць і страх перад жыццём. Адзінае, што яшчэ дзіўным цяплом саграе хворую душу Рамзіна, — цудоўнае свабоднае чысцінёй мінулае, юнацтва, замаскварэчка, вайну... Лёс мастака Уладзіміра Васільева (артыст А. Акчурын) і італьянскага ранца Ільі Рамзіна (В. Смачнеў) зацікаваць нас, хоць большасць глядачоў ведае рамана Ю. Бондарова, і мы будзем пільна сачыць за ўсім тым, што адбываецца на сцэне.

...Перад Васільевым і Рамзіным у далёкім 1941 годзе было наперадзе ўсё жыццё. Яны глядзелі ў будучыню даверлівымі вачыма. Яно абяцала ім шчасце, працу, каханне. Вайна! Развітанне. Сустрэча са смерцю, са здрадніцтвам, з адзінотай. Калісьці абодва яны сябравалі ў юнацтве. Разам і пайшлі на вайну, разам трапілі ў першы бой...

Ролю Уладзіміра Васільева выконвае даволі вопытны і

Вераніка КОЗЕЛ.

ВАРЫЯЦЫЯ НА СУЧАСНУЮ ТЭМУ

«Выбар» Ю. Бондарова на сцэне Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра

— Каб тэатр жыў, патрэбна сучасная п'еса. Вобразы сучаснікаў заўсёды вабіць глядача, бо яны ўвасабляюць ідэі нашай эпохі, яе ідэалы. Цяперашні тэатр у многім адыходзіць ад ананасовага разумення формулы Станіслаўскага пра «жыццё чалавечага духу» на сцэне як самараскрыццё толькі цэласнага, канкрэтнага асабістага лёсу, псіхалагічна акрэсленай чалавечай біяграфіі... Думкі і ўчынкі героя, яго душэўны лад, разуменне свайго абавязку перад грамадствам, складанасці і супярэчнасці, якія яму, герою, прыйдзеца пераадоляваць у сваім імкненні быць лепшым, чысцейшым, больш узнёслым, — як гаворыць пра ўсё гэта тэатру 80-ых? Як гаворыць, каб знайсці свае словы і быць пачутым, зразумелым? Такі наш клопат, наша галоўная творчая задача...

Гэта работа прысвечана і тэме Вялікай Айчыннай вайны,



У ролях Рамзіна і яго маці артысты В. Смачнеў і Р. Лявонова. Фота А. ЛУЦЭНКІ.

яе людзям, іх подзвігам, мужнасці, любові і нянавісці, жыццю і смерці ў імя Перамогі. Вызначаецца спектакль культурай: выразны і дакладны мизансцэны — у іх няма нават намёкаў на эфекты; зладжаны акцёрскі ансамбль; з густам зроблены мастацкае (сцэнограф К. Чамекаў) і музычнае (Л. Каралева) афармленні.

— У самой тэме выбару чалавекам маральных прынцыпаў і ладу жыцця заключана важная ідэя твора Юрыя Бондарова, — гаворыць І. Пятроўскі. — Тэатр нездарма вылучае яе ў спектаклі. Герой драмы выбірае хутчэй за ўсё не тып жыцця, а метады работы, выбірае не так ідэал, які для Васільева ясны са школьных гадоў, як месца службы гэтай ідэалу. Тэма выбару, такая багатая, скажам, для талстоўскіх Пратасева, Няходова, Левіна, звужаецца для сучаснага тэатральнага героя тыпу Чашкова толькі да вытворчых перыпетый. Гэтага нельга сказаць пра мастака Васільева ды і пра Ільі Рамзіна... Пера-

лепшае, што было ў жыцці Васільева, Рамзіна, Марыі.

Ужо ў першай сцэне спектакля — у Венецыі — загучыць гэта танга і ярка адновіць у памяці галоўнага героя ўсё былое — юнацтва, Замаскварэчка, вайну... Лёс мастака Уладзіміра Васільева (артыст А. Акчурын) і італьянскага ранца Ільі Рамзіна (В. Смачнеў) зацікаваць нас, хоць большасць глядачоў ведае рамана Ю. Бондарова, і мы будзем пільна сачыць за ўсім тым, што адбываецца на сцэне.

...Перад Васільевым і Рамзіным у далёкім 1941 годзе было наперадзе ўсё жыццё. Яны глядзелі ў будучыню даверлівымі вачыма. Яно абяцала ім шчасце, працу, каханне. Вайна! Развітанне. Сустрэча са смерцю, са здрадніцтвам, з адзінотай. Калісьці абодва яны сябравалі ў юнацтве. Разам і пайшлі на вайну, разам трапілі ў першы бой...

І ДЗЕЦЯМ, І ДАРОСЛЫМ

7 ВЕРАСНЯ АДКРЫВАЕ СВОЙ 48-ы СЕЗОН
ДЗЯРЖАЎНЫ ТЭАТР ЛЯЛЕК БССР

Сезон мінулы быў азнаменаваны для калектыву святкаваннем 40-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Да слаўнай даты тэатр аднавіў свае лепшыя ваенна-патрыятычныя творы мінулых гадоў: «Дзякуй, вялікае дзякуй!» А. Вярцінскага, «Званы-лебедзі» І. Карнавухава і Л. Браўсевіча. Гэтыя спектаклі былі паказаны ў час фестывалю мастацтваў «Мінская вясна».

Тэатр прадаўжае плёнае супрацоўніцтва з беларускімі аўтарамі па стварэнні арыгінальнага рэпертуару. Як вядома, апошнім часам былі пастаўлены новыя п'есы А. Вярцінскага і С. Клімковіча. Цяпер пісьменнік А. Вольскі на аснове беларускага фальклору заканчвае новую п'есу-казку.

Галоўны наш глядач — дзеці. Аднак, работа з імі не абмяжоўваецца паказам спектакляў. У тэатры існуе традыцыя выступленняў галоўнага рэжысёра, мастака, вядучых актэраў перад юнымі глядачамі з расказами пра гісторыю ляльчага тэатра, пра спецыфіку ляльчага спектакля. Адна з форм сувязі з глядачом — клуб «Юны ляльчнік», які працуе пры тэатры з 1976 года. Дадамо таксама, што ў мінулым сезоне ўмацаваліся шэфскія сувязі з дзіцячым домам № 3 Мінска, з народным ляльчым тэатрам «Ялінка», з калектывам станкабудаўнічага завода імя Кірава.

Чым будзе адметны для нас новы сезон? Перш за ўсё тым, што наш тэатр будзе прадстаўляць савецкае ляльчае мастацтва на Сусветным фестывалі тэатраў лялек. Фестываль пройдзе з 20 па 30 верасня ў мястэчку Шарлевіль-Мезьер у Францыі. У яго рамках Дзяржаўны тэатр лялек БССР пакажа спектакль «Салавей» паводле аднайменнай казкі Х. -К. Андэрсена. Пазнаёміцца з гэтай нашай работай і жыхары іншых гарадоў Францыі, у тым ліку Парыжа.

У лістападзе ў час Усесаюзнага тыдня «Тэатр — дзецям і юнацтву» мяркуюцца двухтыднёвыя гастролі нашага калектыву ў Польшку і Наваполацку. А ў маі 1986-га — удзел у фестывалі тэатраў лялек Беларусі, які пройдзе ў Гродне.

І — пра рэпертуар. Бліжэйшыя прэм'еры тэатра — музычны спектакль для дарослых «Прыгоды шэвалье д'Артаньяна» паводле У. Аленікава і казка для маленькіх «Церам-церамок» С. Маршака. Запланавана работа над пастаноўкамі цудоўных дзіцячых казак «Чырвоная Шапачка» і «Прыгоды Бураціна».

Я. КЛІМАКОВ,
дырэктар Дзяржаўнага тэатра лялек БССР.

У ГОРАДЗЕ БЛІЗКІМ І ДАЛЁКІМ

У апошні жніўні дзень купалаўцы правялі намуністычны суботнік. З ініцыятывай аб яго правядзенні выступіла партыйная арганізацыя тэатра. Суботнік прысвечаны памяці аб тых ужо далёкіх гадах эвакуацыі, калі тамічы прынялі, як родных, артыстаў нашага славаўтага калектыву.

...Старое памяшканне Томскага тэатра, дзе мы сёння працуем, зараз рэстаўрыруецца і напрыклад адірцыцы ХХVII з'езду КПСС ТЮГ, які будзе ў ім працаваць, плануе сыграць першы спектакль.

Побач з моладдзю на суботніку працуюць ветэраны тэатра — народныя артысты СССР Здзіслаў Стома і заслужаныя работнікі культуры БССР З. Сначоўская. Яны не могуць стрымаць слёз, машы «старыя», і гэта ўравае да глыбіні душы ўсіх, хто сёння прышоў сюды. Роўна сорак адзін год не перастаў парог Томскага тэатра Здзіслаў Францавіч. Чую праз

будаўнічы шум дрыготкі ад хвалявання яго голас: «Вось тут, у гэтым кутку ля акна, мы ўпершыню чыталі па ролях «Паўлінку» Яні Купалы. А ўвеч у тым будынку была сталюна, дзе, памятаю, сталі ў чарзе за міскай аўсянкі, якая была смачнейшай за ўсе цяперашнія прысмакі...» — Тут голас Здзіслава Францавіча неяк надламаўся, бліснулі слёзы...

Тры гадыны працы без «перакураў». І вось вынік: болей за 800 квадратных метраў плошчы тэатра вызвалена ад будаўнічага смецця, якое вынеслі на навілках артысты, работнікі тэхнічных з'ездаў і адміністрацыі тэатра імя Яні Купалы. Стомленыя, але з прыўзнятым настроем вярнуліся мы ў гасцініцу.

Вечарам зноў сустрэча з удзячным і патрабавальным томскім глядачом.

Юрый АВЯР'ЯНАУ,
артыст тэатра.

«МАСТАЦТВА БЕЛАРУСЬ» № 8

«Зорны шлях у будучыню» — рэдакцыйны артыкул, прысвечаны ХХVII з'езду КПСС.

Эстэтычным і сацыяльна-псіхалагічным праблемам сучаснай мастацкай культуры прысвечана выступленне А. Бембеля — «Далёгляд мастацкага ідэалу».

Пад рубрыкай «Выстаўкі» друкуецца артыкул П. Васілеўскага («Жывы подых прыроды»), Л. Дробава («Паходзіў з дзяржаўных сляна»), Л. Салодкінай («На ўзлёце душы»).

Д. Мароз аналізуе творчы пошук мастака-графіка — «Файст» Е. В. Гёта ў ілюстрацыях А. Кашкурэвіча».

Пра спектаклі Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра разважае В. Іванюскі — «Учора, сёння і штовечар...».

М. Волкаў разназвае пра першы беларускі канцэрт для трубы з аркестрам — «Засваенне тямніц жанру».

Творчы партрэт мастачкі Л. Паліковай падае Н. Шаранговіч — «Партрэт з некранным арушам».

Нататкі з фальклорных экспедыцый Ю. Чурно друкуецца пад назвай «І нараджаецца тэмца».

Мастацтву братніх народаў

прысвечан артыкул А. Сабалеўскага «Спасціжэнне класікі».

Дню савецкага кіно адрасуе свой матэрыял В. Смоль — «Першыя крокі».

Я. Росцікаў аналізуе работу арганізацыі маладых кінематографістаў — «Час дэбютаў, або Ці патрэбны «Дэбют»».

Да 75-годдзя з дня нараджэння народнага артыста СССР Г. І. Цітовіча — артыкул Т. Варфаламеевай «Нясу людзям песні майго народа...» і інтэрв'ю В. Ліцвіні «Песня: любоў і абавязанне».

Б. Святолю расказвае пра дэбютанта на кінаэкране артыста В. Бандарэнку — «Дзень, калі азіраешся наперад».

Пад рубрыкай «Археалагічныя знаходкі» выступае Ю. Заяц — «Тямніцы геральдыкі».

Друкуецца рэцэнзія на кнігі В. Шматава «Беларуская кніжная гравюра XVI—XVIII стагоддзяў» (Я. Неміроўскі «Кніга пра старадаўнюю гравюру»), К. Кузняцовай «Генрыхы Грыгоніс» (С. Цірохі «Галерэй вобразаў Генрыхы Грыгоніса»).

Змяшчаюцца «Дыскаграфія» і «Старонкі календара».

НА ЗЯМЛІ МІРУ І ЦЯПЛА

Мастацтва заўсёды было, ёсць і будзе адным з самых загадкавых сродкаў пазнання рэчаіснасці. Міхаіл Майбарадзін, мастак-афарміцель Драгічынскага трактарарамонтнага завода, таксама не ведае, чаму аднойчы з'явілася ў яго неадольная цяга да жывапісу. Цяга, якая з гадамі мацнела і рабілася ўсё больш акрэсленай. У вольную хвіліну браўся за пендзлі і мальберт, знаходзіў маляўнічы куток прыроды і...забываўся пра ўсё на свеце.

Вось так і нарадзілася на свет яго першая жывапісная работа — эцюд «Зімовы лес». Гэта было амаль дзесяць год назад. Тады ж, у 1975 годзе, ён стаў слухачом-завочнікам народнага ўніверсітэта мастацтваў імя Н. К. Крупскай у Маскве. А сваю працоўную біяграфію пачынаў Міхаіл слесарам.

— Нарадзіўся і вырас я на Волзе, у пасёлку Камсамольскі Валгаградскай вобласці, — разказвае ён пра сябе. — А ў Драгічыне жыве мой старэйшы брат. Я часта прыязджаў да яго ў госці, палюбіў гэты край. І пасля заканчэння школы вырашыў застацца тут. Уладкаваўся на трактарарамонтны за-

вод вучнем слесара. У вольны час маляваў. Аднойчы прапанаваў мне пасаду мастака-афарміцеля. Я з радасцю згадзіўся...

З захапленнем разказвае Міхаіл пра вучобу ў народным ўніверсітэце імя Н. К. Крупскай. Вельмі ўдзячны свайму настаўніку Генадзю Мікалаевічу Нагазіну. Гэта ён адыграў рашаючую ролю ў выбары творчага шляху здольнага юнака. Ужо на другім курсе некалькі работ слухача аддзялення станковага жывапісу Міхаіла Майбарадзіна былі адабраны ў выставачны фонд факкультэта.

А потым мастак удзельнічаў у першым Усесаюзным фестывалі народнага мастацтва, які праходзіў у 1977 годзе. Дзве жывапісныя работы, якія экспанаваліся ў выставачнай зале горада Брэста, упершыню прынеслі яму ганаровае званне лаўрэата. А работа «Зімовы лес» пабывала ў выставачных залах беларускай сталіцы і ў Маскве. Менавіта ў Маскве яна была ўдасцоена дыплама і медалю першай ступені.

З таго часу гэтым эцюдам адкрываліся абедзве персанальныя выстаўкі маладога мастака. Першая з іх — «Свет, у якім я жыву» на працягу месяца экспанавалася летась у Брэсце, у фае кінатэатра «Беларусь». Тысячы брастаўчан і гасцей абласнога цэнтру маглі пазнаёміцца з ёю. У кнізе водгукі засталіся сотні хваляючых запісаў. Дзякуючы гэтай выстаўцы маладому мастаку пашчасціла пабываць у Мінску, сустракацца і гутарыць з вядучымі майстрамі беларускага сучаснага жывапісу,

пазнаёміцца з сакрэтамі іх майстэрства.

Гады, напоўнены цікавымі сустрэчамі, удзелам у фестывалі і выстаўках, не прайшлі бесследна. Малады мастак адчуў прыліў свежых сіл. І не дзіўна, што на працягу аднаго толькі 1983 года ён стварыў некалькі дзесяткаў жывапісных работ.

Цяпер усе яны выстаўлены ў музычна-мастацкім салоне раённага Дома культуры. Мастак прысвяціў сваю выстаўку 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне і назваў яе — «Зямля міру і цяпла». Не, вы не знойдзеце тут палотнаў, якія апяваюць ратны подзвіг народа ў гады мінулаў вайны. Гэта ў асноўным карціны і эцюды, якія разказваюць аб прыгажосці палескай зямлі, яе мірным, стваральным дні. Дні, які трэба было адстаяць больш як сорак год назад.

Запамінаецца работа «Перад навальніцай». Напісаная ў халодных фарбах, напоўненая дынамізмам, яна дакладна перадае аўтарскую думку.

Мастак малое часцей за ўсё дзве пары года — зіму і лета. Ён бачыць свет у мяккіх, цёплых фарбах, вялікую ўвагу надае паўтонам. Вось чаму запамінаюцца палотны, якія адлюстроўваюць прыцемкі, надвечорак, месячную ноч.

Удала працуе мастак і ў жанры наюрморта. Спрабуе пісаць і партрэт. Гэта сведчыць аб яго пленных творчых пошуках.

М. ТРАФІМЧУК.

Драгічынскі раён.

ГЭТА НАША СЯМ'Я

І ў Вялікім Бары, і ў Амьлякоўшчыне, і ў Баршчоўцы, і ў Кажушках, і ў мележаўскім Глінішчы, і ў шмат якіх іншых вёсках Хойніцкага раёна людзі падоўгу затрымліваліся каля гэтай афішы: «У канцэртнай праграме прымае ўдзел хор, вакальны мужчынскі, дзіцячы, вакальна-інструментальны ансамбль, тры баяністаў, унісон скрыпачоў, аркестр народных інструментаў, інструментальныя дуэты, салісты і чыталнікі».

Самыя дасведчаныя ўдакладнялі: «Дык гэта ж Данцы з вёскі Партызанская!» Але бывалых палешукоў не так лёгка ашукаць: «Дык што гэта ты гаворыш, чалавеча, хіба могуць з адной сям'і прымаць у канцэце ажно трыццаць восем чалавек!» І ўсё ж, праз колькі часу, калі адкрывалася ў сельскім клубе заслона і выходзіў на сцэну яшчэ даволі маладжавы, з прыемнай усмешкай чалавек, сумненні зніклі.

Канцэрт давала адна сям'я.

Анатоль Адамавіч Данец, а адкрываў канцэрт менавіта ён, — прыгадвае свае шляхі-дарогі, і тую галоўную ў жыцці, што пачалася з палескай вёсачкі, якая носіць такое дарагое, блізкае і зразумелае кожнаму беларусу імя — Партызанская. Дзе-

сяць дзяцей было ў сям'і Адама Данца, і ўсе любілі спяваць, іграць на розных музычных інструментах. Любоў гэтая, можна сказаць, спадчынная. Яшчэ дзед Анатоля Адамавіча па маці — Іван хораша іграў на скрыпцы. Калі ішоў на імперыялістычную, з якой так і не вярнуўся, схаваў яе ў прыпечку. Дзед па бацьку — Міхась не развітваўся з гармонікам, дзядзька Іван таксама ўпадабаў гэты няхотны музычны інструмент, а калі пачалі паказваць у вёсцы нямыя фільмы, ахвотна «агучваў» іх, падыгрываў па ходзе дзеяння.

Па-рознаму склаліся жыццёвыя дарогі новага пакалення Данцоў. Няпростай была яна і ў Анатоля, бо ўсе далейшыя планы парушыла вайна. Падтрымліваў сувязь з партызанамі, Двойчы трапіў у групу нявольнікаў, якіх адпраўлялі ў Нямеччыну, і двойчы ўцякаў. Тройчы цудам уратаваўся ад расстрэлу.

Пасля вызвалення працаваў выхавцелем у дзіцячым доме, вучыўся ў музычным вучылішчы, на вячэрнім аддзяленні Ужгарадскага дзяржаўнага ўніверсітэта, завочна ў Івана-Франкоўскім музычна-педагагічным інстытуце. Цяпер — дырэктар дзіцячай музычнай школы № 2 у г. Ужгарадзе.

Нялёгка было родзічам сабрацца разам. Толькі сёстры Анатоля Адамавіча Валя і Ніна засталіся ў роднай вёсцы. Брат Васіль і сястра Марыя жывуць у г. Ужгарадзе. Валодзя — ў Роўна, Зіна — у Краснадары, Галя — у горадзе Жалезнагорску Іркуцкай вобласці, Прохар — у вёсцы Рыжоўка Уманскага раёна, Тамара — у вёсцы Вялікі Луг. Аднадушна пагадзіліся сустрэцца ў год 40-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. І нарадзілася шчаслівая ідэя выступаць з сямейнымі канцэртамі.

М. КУДРЭВІЧ.

Калі пад'язджаеш да Заслаўя з боку чыгункі — адразу бачыш вастраверхую белую вежу-званіцу. Тысячы людзей — мясцовыя жыхары і госці Заслаўя — сабраліся ў мінулую нядзелю да сцен гэтай старажытнай вежы, каб адсвяткаваць тысячагадовы юбілей старажытнага горада.

Шмат нягод бачылі за стагоддзі мураваныя сцены архітэктурнага помніка эпохі Адраджэння: старажытны дзядзінец ля храма быў ненадзейнай абаронай ад няпрошаных гацей.

ліялам Дзяржаўнага музея БССР. Тут экспануюцца больш як 900 твораў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва і народных рамёстваў: прадметы хатняга ўжытку, узоры народнага адзення, ганчарныя і ювелірныя вырабы. Сярод экспанатаў — слаўная заслаўская кафля, якая выраблялася мясцовымі ўмельцамі ў XVI—XVIII стагоддзях.

За сваю гісторыю Заслаўе зведала шмат выпрабаванняў. І самым цяжкім сталі гады Вялікай Айчыннай вайны.

У чэрвені 1941 года гітлераў-

удзельніку грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў Мікіту Юр'евічу Кажэўнікаву, маладым рабочым, камсамольцам і піянерам.

Кульмінацыя святых стала вялікае тэатралізаванае прадстаўленне. На земляным вале раптам з'явіліся коннікі — віцязі дружыны Уладзіміравай. Адзін з іх спешваецца. У руках яго грамата князя да Рагнеды з правам «володеть градом Изяславем...»

Трубіць, як некалі даўно, рог, гучаць цымбалы, скрыпка, бубен. У сцэнах фальклорнага

СТАРАЖЫТНЫ І МАЛАДЫ

Заслаўю — 1000 год

У скляпеннях кляштара, здаецца, дагэтуль яшчэ захаваўся дух эпохі. Мажліва, гэтыя сцены чулі некалі і грукат друкарні Сымона Буднага — выдатнага філосафа-бунтара, гуманіста і асветніка.

У тую эпоху, у складзе Вялікага княства Літоўскага, Заслаўе лічылася горадам (месцам).

Упершыню Заслаўе — Изяславль, Жяславль, Жаславль — упамінаецца ў летапісах пачатку XII стагоддзя ў сувязі з паходам вялікага князя кіеўскага Мсціслава ў Полацкую зямлю.

А назву сваю — паводле летапіснага падання — Заслаўе атрымала ў гонар Изяслава — сына кіеўскага князя Уладзіміра і жонкі яго Рагнеды.

Было гэта прыблізна тысячу гадоў назад...

З высокага землянога вала, што акаляе кляштар, адкрываецца цудоўны краявід. Відаць і Залінейная частка Заслаўя з яе новымі кварталамі. Малады горад (нядаўна гарадскі пасёлак атрымаў статус горада) будзеца, расце. Тут працуюць сорак прадпрыемстваў, каля ста гандлёвых, навучальных і культурных устаноў.

Паводле генеральнага плана горадабудаўніцтва, Заслаўе стане цэнтрам абслугоўвання зоны адпачынку на вадасховішчы, а таксама цэнтрам турызму.

У горадзе і ў наваколлях яго — шмат археалагічных помнікаў, тут знойдзены рэшткі стаянак людзей эпохі неаліту і ранняга жалезнага веку. Яшчэ з тых далёкіх часоў вабілі сюды чалавека рака і ўзвышша каля яе — вельмі зручная мясціна для паселішчаў.

У канцы X стагоддзя — у гэтым пераконваюць археалагічныя знаходкі — у лукавіне ракі Чарніцы пры ўпадзенні яе ў Свіслач, ужо існавала паселішча крывічоў, якое затым ператварылася ў гандлёва-рамесніцкі пасад. Непадальек пазней вырасла ўмацаванае гарадзішча — «Замэчак». У кіламетры ад яго на берэзе Свіслачы — на тым месцы, адкуль мы пачалі наш расказ — вырас Заслаўскі замак. Разам з гарадзішчамі «Замэчак», «Вал» і будынкам кляштара сёння ён уваходзіць у Заслаўскі гісторыка-археалагічны запаведнік.

Зойдзем у будынак. Касья промні сонца зіхацяць у каларных вітражах і, адбіўшыся ў іх, высвятляюць казачнае багацце: залатыя і сярэбраныя кубкі, крыжы, упрыгожаныя, слаўныя слухкія паясы, унікальныя «Царскія вароты» з саломкі... Усё гэта — экспанаты музея рамёстваў і народных промыслаў, які з'яўляецца фі-

скай войскі наступалі на Мінск. Раніцай 26-га разгарэліся цяжкія баі ў раёне Радашковічы — Заслаўе. На працягу ўсяго дня часці 64-й дывізіі Мінскага ўмацаванага раёна адбівалі жорсткія атакі танкаў і мотаняхоты ворага. Калі гітлераўцы ўварваліся ў Заслаўе, савецкія байцы ў смелай контратацы выбілі фашыстаў з пасёлка.

На досвітку 27 чэрвеня фашысцкае камандаванне кінула ў наступленне на Заслаўе буйныя сілы танкаў і мотаняхоты, падтрымаўшы іх авіяцыяй. І ўсё ж воіны стралковай дывізіі стойка абараняліся, не раз баі пераходзілі ў смяротную рукапашную...

4 ліпеня 1944 года для горада скончылася чорная ноч акупацыі, але гітлераўцы зруйнавалі яго дашчэнтку.

Самаадданая праца жыхароў Заслаўя, Мінска, іншых гарадоў нашай краіны, якія дапамаглі пасёлку ў пасляваенным аднаўленні, за кароткі час узнялі яго з руін, удыхнулі ў яго жыццё.

Заслаўцы любяць свой горад з яго цяжкімі вуліцамі, утульным скверам, паркам, стадыёнам, з яго старымі і новымі дамамі, што маляўніча раскінуліся на зялёных пагорках. Любяць і шануюць гісторыю свайго горада.

Пераканацца ў гэтым можна было, пабываўшы на святкаванні тысячагадовага юбілею.

Свята пачалося з урачыстага мітынгу, у якім прынялі ўдзел ветэраны вайны і працы, перадавікі вытворчасці, знатныя механізатары — героі жніва-85, дзеячы культуры і мастацтва. На яго адкрыцці старшыня Мінскага аблвыканкома С. Лінг уручыў гораду высокую ўзнагароду — Ганаровую грамоту Вярхоўнага Савета БССР. Са словамі прывітання звярнуўся да прысутных першы сакратар Мінскага райкома КПБ У. Радзевіч.

Працоўныя Заслаўя саборнічаюць за датэрміновае выкананне планаў XI пяцігодкі, сказала ў сваім выступленні на мітынгу рабочая Заслаўскай картанажнай фабрыкі Т. Сержан. Сёлета прамысловасць горада ўжо выпусціла прадукцыі на 11 мільянаў рублёў, больш як 200 тысяч рублёў пры гэтым — звыш плана.

Удзельнікі мітынгу накіравалі «Пасланне» жыхарам Заслаўя 2085 года з наказам прадаўжаць слаўныя традыцыі свайго народа, берагчы мір на планеце.

Права закласці пасланне ў памятны камень у цэнтры горада было прадастаўлена старэйшаму жыхару Заслаўя,

танцавальнага калектыву нібы ажываюць старонкі далёкай мінуўшчыны і зусім блізкай гісторыі.

Свята доўжылася ад усходу да захаду сонца. Былі тут і кірмаш з вясёлымі скамарохамі, з зазываламі, і конкурс песень, і канцэрт самадзейных артыстаў, і выступленне лялечна-



га тэатра, гучалі музыка, спевы, смех — і ўсё гэта разам злівалася ў яркае, стракатае, шумнае відовішча, у сапраўднае свята. Гэта было яшчэ і свята працы — у гэты ж дзень спраўлялася дажынка, завяршалася ўборка ўраджаю ў раёне — свята працаўнікоў, чымі рукамі будаваўся горад.

І, як тысячу гадоў назад, свяціла над Заслаўем сонца, рыхтавалася зайці на новы круг, каб пачаць адлік наступнага тысячагоддзя гісторыі горада.

Далёка ад Заслаўя відаць вежа-званіца — ці таямніча б'ялее яна на фоне змрочных хмар, ці горда лунае на фоне нябеснага блакіту. Яна — як напамін аб тым, што было, Яна — як сімвал гісторыі, сімвал працы яе творцы — чалавека.

А. КРЫНІЦА.
Фота А. КАЛЯДЫ.



МЫ СЯДЗІМ у фазе Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Ранішнія рэпетыцыі ўжо скончыліся, і тут нязвычайна ціха, малалюдна. Разыграюцца аркестранты. Праўда, ледзь чутна спявае скрыпка ды аднекуль з левіцы далатаюць імклівыя пасажы габоя: хтосьці яшчэ застаўся перапіраваць.

Закончыў на сёння работу і Георгій Антонавіч Сялянцёў, артыст Дзяржаўнага народнага аркестра БССР імя І. Жыновіча. Хутка паўвека, як прыходзіць сюды ён кожную раніцу, нетаропка і засяроджана настройвае цымбалы, бярэ ў рукі палачкі...

У аркестры Георгій Антонавіч з дня заснавання, і ўсе гэтыя гады іграе на басовых цымбалах. Некалі, яшчэ ў 30-я гады, працуючы токарам на заводзе, займаўся ён у струнным гуртку ў вядомага музыканта-энтузіяста Дзмітрыя Захара. Той папрасіў яго тэрмінова асвоіць басовы інструмент: трэба было выступіць у канцэрт, а басіст захварэў. Не маючы інструмента, па чарцяжах, намалёваных Захарам, і асвоіў Сялянцёў басовыя цымбалы. Потым заказаў іх майстру, з таго часу на іх і іграе. Не іграў на цымбалах усёго толькі чатыры гады. Чатыры ваенныя гады.

Пра тыя гады, пра франтавыя

свае дарогі і расказвае мне сёння Георгій Антонавіч. Абое мы яшчэ пад уражаннем музыкі: сёння народны аркестр рэпетыраваў новыя творы: «Партызанская мадонна» Дзмітрыя Смольскага і «Салдацкае поле»

най сціпласці ў апавяданнях вэтэранаў! Вось і Георгій Антонавіч пачынае проста і немудрагеліста:

— Калі аб'явілі па радыё, што пачалася вайна, я пайшоў у часць, да якой быў прыпісаны. 23 чэрвеня нас вывезлі за

пешшу на Асіповічы. Аднаго разу ўдалося пад'ехаць на даху таварняка, нас тады і абстэралі першы раз фашысцкія дэсантнікі. Цяжкі гэта быў пераход: многія загінулі пад абстрэламі, бамбёжнікамі, многія захварэлі. Але да нас далучаліся і новыя таварышы, якія адсталі ў баях ад сваіх, выбраліся з акружэння, і калі мы прыбылі на свой пунт, у атрадзе ўжо было каля ста чалавек. Перафарміраваўшыся, мы паехалі на Ленінградскі фронт і першы бой прынялі на Волжаўскім напрамку. Там, пры абароне Волжаўскай ДРЭС, я першы раз быў паранены. Санітары поезд, у які пагрузілі раненых, доўга не мог выехаць, такіх моцных былі бамбёжнікі, і толькі калі прыбылі самалёты для суправаджэння, мы адправіліся ў дарогу. На Паўночны Урал.

Нялёгка даюцца ўспаміны пра перажытае, я гэта адчуваю. Стараюся перавесці гаворку на больш «мажорны» лад: «Ну, а музыка? Ці даводзілася вам іграць у той час?»

— А як жа, — усміхаецца Георгій Антонавіч. — У Верхтур'і ў шпіталі пазнаёміўся з адным салдатам, Піскуновым. Па нашых уяўленнях, ён ужо стары быў, гадоў за сорак яму. Але вясёлы, а галоўнае, вельмі музыкай захапляўся. Саматугам на мандаліне навучыўся, нядрэнна іграў і вазіў гэтую мандаліну з сабою ўсюды. У шпіталі часу вольнага шмат, вольна вырашылі мы з ім паспрабаваць пайграць разам. Адшукаў я гітару — і давай мы рэпетыраваць! Шмат песень народных вывучылі, вальсы старадаўнія, танцавальныя мелодыі ігралі. Наладжвалі перад раненымі выступленні, ігралі па заяўках любімых песні. Праўда, выглед у нас быў даволі дзіўны: я ў левую руку паранены, забінтаваны да самай

шыі, руна падвешаная, ды і Піскуноў не лепшы. Але мы гумору не гублялі, ігралі кожны вечар. З музыкай неяк час хутчэй праходзіў: то спяваем усе разам, а то хто-небудзь з выздараўляючых і ў скароты пусціцца ўпотаў ад дантароў. Увогуле, вясёлілі хлопцаў, ян маглі. Толькі дантарку нашу развесцілі не ўдалося: атрымала яна пахарону на мужа, вельмі перажывала і заўсёды самотная хадзіла. Сястрычкі расказвалі, што замуж яна выйшла перад самай вайной... Калі музыку нашу слушала, заўсёды плакала, нават калі вясёлю ігралі...

Ну а, падлячыўшыся, трапілі мы з Піскуновым у запасны полк. А там — баяніст і шасціра навуэнцаў нейкай пеўчай школы, са Свярдлоўска. Словам, ужо цэлая канцэртная брыгада. Гітарыст яшчэ да нас прывесціўся, адэсіт. Прозвішча ўжо не помню, але як іграў ён, — ніколі не забуду! Проста паматэрску. Сапраўдны талент. Любую гармонію, мелодыю адразу ж улоўліваў. А я вельмі хацеў балалайку знайсці, я на ёй з дзяцінства няблага іграю. Пайшоў да старшыні. «Дзе ё, — кажу, — балалайку здабыць?» А ён мне: «Ды ў мяне гэтыя балалаек цэлы складі! Выбярэй, друг, любую, я ж даўно ўжо шунаю, хто б іграць на ёй умеў!» Прыходжу — і праўда: ці не цэлы аркестр на складзе. Выбраў адну, больш галасістую, і да адэсіта. Мы з ім нядрэнным рэпертуар зрабілі: «Уральскую плясавую», «Свеціць месяц», мноства добрых народных мелодыяў, старадаўнія рамансы, сёе-тое з класікі.

Хутка да нас са шпіталю прыбыў адзін цырычак, як мы яго называлі, — ілюзіяніст Маллюроў. Быў ён выдатны арганізаатар і вялікі энтузіяст самадзейнасці. Вось тады мы сілалі некалькі канцэртных праграм і

І ПЕСНЯ ЗАГОЙВАЛА РАНЫ

Валерыя Іванова. Яны пра вайну. Мянэ ўсхвалявала пранікнёная гэта музыка, задумаўся і Георгій Антонавіч. Ён сядзіць, прыжмурыўшы вочы, крыху згорбіўшыся, стомлена паклаўшы на калені цяжкія рукі з вузлаватымі пальцамі — нахлынулі свае ўспаміны. Я не прыспешваю...

Успаміны вэтэранаў... У мяне яны заўсёды выклікаюць хваляванне і сардэчны боль. Колькі прачытана пра Вялікую Айчынную, колькі спектакляў, фільмаў прагледжана, а кожная сустрэча з жывым яе ўдзельнікам адкрывае ўсё новае старонкі, высвечвае новыя грані высокага подзвігу нашага народа. І колькі прастаты і душэў-

горад у раён Негарэлага. Там, у лесе, са сваімі зенітнымі гарматамі, мы занялі пазіцыі. Адтуль назіралі страшную бамбёжку Мінска. На наступны дзень фашысты бамбілі станцыю Негарэлага: гарэлі эшалоны, будынікі. Мы атрымалі загад адступіць. Часць пайшла наперад, а мяне і яшчэ аднаго байца пакінулі ахоўваць два прычэпы са снарадамі. Цэлыя суткі з вінтоўкамі ў руках, але не абмундзіраваныя, сталі мы на пасту. Да вечара міма прайшло некалькі ваенных часцей, і камандзір адной з іх спытаў, што мы тут робім. Мы растлумачылі, які атрымалі загад, на што ён сказаў, што немцы імкліва рухаюцца, нашы часці пайшлі наперад, і даў нам загад ісці на зборны пунт да Асіповіч. Да нас далучылі яшчэ такіх жа неабмундзіраваных байцоў, і наш атрад рушыў

Вартавы рапартаў і працягвае яму паперы.

— Разбяромся, але толькі не тут, — гаворыць афіцэр і няспешна накіроўваецца да будынка вакзала.

Славакі разгублена пераглядваюцца паміж сабою. Яфрэйтар спалатнеў тварам,

вяраюць дзеля фармальнасці гэты дзіўны загад аб вызваленні людзей на будаванне ўмацаванняў.

Неўзабаве праверка скончана, і спакойны афіцэр, трымаючы ў руках паперы, зноўку з'яўляецца перад славакамі.

нам, па фальшывых дакументах хацелі вызваліць з эшалона людзей. Я зараз не хацеў бы апынуцца ў вашай шкуры. Паспрабуеце даказаць следчым, што пайшлі на гэтую авантуру толькі па малодасці і дурасці.

У той жа самы дзень пра

вайскоўцы. Яны ваявалі так, што неўзабаве пасля акупацыі Крыма фельдмаршал Манштэйн вымушаны быў дакладваць: «Партызаны з'явіліся адразу, як толькі мы ўвайшлі ў Крым. Яны нападоўць на невялікія падраздзяленні і аўтамашыны. Та-

ПЕРАКЛАДЫ

Вясною 1943 года чыгуначная станцыя ў Сімферопалі стала сведкай выпадку, пра які і па сённяшні дзень памятаюць у горадзе.

Вось ужо колькі дзён на рэйках стаіць састаў, падрыхтаваны да адпраўкі ў рэйх. Але толькі сёння ранкам канваіры прывялі завулкамі на станцыю дзяўчат і хлопцаў, загналі іх у вагоны. Дзверы пазачынялі на засовы, уздоўж састава паставілі ахову. Праз гадзіну падалі паравоз, перон ажыў. Усё часцей мільгае вайсковая форма, чуюцца тупат ботаў, — усё адбываецца менавіта так, як перад адыходам цягніка.

І раптам з-за вугла станцыйнага будынка на перон выходзіць група салдат: у зялёнай форме, у высокіх ботах, — такія звычайна носяць артылерысты, — у галіфе. Вельмі мала хто з прысутных ведаў, што гэта — славакі. Іх вядзе яфрэйтар. Ён упэўнена крочыць паперадзе і рашуча накіроўваецца да першых вагонаў. Затым яфрэйтар спыняецца перад вартавым, дастае з кішэні нейкія паперкі і спрабуе растлумачыць па-нямецку, што яму загадана ўзяць з гэтага эшалона некалькі дзесяткаў чалавек на будаўніцтва ўмацаванняў.

Вартавы закідае вінтоўку на спіну, доўга і падазраю камячыць у руках паперы, разгублена азіраецца вакол сябе.

Славакі абступаюць вартавога, а яфрэйтар па-ранейшаму патрабуе выканаць загад. Між тым два славацкія салдаты падыйшлі да вагона і ім засталася толькі адкінуць засовы, адчыніць дзверы.

Вартавыя, якія стаяць уздоўж састава, з цікавасцю назіраюць за тым, што адбываецца. Сёй-той з іх гатовы ўжо падысці бліжэй. Але нямецкі афіцэр, уважліва назіраючы за дзіўнаю сцэнаю, рашуча загадвае заставацца ўсім на сваіх месцах. Налаўна, гэтая група выклікае ў яго падазранасць, бо ён сам накіроўваецца да славакаў.

— Што ў вас тут адбываецца?

Імя вядомага чэхаславацкага пісьменніка і публіцыста Багуслава Хнёўлена добра вядома савецкім людзям. Нядоўна за заслугі ў справе ўмацавання брацкай дружбы і ўсебаковага супрацоўніцтва паміж савецкім і чэхаславацкім народамі Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР узнагародзіў яго ордэнам Працоўнага Чыр-

Багуслаў Хнёўпен

Партызанская

ШАПКА

а некаторыя з ягоных падначаленых гатовы кінуцца наўцёкі.

Але навокал — ахова, а побач, пагрозліва сціскаючы ў руках вінтоўку, крочыць вартавы.

— Хутчэй варушыцеся! — рэзка ківае галавою ў бок перона афіцэр. І ўсім зразумела: гэта не просьба, а загад.

У салдат у зялёнай форме ногі наліваюцца свінцом, яны з цяжкасцю валакуцца праз чыгуначныя пуці. Але схвацацца няма куды — уздоўж састава ланцуг вартавых. Афіцэр ужо чакае іх у дзвярах канцылярыі. Тым часам з усіх бакоў падыходзяць нямецкія салдаты з аўтаматамі.

— Здаць зброю! Вашы дакументы, — чуюцца загад.

Іх раззброілі і паставілі каля сцяны. У суседнім пакоі кудысьці звоняць, пра-

— Паслухайце, яфрэйтар, — гаворыць ён ціхім кплівым голасам, — няўжо вы нас лічаце такімі ўжо ідыётамі?

Арыштаваныя маўчаць. Некаторыя, не разумеючы нямецкай мовы, не разумеюць афіцэра, а яфрэйтар зацята глядзіць кудысьці далёка.

— Калі б вы ведалі, — працягвае далей немец, — што з гэтага састава не павінна нават выслізнуць мыш, дык не прыдумалі б гэткай лухты.

Ён паварочваецца, каб пайсці, але раптам спыняецца, быццам штосьці ўспомніў:

— Як ваша прозвішча? — звяртаецца ён да яфрэйтара.

— Яфрэйтар Хранко, — адказвае славак.

— Запомніце, яфрэйтар Хранко, — гаворыць немец яшчэ цішэй, чым раней, — вы арыштуеце і будучы судзіць за тое, што вы падма-

здарэнне на чыгуначнай станцыі ведала кіраўніцтва падпольнага абкома партыі і партызанскае камандаванне.

Да гэтага часу звесткі пра славакаў былі няпоўныя, хоць і паступалі штотдзённа з іхніх часцей, размешчаных на Крымскім паўостраве. Прайшло вельмі мала часу, каб дакладна ведаць пра іх погляды, узаемаадносіны. Мясцовыя партызанскія сувязныя расказвалі, што новыя салдаты паводзяць сябе зусім інакш, чым немцы і румыны: не б'юцца, не палюхаюць зброяй, наадварот, часта дзеліцца хлебам, цукрам, запалкамі. А адзін славак дзесьці каля Джанкоя дапытваўся нават, ці няма паблізу партызан.

Партызаны ў Крыме, вядома, ужо былі. У большасці — гэта акружэнцы, якія вырваліся з Севастопалю, марскія і паветраныя дэсантнікі, мясцовыя актывісты, — імі камандавалі вопытныя партыйныя работнікі і кадравыя

му нам давялося перайсці на сістэму канвойў».

У шмат каго з берлінскага штаба паведамленне Манштэйна выклікала здзіўленне. Фельдмаршала падазравалі ў нерашучасці. Адкуль, здзіўляліся штабныя стратэгі, могуць быць у Крыме партызаны? Хіба што на вузкай паласе лесу і ў гарах паўднёвага ўзбярэжжа паміж Ялтай і Севастопалем? Але ж гэта не ўяўляе ніякай сур'ёзнай праблемы.

Аднак партызанскія атакі з кожным днём узмацняліся. Калі ў аперацыях супраць народных мсціўцаў напачатку выкарыстоўвалі толькі мясцовыя гарнізоны, дык пасля ўсё часцей і часцей пачалі падключацца і войскі стратэгічнага прызначэння, што спячаліся на фронт.

І ўсё ж ні карныя экспедыцыі, ні расстрэлы мірнага

пачалі пастаянна выступаць па шпітальных. А калі ў сорок другім нас накіравалі ў зенітна-артылерыйскую школу на вучоубу, то камандзір палка загадаў не раздзяляць нашу канцэртную брыгаду. Прывезлі нас пад Маскву. Помню, выгрузіліся з эшалона, камандзір пайшоў да ведацца, дзе будзем размяшчацца, а нам загадаў пакуль адпачываць. На вялікай палатне, каля лесу — хто сеў, хто лёг — адпачываем. Раптам здалёк гуні трубы чуваць. Іграе хтосьці, ды так фальшыва! І раз, і два пачне, ды мелодыю дайграць ніяк не можа. Наш Малюроў вельмі зацікавіўся: пайду, маўляў, браточкі, разведаю, хто гэта там трубіць. Пайшоў да вялікага хлява на Ускрайку паляны: музыка адтуль чулася. Потым расказаў: «Заходжу, бачу сідна невялікая, а на ёй хлопец малады, аж чырвоны ўвесе, трубу мучае (ці яна яго — цяжка сказаць). А ў зале — гэта акурат клуб быў — камандзір сядзіць і за галаву трымаецца, злы такі! Ну я рашыўся: «Дазвольце звярнуцца! Ці можна пацікавіцца, што тут рэцэпіруецца?» Лейтэнант кажа, што камандзір палка загадаў канцэрт даць, а з музыкантаў — адзін гэты «трубач», і як той канцэрт даваць, незразумела, і аднуль дапамогі чакаць, невядома. Тут я яму казырнуў бадзёра: «Дазвольце далжыцца! У ваша распарэджанне прыбывае поўная канцэртная брыгада, так што ва ўказаны дзень канцэрт адбудзецца!»

Так мы і ўключыліся ў канцэртную дзейнасць. Асноўным

нашым заняткам было навучанне ў зенітнай школе, але і выступалі пастаянна. Ездзілі ў суседнія часці, у маскоўскія шпіталі. Стараліся абнаўляць праграму, вучылі новыя песні, ужо ваенных часоў, складалі вясёлыя прыпеўкі. Не такія ўжо мы былі «музы», але маўчаць не маглі: бачылі, як неабходны байцам і песня задушэная, і хлесткая прыпеўка, і вясёлы танец. Кагосьці і мы здолелі парадаваць і падбадзёрыць. Вось вам «гарматы і музы»...

Георгій Антонавіч усміхаецца. Звычайна негаваркі, сёння ён расказвае шмат, цікава. Весела ўспамінае розныя забаўныя гісторыі з жыцця іх канцэртнай брыгады, падрабязна апісвае ўсіх хлопцаў. І мне раптам здаецца, што я бачу іх: у вылітых гімнасцёрках, туга перацягнутых рамянямі, з балалайкамі і мандалінамі ў руках, з адкрытымі маладымі тварамі, з вясёлымі ўсмешкамі... Ляцела песня і заглужала хоць на нейкі час і боль раны, і сум па сям'і, і трывогу за родных, і горыч страт. І гэта было гаюным для самадзейных артыстаў.

— Да восені сорок трэцяга мы закончылі навучанне, — прадаўжае расказ Георгій Антонавіч. — Я атрымаў спецыяльнасць кулямётчыка буйнакалібернага зенітнага кулямёта. Выехаў на фронт. А балалаечку сваю я з сабой прыхпіў: раптам пайграць надарыцца. Калі прызвалі: Беларусь, не адыходзіў ад айна: жахаўся ад разбурэнняў, якія прычынілі ёй фашысты. Асабліва ўразіў мяне выгляд Мінска. Я не ведаў, што з маімі роднымі, ці ацалелі дом. Вельмі хацелася забегчы дамоў хоць на хвілінку, але камандзір не дазволіў.

Рухаліся мы марудна, дарогі былі ў многіх месцах папсаваныя. Дайшлі, нарэшце, да граніцы. Рушылі па тэрыторыі Польшчы, Усходняй Прусіі. Удзельнічалі ў жорсткіх баях на Одэры. Наша зенітная часць ахоўвала пераправу праз Одэр. У час бамбёжкі быў паранены ў другі раз. Зноў шпіталь, там і сустрэў Дзень Перамогі. Хутка даведаўся, што ўзнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі. Калі выпісаўся са шпітала, нёс патрульную службу ў Берліне, а потым дэмабілізаваўся і да Кастрычніцкіх свят ужо вярнуўся ў Мінск. І адразу пайшоў у філармонію, у свой аркестр, дзе і дасюль іграю.

Сялянцёў задумаўся, быццам неахвотна вяртаючыся адтуль, з вайны. З зямляняк і шпіталаў, з цяплушак і акапаў, ад сваёй франтавой балалаечкі ў тры струны, ад хлопцаў з канцэртнай брыгады. І падумалася мне: не магла, вядома, балалаечка загнуць трукат гармат, але рабіла вялікую і неабходную справу. Сагрвала сэрцы франтавікоў сваёй немудрагелістай песняй, уздымала дух байцоў, усяляла веру ў перамогу. А хлопцы ж з тысяч самадзейных канцэртных брыгад, васьць з такімі балалаечкамі ў руках, як маглі, набліжалі нашу Перамогу.

Валянціна ТРАМБІЦКАЯ, выкладчыца Мінскага інстытута культуры.



1 верасня споўнілася 85 год з дня нараджэння Сымона БАРАНОВІХ. Служыў у Чырвонай Арміі (1920—1923), загадаў хатай-чытальняй у роднай вёсцы Рудкава Уздзенскага раёна, вучыўся на рабфаку, потым на педфаку Белдзяржуніверсітэта. Аўтар зборніка апавяданняў «Злосць» (1930), некалькіх апавесцей, рамана «Калі ўзыходзіла сонца» (1957). Памёр у 1942 годзе.



6 верасня — 80 год з дня нараджэння Віктара КАЗЛОУСНАГА. Родам з Уздзеншчыны. У 1931 г. скончыў літаратурна-лінгвістычнае аддзяленне БДУ. Выдаў у 1932 г. зборнікі вершаў «Слова аб юнай краіне», «Музыка працы» і паэму «Рахіль». Памёр у 1975 г.

ПЯШЧОТНАЕ СЛОВА — КАЛЫХАНКА

Крыху нязвыклая назва ў гэтай зборніцы, але разам з тым і дакладная. «Кніга пяшчоты — так называецца спецаб'ява анталогія калыханак народаў СССР, складзеная У. Аляксандравым, і ў другі раз, у дапоўненым і дапрацаваным выглядзе, выпушчана выдавецтвам «Молодая гвардыя». Складальнік — вядомы даследчык савецкай шматнацыянальнай дзіцячай літаратуры, чуйны майстра крытычнага цэха — сабраў пад адной вокладкай калыханкі, якія ў народаў нашай краіны з'явіліся ў розны час — старадаўнія, сучасныя, а таксама напісаныя паэтамі-класіка-

мі і тымі, хто па-ранейшаму плённа працуе ў літаратуры. Есць у кнізе і раздзел «З беларускай паэзіі». У перакладах М. Сідарэнкі, У. Раждзественскага, М. Ісаноўскага, С. Маршана, В. Радыш і І. Бурсава хораша гучаць калыханкі, напісаныя Якубам Коласам, Янкам Купалам, Мансімам Багдановічам, Францішам Багушэвічам, Станіславам Шушкевічам і Рыгорам Барадуліным. Асобна прадаўлена адна з народных калыханак. Прадмову «Песня-калыханка — пачатак усіх пачаткаў» напісаў Рэсул Гамзатаў. У. ЦЕРАХАУ.

населенства, ні спальванне вёсак — нішто не дапамагала захопнікам, якія за два гады акупавалі Крым і забуралі каля ста трыццаці часці тысяч савецкіх грамадзян. На барацьбу супраць фашыстаў і іх памагатых падняліся адзінаццаць тысяч крымскіх партызан. І гэта ў глыбокім тыле ворага, без магчымасці маневраваць — галоўнай перавагі партызанскай вайны, без медыкаментаў і боепрыпасаў.

Вось якая была сітуацыя вясною 1943 года, калі арыштавалі славацкіх салдат на сімферопальскім вакзале.

А вечарам таго ж дня ў партызанскім штабе ішла сур'ёзная размова пра здарэнне на чыгуначнай станцыі. Сапраўды, непадалёку ад Сімферопалю, у ваколіцах Сакі, на ўзбярэжжы ішло будаўніцтва розных умацаванняў — дотаў, кулямётных гнёздаў. Акрамя таго, зусім блізка адсюль знаходзіліся батарэі славацкіх артылерыстаў. Магчыма, славацкае камандаванне на самой справе запатрабавала свежыя рабочыя рукі і адбылося нейкае непараўменне?

А калі ўчынак Хранко выклікаў зусім іншы? Напрыклад, сімпатыі да савецкага народа, адкрытым супраціўленнем гітлераўскім здзекам? Дык навошта тады гэтка рызыка, легкадумнасць?

Справа яфрэйтара Хранко і яго падначаленых трапіла да члена падпольнага абкома, камандзіра партызанскай брыгады Мікалая Лугавога. Лугавы пачаў з таго, што даведаўся, дзе знаходзіцца арыштаваны. Іх трымалі ў мясцовай турме. Затым праз сувязных партызанскі камандзір атрымаў дакладныя характарыстыкі большасці знявольеных славакаў. Па словах падпольнага партыйнага работніка Рыгора Арленкі, усе яны, асабліва Хранко, адважныя людзі. Каб немцы даведаліся, як пра іх гаворыць яфрэйтар, яму б — не здарваць. Дарэчы, менавіта Хранко ўгаварыў сваіх таварышаў пайсці на станцыю, каб вызваліць савецкіх юнакоў і дзяўчат, і сам да апош-

няй хвіліны верыў, што ўсе атрымаецца добра.

Праз колькі дзён партызанскі сувязны Якаў Хадзячы пры дапамозе нашых падпольчыкаў, якія лічыліся на службе ў акупантаў, выбавіў славакаў з фашысцкай вязніцы. Неўзабаве ўсе яны былі ў партызанскай брыгадзе, дзе адразу ж сустрэліся з Лугавым. Партызанскаму камандзіру спадабаліся славацкія салдаты. Затым ён меў асобную гутарку з Хранко.

— Паслухайце, яфрэйтар, — сказаў Лугавы, — тое, што вы хацелі зрабіць на станцыі, выглядае досыць эфектна, але неабдуманна. Спадзяюся, што ў наступны раз вы будзеце дзейнічаць больш абачліва і асцярожна. А цяпер вяртайцеся ў сваю вайсковую часць.

— Вярнуцца і зноўку трапіць у рукі фашыстаў?! — выцягнуўся ад здзіўлення і рашучай нягоды твар Хранко.

— Табе неабходна вярнуцца ў сваю часць і прывесці да нас сваіх сяброў, — растлумачыў яму Лугавы. — Наогул прывесці ўсіх, хто хоча перайсці да партызан.

У той жа вечар разведчык Саша Чухараў непрыкметна прывёў Хранко ў мясціну, дзе стаялі славацкія часці. Мінуту тры дні і яшчэ шэсць славацкіх салдат уліліся ў партызанскія рады. Іх адразу ж пераправілі ў горы.

Тут яны напісалі лістоўку, у якой заклікалі сваіх таварышаў далучыцца да іх. І неўзабаве ў гарах з'явілася яшчэ адна славацкая група, якую ўзначаліў Мікулаш Данко.

«Выдаць славакам зброю і залічыць іх у баявыя атрады!» — загадаў Лугавы. Партызанскаму камандзіру не давялося пасля шкадаваць аб сваім рашэнні.

І да сённяшняга дня ў Крымскім раёне разведчыкаў Хранко, Войцеха Якабчыка, Аляксандра Гыра і Мікулаша Медзю, які пазней загінуў на Дукле. На перагоне Сімферопаль—Керч ён узарваў чыгунку ў трыццаць адным месцы.

Апошнія славацкія салдаты перайшлі да партызан за чатыры дні да таго, як Чырвоная Армія адрэзала фашысцкія войскі ў Крым ад фронту. Цёмнай ноччу 26 кастрычніка 1943 года з вёскі Вялікія Капаны, што паблізу Херсона, выехала, не запальваючы фараў, машына з хлебам. Яе суправаджалі пянаццаць салдат. Нямецкім патрулям камандзір прад'явіў камандзіровачныя пасведчанні, выпісаныя на сяржанта Езафа Белка і малодшага сяржанта Юрая Жака. Каля гарадка Воінка, дзе размясціўся штаб славацкай дывізіі, шафёр тройчы пасігналі фарамі ў цемь.

— Спяшайцеся! У Баранаўцы спытайце рыжыя старасту. На ваш пароль «Дзе славакі пілююць лес», ён адкажа: «Каля паламанага трактара». А затым сувязны павядзе вас далей.

Славакаў чакаў двухсотп'яцідзесяцікіламетровы шлях уздоўж перадавой лініі фронту. На ўсім шляху — лацуг варожых патрулёў.

Яшчэ цёмначы яны мінулі Перакоп. Каля Джанкоя на сустрач ім выйшаў палывы нямецкі патруль. Белка націснуў на газ. Спалоханыя фашысты кінуліся ўбакі. Праз кіламетр славакі перарэзалі тэлефонны кабель і на вялікай хуткасці памчалі далей на поўдзень. У Баранаўцы яны былі на святані. Рыжыя старасту шукаць не было часу — машыну неадступна праследавалі немцы. Давялося ўступіць у кароткія гарачы бой. Праціўнік адступіў, але славакі засталіся без сувязі. Яны схавалі машыну ў лесе і толькі на трэці суткі трапілі да партызан.

Неўзабаве падпольны абком партыі і камандаванне партызанскім рухам у Крым вырашылі стварыць самастойны славацкі атрад. Камандзірам прызначылі Віктара Хранко, камісарам — савецкага афіцэра Ягорава.

Славакі пачалі дзейнічаць на наступны ж дзень. Група сяржанта Белка, перааграну-

тая ў нямецкую форму, спыніла на шашы Зуя—Сімферопаль дзве аўтамашыны з нямецкімі салдатамі і ўзяла іх у палон. Неўзабаве на дароце з'явілася цэлая аўтакалона. Славакі раптоўна напалі на яе, спалілі шэсць аўтамашын і знішчылі дваццаць шэсць варожых салдат.

Праз тры дні другая партызанская група напала на вёску Сарай-Манетнае, дзе стаяў нямецкі гарнізон. Наперадзе ўсіх бег ураджэнец Бардзівэа Юрай Жак. Ён працягваў камандаваць групай будучы і параненым.

У Зарэчным славакі ўзарвалі склад боепрыпасаў і знішчылі дзесяткі фашыстаў.

Партызанскае камандаванне адзначыла смелыя дзеянні славацкага атрада і выказала падзяку за мужнасць і рашучасць у баях. «Мы ганарымся вашай высокай ацэнкай, — адказалі славакі. — І запэўніваем, што будзем змагацца за вызваленне народаў Расіі і Чэхаславакіі ад гітлераўцаў да таго часу, пакуль зусім не знішчым ворага».

Славакі стрымалі сваю клятву. У рашучы адказны момант яны правялі сапраўдны геральзм.

Так, выконваючы заданне па ліквідацыі гітлераўскага штаба ў Зуе, Бавол Лілка з Гельпы застрэліў нямецкага палкоўніка, але сам быў паранены і страціў прытомнасць. Ён быў апрануты ў нямецкую форму, і гітлераўцы, калі адбілі вёску, знайшлі яго, залітага крывёю. Лілка вылезлі, але потым фашысты зразумелі сваю памылку і да канца вайны трымалі адважнага славака ў канцлагерах.

Зімою 1943 года савецкія дывізіі адрэзалі Крым ад фронту. Нацысты рыхтаваліся да контрнаступлення — сцягнулі ў адзін кулак значныя сілы пяхоты, артылерыі, танкавыя і авіяцыйныя часці. Яны імкнуліся ачысціць тыл і умацаваць камунікацыі. У снежні, калі наваліла шмат снегу, немцы пайшлі ў наступленне на партызан. У тыя

дні акупанты спалілі восемдзят адну вёску. У выніку цяжкіх баёў узбярэжжа было ўзята ў вогненнае кола. Немцы ўварваліся праз даліны ў горы, прымуслі партызанскія злучэнні трымаць абарону паасобку. Трынаццаць дзён біла фашысцкая артылерыя і бамбіла авіяцыя. Трынаццаць дзён геральчна супраціўляліся народныя месціўцы. І ўсё ж партызанскія атрады злучыліся каля падножжа гары, дзе знаходзіўся галоўны штаб. Параненыя і жыхары спаленых вёсак схаваліся ў даліне.

Становішча здавалася безнадзейным, і ў партызанскім штабе было прынята рашэнне выходзіць з акружэння. Калі флангавая кулямётная чарга прыціснула атрад да зямлі, Вендзелін Новак паўтарыў подзвіг Аляксандра Матросова. Затым рускі партызан Рымкін кінуў звязку гранат, і фашысцкі разлік быў знішчаны. Шлях для прарыву быў адкрыты.

Нягледзячы на вялікія страты, ядро славацкага партызанскага атрада вырвалася з фашысцкага агню. Параненых неўзабаве адправілі на Вялікую зямлю, а тыя, хто застаўся жывы, у радах Чэхаславацкага корпуса генерала Л. Свободы з баямі дайшлі да сваёй радзімы.

На 27-м кіламетры шашы Ялта—Масква стаіць помнік Партызанскай шашкі. Ён зроблены ў выглядзе казацкай папахі. Легенда расказвае, што гэта нібыта волат пакінуў яе, а сам пайшоў валяваць. Плячо ў плячо стаяць фігуры партызана, параненага чырвонаармейца-разведчыка, жанчыны-патрыёткі і славацкага салдата. На чырвоным граніце выбіты імёны тых, хто аддаў свае жыцці за перамогу над фашызмам. І сярод іх — сям славакаў:

Францішак Свечэн
Вендзелін Новак
Езаф Хоціна
Францішак Шміт
Ян Дэрмак
Штэфан Дудашык
Францішак Бабіц

Іх подзвігі, іх імёны жывуць ва ўдзячнай памяці савецкіх і чэхаславацкіх людзей.

Са славацкай. Пераклад У. ЯГОУДЗІКА.

РЭДКІ ЭКСПАНАТ

У Літаратурным музеі Якуба Коласа ўвагу наведвальнікаў прыцягвае надзвычай цікавы экспанат. Гэта рэдкае выданне зборніка пад назвай «Адпомсцім», які выпускаў у суровыя гады Вялікай Айчыннай вайны рэдакцыя газеты «Савецкая Беларусь». На яго пажоўклых старонках змешчаны артыкул «Да зброі, беларускі народ!» і адзінаццаць вершаў народнага паэта «Душою і сэрцам мы з вамі, героі», «Народу барацьбіту», «Байцам - камсамольцам», «Родны шлях», «Вясною», «Голас ветра» і іншыя.

Шчырая любоў да беларускай зямлі, патаптанай фашысцкім ботам, пякучы боль за яе раны, за пакуты народа, заклік паэта да барацьбы, праслаўленне баявых спраў нашых воінаў, вера ў непазбежную перамогу над гітлераўскімі акупантамі — вось чым прасякнуты зборнік вершаў Якуба Коласа «Адпомсцім». Паэт раскрывае непераможную сілу савецкага народа.

Пясняр заклікае свой народ высока ўзняць сцяг перамогі за родную зямлю. Гітлеру-удаву паэт прарочыць магілу і асінавы кол.

Дык памятай цвёрда, Разбойнік з Берліна:

Ты ў попель рассыплешся,
У дым,
Апошнім акордам
Застогне асіна
Над прахам паганым тваім.

Значнае месца ў творчасці паэта займае тэма партызанскай барацьбы. Ужо ў вершы «Голас ветра», напісаным 25 ліпеня 1941 года, Якуб Колас кажа, што вольны вецер прынёс яму ў Ташкент, дзе ён знаходзіўся ў эвакуацыі, шмат навін з родных ніў і палёў. Праўда, невясьцелья гэтыя навіны: вораг паліць нашы сёлы, топчаны, сенажаці, не ведае літасці ні да старых, ні да малых. Аднак разам з гэтым вецер прынёс весткі і пра тое, што беларускі народ не скарыўся перад ворагам, а павёў з ім рашучую барацьбу.

У вершы «Засада», напісаным 8 лістапада 1941 года, паэт падае малюнкі барацьбы партызан з нямецкімі акупантамі, і заклікае беларускі народ:

Змагайся, як можаш,
З фашысцкім ваўком.

Усведамляючы народны характар партызанскай барацьбы, яе вялікае значэнне, Якуб Колас праслаўляе подзвігі партызан, іх гераічныя ўчынкi, заклікае да новых перамог.

ЯКУБ КОЛАС
Народны паэт Беларусі.

АДПОМСЦІМ

*Дарожніку
Сяргею Шышкавічу
Лістачком на ашудав
ад Якуба Коласа
20 ліпня 1942. Мінск.*

Выданне газеты «Савецкая Беларусь»
1942 г.

Пра мужнасць і непахіснасць Савецкай Арміі, якая жалезнаю мятлою вымятае грабежніцкія орды ашалелага фашызму, Якуб Колас піша і ў прадмове да зборніка: «Вялікія бітвы пачаліся і канчацца на табе, беларуская зямля, — гаворыць паэт. — Але не з цёмнага фашысцкага захаду, а з ясных усходніх далячын — грывіць сёння пераможнае водгулле вайны і плыве ўсё далей і далей на захад, як голас

прадвесня, як весць твайго вызвалення».

З гэтым рэдкім выданнем азнаёмліся шматлікія экскурсантаў.

На здымку вы бачыце вокладку гэтага выдання. У гады Вялікай Айчыннай вайны Якуб Колас, падарыў кніжку віцэ-прэзідэнта АН БССР С. Ліпатаву, які таксама ў той час знаходзіўся ў Ташкенте. На вокладцы — аўтограф Якуба Коласа.
М. ЖЫГОЦКІ.

«КРАЙ ЛЮБИМЫ, МОЙ РОДНЫ...»

Гэтыя радкі з вядомай «Лясной песні», якая па сутнасці стала народнай, можна ўзяць эпіграфам да выстаўкі самадзейных мастакоў Драгічыншчыны, прысвечанай 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Яна адкрыта ў музычна-мастацкім салоне раённага Дома культуры. На выстаўцы экспануецца каля 40 жывапісных і графічных работ, самых розных па стылю і тэхніцы выканання.

У партрэтах слесара, дзяркі, газэлектраваршчыка, педагога мастак М. Барадзінчык дакладна перадаў іх настрой; у позірку, у паставе кожнага ўгадаецца прыналежнасць да пэўнай прафесіі, занятку. Прыцягваюць увагу і іншыя работы гэтага графіка, выкананыя акаварэлю, алоўкам, вугалем, гуашу, тушшу і пяром. Пераважна гэта эцюды — «Мясная ноч», «Гарадскі дворык», «Вясковы пейзаж», «Ля калодзежа».

Работы цікавага мастака М. Майбарэдзіна займаюць, бадай што, добрую палову экспазіцыі. Ён працуе ў асноўным у жанры жывапіснага пейзажу. Палотны «Ха-

лодны вечар», «Люты», «Сіла жыцця», «Палеская быль», «Пасля дажджу», «Памяць» перадаюць няспынным дынамізм жыцця, прымушаюць хвалявацца і задумвацца над адвечнымі праблемамі рэчаіснасці.

Асабліва ўпрыгожваюць экспазіцыю, надаюць ёй урачысты настрой і некалькі работ В. Дабраквашына. Роздумам аб запаветнай прыгажосці роднай зямлі паявае ад карціны «Восеньскі туман». Святочны настрой выклікае твор «Зімовая рэніца». Пяшчоту і цеплыню выпраменьвае эцюд «Вясна», выкананы пастэллю.

Заслугоўваюць увагі і першыя работы маладзейшых мастакоў Л. Крулко і М. Каспяровіча. Іх сціплыя акаварэлі вызначаюцца шчырасцю пачуцця і дакладнасцю думкі.

Выстаўка самадзейных мастакоў — безумоўна, значная падзея ў культурным жыцці раёна. Яна садзейнічае таксама актывізацыі народнай творчасці і сведчыць аб багатым талентаў роднага краю.

М. ПАЛЯШУК.

СУПОЛЬНЫ ПОШУК

Нядаўна споўнілася 450 год з часу стварэння Першага статута Вялікага княства Літоўскага. У сувязі з гэтым літоўскія гісторыкі, правазнаўцы, мовазнаўцы падрыхтавалі фундаментальнае, акадэмічнае выданне ў чатырох кнігах, куды ўвойдуць факсімільнае дзевяці спісаў помніка на старажытнабеларускай, польскай і лацінскай мовах, пераклады тэкстаў на рускую і літоўскую мовы, а таксама адпаведныя даследаванні і каментарыі.

Першая кніга задуманага выдання, якая ўбачыла свет у 1984 г., выклікала вялікую цікакасць сярод навуковай і літаратурнай грамадскасці. 24 жніўня 1985 г. у штотыднёвіку «Літаратура і мянас» надрукавана гутарка журналіста Ю. Вярцінкіявічуса з кіраўніком аўтарскага калектыву прафесарам С. Лазуткам пад назвай «Крыніца па гісторыі і праву». Вядомы даследчык падкрэслівае, што Першы статут — унікальная з'ява ў сярэднявечнай Еўропе. На ім дабратворна адбіліся «паветы Рэнэсанса», былі агавораны правы мяшчан, сялян і нават жанчын. На думку вучонага, статут

з'яўляецца сумесным помнікам феадальнай культуры літоўцаў, беларусаў і ўкраінцаў.

Адно з пытанняў непасрэдна датычыцца мовы статута: маўляў, адны даследчыкі лічаць, што ён створаны на канцылярскай славянскай мове, другія — на русінскай (рускай), трэція — на старой беларускай. С. Лазутка адказаў, што за семнаццаць год работы над помнікам ён прыйшоў да цвёрдага пераканання: «Першы Літоўскі статут напісаны на старой беларускай мове — канцылярскай мове Вялікага княства Літоўскага ў XV — XVI стст. І гэта пытанне ў сённяшні час ужо не павінна быць прадметам дыскусіі».

Упамінаецца таксама мінскае выданне статута 1960 г., розныя яго спісы, у тым ліку распаўсюджаныя на тэрыторыі Беларусі. Адзначаецца вялікая дапамога, аказаная маскоўскімі гісторыкамі і друкарамі пры ажыццяўленні выдання.

А. ГУДАС.



3 9 ПА 15 ВЕРАСНЯ

9 верасня, 20.05

ТАНЦЕ МАЛАДОСЦЬ.

Вы сустрэнецеся з народным ансамблем танца «ВЯСЁЛКА» Палаца культуры «Трыкатажнік» г. Мінска.

10 верасня, 20.20

МУЗЫЧНЫЯ СПЕКТАКЛІ
ТЭАТРАЎ КРАІНЫ.

Д. РАСІНІ. «СЕВІЛЬСКІ ЦЫРУЛЬНІК».

Спектакль Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы і балета Літоўскай ССР. Рэжысёр — народны артыст Літоўскай ССР Р. Сіпарыс. Дырыжор — народны артыст Літоўскай ССР І. Алеска. Галоўныя партыі выконваюць народны артыст СССР Э. Канява, заслужаная артыстка Літоўскай ССР А. Стасюнайта.

11 верасня, 20.25

«ВЕЧАРЫ КАМЕРНАЙ МУЗЫКІ».

У выкананні фартэп'янага дуэта Н. Цёмкінай і В. Баравікова прагучыць французская музыка першай палавіны XX стагоддзя: творы Равэля, Пуленка, Мійё.

Вядучая — музыказнаўца А. Агаркава.

13 верасня, 20.30

ПАКАЗВАЕ БРЭСТ.

Літаратурна-мастацкі часопіс «БУГ».

14 верасня, 12.35

«СЛОВА — ПАЭЗІЯ».

Вы пачуеце новыя вершы В. Іпатавай.

14 верасня, 14.10

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ,
СКУЛЬПТУРЫ».

Вы пабываеце на выстаўцы твораў народнага мастака СССР Э. Окаса.

14 верасня, 20.00

«НАШЫ ГОСЦІ».

Густрэча з заслужаным артыстам РСФСР А. Шырвінтам.

14 верасня, 23.10

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ
АДЗІНАЦЦАЦІ».

Эстрадная праграма з удзелам чэхаславацкіх артыстаў.

15 верасня, 14.05

Б. НУШЫЧ. «ДОКТАР ФІЛАСОФІЯ».
Спектакль Калінінскага дзяржаўнага драматычнага тэатра.

15 верасня, 18.05

МУЗЫЧНАЕ МАСТАЦТВА
НАРОДАЎ СССР.

Танцы сонечнага Казахстана.

15 верасня, 20.15

«ВІНШУЕМ ВАС!».

Канцэрт па заяўках работнікаў лесу.

У ім выступаць В. Зінкевіч, А. Вескі, Т. Рузавіна і С. Таюшаў, В. Пархоменка, А. Троицкі, вакальна-інструментальны ансамбль «Арыэль», танцавальная група Дзяржаўнага народнага хору БССР.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 04388 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела мастацтваў — 33-21-53, аддзела арганізацыйна-масавай работы — 33-19-65, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаваданні, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы ў двух экзэмплярах.
Рукапісаў рэдакцыя не прымае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Віктар КАВАЛЕНКА, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЕЎ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.